

**Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України**

**Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ЛІ ЯНЬСЮЄ

УДК 81'25+811.161.1'373+811.161.2'373+811.581'373

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЛАКУНАРНІСТЬ У КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ
ПЕРЕКЛАДАХ**

Подается на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія»

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

_____ Лі Яньсює

Науковий керівник: Кірносова Надія Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Лі Яньсює Лакунарність у китайсько-українських літературних перекладах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 035 «Філологія». – Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2024.

Культура кожного етносу має свої унікальні особливості, тому в процесі міжкультурної комунікації культури різних етносів демонструють очевидні невідповідності, й тоді дослідники говорять про культурні відмінності. У площині перекладу ці відмінності часто створюють лакуни (брак мовних засобів для передачі відповідної інформації в одній мові порівняно з іншою), які все частіше стають об'єктом досліджень як мовознавців так і культурологів різних країн, зокрема в Китаї й в Україні. Інтерес до явища лакунарності виникає ще в часи “культурного повороту” в лінгвістиці, і триває постійно до нашого часу, дослідники говорять навіть про виникнення окремої науки *лакунології*, та попри це теоретичних проблем у цій галузі за цей час не поменшало. Зокрема, непослідовним лишається використання термінології, нечіткими — межі досліджень і непрактичними — багато рішень, до того ж хаотично залучаються різні теорії до досліджень. Така ситуація призвела до того, що до цього часу не було сформовано набору стандартних рішень для елімінації лакун у художніх перекладах, і багато чудових українських та китайських літературних творів не були перекладені, що загальмувало поширення китайської та української культур. Тому **актуальним** лишається пошук алгоритму дій перекладача, що допоміг би подолати бар'єри культурної лакунарності й успішно представити надбання однієї культури іншій.

У цьому дослідженні використовуються експланаторний, описовий, індуктивний, статистичний **методи** й **методика** моделювання. Аналіз

лексичних лакун у романі китайської письменниці Сяо Хон¹ “Бувальщини Хуланьхе” й повісті українського письменника Ю. Винничука “Нічний репортер” дав змогу вивчити явище *лакунарності* комплексно.

З метою пошуку рішень для елімінації лакун у літературних перекладах та забезпечення якісних перекладів, у яких враховано семантичний, функціональний та естетичний рівні комунікації, тобто відображено максимум інформації, що була закладена в зміст і форму оригінала, у цьому дослідженні було встановлено наступні **завдання**:

- з'ясувати спільні й відмінні риси досліджень, присвячених явищу лакунарності, в європейській, американській та китайській лінгвістичній науці (Розділ I);

- розглянути визначення таких термінів, пов'язаних із явищем лакунарності, як *реалія*, *безеквівалентна лексика*, *лакуна*; встановити взаємозв'язок між ними (Розділ II);

- представити актуальні лінгвістичні й естетичні теорії, що можуть допомогти подолати явище лакунарності в перекладах (Розділ III);

- встановити критерії класифікації лексичних лакун у перекладах китайських та українських літературних творів, зокрема “Бувальщини містечка на річці Хулань” Сяо Хон та “Нічний репортер” Ю. Винничука, визначити специфічні труднощі для перекладу в межах різних класів (Розділ IV);

- підтвердити доцільність застосування моделі перекладу, запропонованої в цій роботі, у випадках лакунарності та здійснити верифікацію цієї моделі на практиці (Розділ V).

У ході виконання цих завдань нами була сформульована модель вербалізації лакун у перекладі, доцільність і практичність якої ми підтвердили, виконавши робочі переклади “Бувальщини Хуланьхе” й “Нічного репортера”, тож тепер можемо говорити про те, що ця модель складає **новизну** нашого дослідження.

---

¹ Транскрипція китайських власних назв у цьому дослідженні виконується за системою Кірносолової-Цісар.

Докладніше, **результати** цього дослідження наступні.

У світі спостерігається широкий інтерес до явища лакуарності, дослідження, виконані в різних країнах, мають спільний об'єкт, предмет і форму, але різняться в часі й спрямованості.

Відношення між термінами *реалія*, *безеквівалентна лексика* й *лакуна* наступні: реалія як самостійна одиниця входить до складу безеквівалентної лексики; безеквівалентні лексичні одиниці й лакуни завжди виявляються парами — якщо в мові оригіналу є безеквівалентна одиниця, в мові перекладу буде лакуна; поняття лакуарність у перекладознавстві є ширшим від поняття безеквівалентність; лакуна виявляється тільки в ситуації співставлення двох мов у процесі перекладу, а реалія існує й поза цими процесами; термін реалія орієнтовано на вихідний текст, а термін лакуна — на цільовий (текст перекладу).

У китайсько-українських художніх перекладах були виявлені наступні лакуни: *семантичні* — викликані розбіжностями в мовних системах та риторичних засобах; *прагматичні* — викликані історичним контекстом і культурними відмінностями.

Усі лексичні лакуни в залучених до дослідження художніх творах можна поділити на 4 категорії: лексичні лакуни матеріальної культури, лексичні лакуни інституційної культури, лексичні лакуни концептуальної культури й лексичні лакуни культури поведінки.

Ці лакуни створюють для перекладача труднощі наступного характеру: як підібрати належні одиниці перекладу на семантичному рівні для досягнення еквівалентності; як врахувати реєстр мови — блок “область”, “напрямок”, “модель” (у термінах Дж. Хауз) і жанр тексту, тобто досягти еквівалентного значення на прагматичному рівні й досягти функціональної відповідності текстів у чимбільшій кількості вимірів (соціальна функція, географічні умови, доба тощо); як заповнити лакуну таким чином, щоб коментар (де він буде потрібен) не впливав на читацьке сприйняття й не руйнував естетику твору.

У запропонованій в цьому дослідженні моделі вербалізації лакун у перекладі органічно поєднуються 6-рівнева теорія еквівалентності Л. Бархударова, ідея про 7 вимірів функціональної відповідності Дж. Хауз, і 6 принципів гештальт-організації К. Кофки. Завдяки цій моделі можна заповнювати лакуни збалансовано на семантичному, прагматичному й естетичному рівнях, для чого потрібно пройти 4 етапи: виявлення лакун, доповнення інформації про функцію тексту, вибір відповідних одиниць перекладу з точки зору семантичної еквівалентності й естетизація форми перекладу.

Застосування цієї моделі в практиці перекладу українських та китайських літературних творів показує, що вона орієнтована за трьома векторами — автор, перекладач, читач, тобто враховує наміри автора у використанні тих чи інших лексичних одиниць, а також культурну конотацію останніх, враховує базу знань і суб'єктивне сприйняття перекладача, а також — ефективність сприйняття перекладу читачем. При цьому метою моделі є зробити переклад гармонійним і узгодженим за трьома аспектами: естетична цінність, еквівалентність текстів і адекватність функцій. Таким чином, ця модель може слугувати методологічним керівництвом для елімінації лакун і відтворення образності вихідного тексту в перекладі, що змушує перекладача формулювати відповідні перекладацькі стратегії, способи і прийоми перекладу на випадок різних типів лакун.

Теоретичне значення цього дослідження полягає в наступному:

- упорядкування й систематизація інформації про стан досліджень явища лакунарності в західних країнах і в Китаї;
- уніфікація термінології, що використовується в академічних колах стосовно явищ лакунарності — реалія, безеквівалентна лексика, лакуна; еквівалентність і адекватність перекладу; принцип, стратегія, метод, прийом перекладу;
- утворення культурологічної класифікації лексичних лакун;
- аналіз труднощів перекладу літературних творів на прикладах роману

“Бувальщини Хуланьхе” Сяо Хон і повісті “Нічний репортер” Ю. Винничука з позицій культурної лакуарності;

- створення моделі вербалізації лакун у перекладі.

Практичне значення цього дослідження полягає в наступних можливостях:

- можливість використовувати теоретичні результати дослідження й зібраний практичний матеріал для подальшого розвитку лакуарології, зокрема з позицій лінгвістики й лінгвокультурології;

- вдосконалювати запропоновану модель і підвищувати таким чином якість літературних перекладів;

- перевіряти універсальність запропонованої моделі та описаного в ній набору стандартів поведінки перекладача у випадку явища лакуарності, застосовуючи її до іншого літературного матеріалу й інших пар мов;

- продовжувати роботу з запропонованими автором цього дослідження перекладами, досягаючи вищих рівнів адекватності.

Ключові слова: безеквівалентна лексика, вербальні засоби, гештальт-теорія, еквівалентність, естетика перекладу, китайська мова, китайське речення, класифікація, комплексна типологія, комунікація, лакуна, лакуарність, лексика, лексична система, лінгвістика, національно-культурна специфіка, неологізми, переклад, перекладацька трансформація, перекладознавство, принципи гештальт-організації, реалія, семантичний відповідник, стиль, теорія еквівалентності, українська мова, українсько-китайський переклад, функціональна відповідність,

ABSTRACT

Li Yanxue Lacunarity in Chinese-Ukrainian Literary Translations. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Philological Sciences (Doctor of Philosophy) in the specialty 035 “Philology”. – Educational and Research Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2024.

The culture of each ethnic group has its own unique characteristics, so in the process of intercultural communication, the cultures of different ethnic groups show obvious inconsistencies, that is, the cultural differences that researchers talk about. In the field of translation, these differences often create lacunas (lack of linguistic means to convey relevant information in one language compared to another), which are increasingly becoming the object of research by both linguists and culturologists from different countries, in particular in China and Ukraine. Interest in the phenomenon of lacunarity arises at the time of the “cultural turn” in linguistics, and continues constantly to the present day, linguists have even created a separate discipline – the lacunology, but despite this, theoretical problems in this field have not decreased during this time. In particular, the use of terminology remains inconsistent, the boundaries of research are unclear, and many solutions are impractical, and different theories are chaotically involved in research. This situation has led to the fact that a set of standard solutions for eliminating lacunas in literary translations has not yet been formed, and many wonderful Ukrainian and Chinese literary works have not been translated, which has slowed down the spread of Chinese and Ukrainian cultures. Therefore, it is very **urgently** to search for an algorithm of translator's actions that would help overcome the barriers of cultural lacunarity and successfully present the heritage of one culture to another.

This study uses explanatory, descriptive, inductive, statistical and modeling **methods**. The analysis of lexical lacuna in the novel “The Tales of Hulan River” by the Chinese writer Xiao Hong and the story “The Night Reporter” by the Ukrainian writer Yuriy Vynnychuk made it possible to study the phenomenon of lacunarity in a comprehensive manner.

In order to find solutions to eliminate lacunas in literary translations and provide high-quality translations that take into account the semantic, functional and aesthetic levels of communication, i.e. reflect the maximum information that was included in the content and form of the original, the following tasks were set in this study:

- to find out the common and different features of research on the phenomenon of lacunarity in European, American and Chinese linguistic science (Section I);

- to define the typical terms associated with the phenomenon of lacunarity as **reality, non-equivalent vocabulary, lacuna**; establish the relationship between them (Section II);

- to present relevant linguistic and aesthetic theories that can help overcome the phenomenon of lacunarity in translations (Section III);

- to establish criteria for the classification of lexical lacunas in translations of Chinese and Ukrainian literary works, in particular “The tales of Hulan River” and “The Night Reporter”, to identify specific difficulties for translation within different classes (Section IV);

- to confirm the feasibility of applying the translation model proposed in this paper in cases of lacunarity and to verify this model in practice (Section V).

In the course of these tasks, we formulated a model of verbalization of lacunas in translation, the feasibility and practicality of which we confirmed by translating “The tales of Hulan River” and “The Night Reporter”, so now we can say that this model is the **novelty** of our research.

In more detail, the results of this study are as follows.

There is a wide interest in the phenomenon of lacunarity in the world, research carried out in different countries has a common object, subject and form, but differs in time and direction.

The relationship between the terms *realia*, non-equivalent vocabulary and lacuna is as follows: *realia* as an independent unit is part of non-equivalent vocabulary; non-equivalent lexical units and lacuna always turn out to be in pairs

— if there is an unequivocal unit in the source language, there will be a lacuna in the target language; the concept of lacunarity in translation studies is broader than the concept of non-equivalence; The lacuna is revealed only in the situation of comparing two languages in the process of translation, and the reality exists outside these processes; The term *realia* is focused on the source text, while the term *lacuna* is focused on the target text.

The following lacunae were found in Chinese-Ukrainian literary translations: semantic — caused by differences in language systems and rhetorical means; pragmatic – caused by historical context and cultural differences.

All lexical lacunas in the works of art involved in the research can be divided into 4 categories: lexical lacuna of material culture, lexical lacuna of institutional culture, lexical lacuna of conceptual culture, and lexical lacuna of behavior culture.

These lacunas create a lot of problems for translators when translating literary works, such as how to select the appropriate translation units at the semantic level to achieve equivalence; how to take into account the register of the language — the block “filed”, “tenor”, “mode” (in J. House’s terms) and the genre of the text, that is, to achieve an equivalent meaning at the pragmatic level and to achieve the functional correspondence of texts in as many dimensions as possible (social function, geographical conditions, era, etc.); how to fill the lacunas in such a way that the comment (where it will be needed) does not affect the reader’s perception and does not destroy the aesthetics of the work.

By using the model of lacuna verbalization proposed in this study, the translator organically combines the 6-level equivalence theory of L. Barkhudarov, the idea of 7 dimensions of functional correspondence by J. House, and the 6 principles of K. Kofka’s Gestalt organization. Thanks to this model, it is possible to fill in the lacunas in a balanced way at the semantic, pragmatic and aesthetic levels, for which you need to go through 4 stages: identifying lacunas, supplementing information about the function of the text, choosing the appropriate translation units in terms of semantic equivalence, and aestheticizing the form of translation.

The application of this model in the practice of translation of Ukrainian and

Chinese literary works shows that it is focused on three vectors — the author, the translator, the reader, that is, it takes into account the author's intentions in the use of certain lexical units, as well as the cultural connotation of the latter, takes into account the knowledge base and subjective perception of the translator, as well as the effectiveness of the translation perception by the reader. At the same time, the purpose of the model is to make the translation harmonious and consistent in three aspects: aesthetic value, equivalence of texts, and adequacy of functions. Thus, this model can serve as a methodological guide for eliminating lacunas and reproducing the imagery of the source text in translation, which forces the translator to formulate appropriate translation strategies, methods and techniques of translation in case of different types of lacuna.

The **theoretical significance** of this study is as follows:

- compilation and systematization of information on the state of research on the phenomenon of lacunarity in Western countries and in China;
- unification of the controversial and confusing terminology problems in the academic world, including reality, non-equivalent vocabulary and lacuna; the equivalence and adequation of translations; translation principles, strategies, methods, techniques;
- formation of culturological classification of lexical lacuna;
- analysis of the difficulties of translating literary works on the examples of the novel “The tales of Hulan River” and “The Night Reporter” from the standpoint of cultural lacunarity;
- Creation of the model of lacuna verbalization in translation.

The **practical significance** of this study lies in the following possibilities:

- the opportunity to use the theoretical results of the research and the collected practical material for the further development of lacunology, in particular from the standpoint of linguistics and linguocultural studies;
- to improve the proposed model and thus improve the quality of literary translations;
- to check the universality of the proposed model and the set of standards of

behavior of the translator in the case of lacunarity, applying it to other literary material and other pairs of languages;

- continue to work with the translations proposed by the author of this study, achieving higher levels of adequacy.

Keywords: gestalt theory, equivalence, translation aesthetics, lacunarity, lacuna, translation, functional correspondence

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ли Яньсюе. Исследования явления лакунарности в современной лингвистике [Текст] // *Нова філологія*. – № 84. 2021. – С.122–137.
2. Li Yanxue. Lexical lacunas in Xiao Hong's novel «Tales of Hulan river»: characteristics and classification [Text] // *Закарпатські філологічні студії*. – Випуск 21, Том 2.2022. – P.177–175.
3. Li Yanxue. Translation study of lexical lacunas from the perspective of Gestalt theory [Text] // *Humanistic expertise as a strategy for developing the future culture : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». – 2022/10. – P.162–178.
4. Li Yanxue. The translation principles of Lexical lacunas in Yurii Vynnychuk's short story «The Night Reporter» [Text] // *Рідне слово в етнокультурному вимірі / ред. кол. : Віра Котович (гол. ред.) та ін. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 8. – P.32–36.*
5. Li Yanxue. Construction and application of the lacuna's translation model in modern linguistics [Text] // *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія Філологічні науки, № 2 (26) 2023.* – P.274–286.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Ли Яньсюе. Лексико–стилистические особенности перевода произведений Сяо Хун [Текст] // *Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення: матеріали Всеукраїнської науково–практичної конференції, м. Одеса, 27–28 листопада 2020 року. – Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2020. – 98 с. – С.86. (Форма участі – заочна.)*
2. Ли Яньсюе. Трудности перевода произведений сяо хун на иностранные языки [Текст] // *Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії: Матеріали міжнародної науково–практичної конференції: м. Львів, 8–9 жовтня 2021 р. – Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2021. – 92 с. – С.17–20. (форма участі – заочна.)*

3. Лі Яньсює. Кореляція термінів, пов'язаних з явищем лакуарності [Text] // «Чорноморські наукові студії»: матеріали VIII Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції, м. Одеса, 24 червня 2022 року. – Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2022. – 392 с. – С.196–198. *(форма участі – заочна.)*
4. Лі Яньсює. Деякі перекладацькі елементи лексичних лакун у соціальних інституціях: на прикладі праць Юрія Винничука [Text] // XXXIV Міжнародна наукова практична конференція «Сучасні аспекти модернізації науки: держава, проблеми, тенденції розвитку», м. Салоніки (Греція), 7 липня 2023 року. – 288 с.– С.128–131. *(форма участі – заочна.)*
5. Li Yanxue. On the metatheory of lacuna's translation model in modern linguistics [Text] // The XXVI International Scientific and Practical Conference «Modernity and scientific youth trends», July 03 – 05, 2023, Hamburg, Germany. 164 p. – p.101–102. *(форма участі – заочна.)*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	1
РОЗДІЛ I. ДОСЛІДЖЕННЯ ЛАКУНАРНОСТІ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ.....	7
1.1. Термін “лакуна” в західній лінгвокультурології: історія питання.....	7
1.2. Дослідження явища лакунарності в східноєвропейській лінгвістичній традиції.....	12
1.3. Термін “空缺 (лакуна)” в китайській лінгвістиці.....	18
Висновки до першого розділу.....	24
РОЗДІЛ II. КОРЕЛЯЦІЯ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЯВИЩА ЛАКУНАРНОСТІ В ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ.....	27
2.1. Термін “реалія” в світовому перекладознавстві.....	28
2.2. Поняття про <i>безеквівалентну лексику</i> : східноєвропейський контекст.....	33
2.3. Термін “лакуна” і зміна ракурсу досліджень неперекладного в перекладі.....	39
Висновки до другого розділу.....	48
РОЗДІЛ III. МОДЕЛЬ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЛАКУН У ПЕРЕКЛАДІ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ.....	52
3.1. Проблема якості перекладу.....	52
3.2. Теорії адекватності для вирішення проблем вербалізації лакун у процесі перекладу.....	56
3.2.1. Теорія еквівалентності Бархударова.....	57
3.2.2. Функціональні відповідники в моделі оцінки якості перекладу Джуліани Хауз.....	63
3.2.3. Теорія гештальту в перекладознавстві.....	67
3.2.3.1. Образність і лексичні лакуни в художньому перекладі.....	68
3.2.3.2. Гештальт-теорія та її організаційні принципи.....	71
3.3. Метатеоретичні складові моделі вербалізації лакун у перекладі: сучасний стан.....	77
Висновки до третього розділу.....	78
РОЗДІЛ IV. ЛЕКСИЧНІ ЛАКУНИ В ПЕРЕКЛАДАХ УКРАЇНСЬКИХ ТА КИТАЙСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ.....	81
4.1. Дослідження в культурологічній площині й класифікації явищ культури.....	81
4.2. Індивідуальний стиль Сяо Хон і характеристика лексичних лакун у романі “Бувальщини Хуланьхе”.....	85
4.3. Авторський стиль Юрія Винничука й класифікація лакунарної лексики в повісті “Нічний репортер”.....	90
4.4. Лакуни в перекладах “Бувальщини Хуланьхе” і “Нічного репортера”.....	96
Висновки до Розділу IV.....	110
РОЗДІЛ V. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЛАКУН У СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ.....	112
5.1. Методологічна термінологія перекладознавства.....	112
5.2. Модель вербалізації лакун на основі гештальт-теорії (на матеріалі	

перекладів китайських та українських літературних творів)	119
5.2.1. Принцип подібності в практиці вербалізації лакун.	119
5.2.2. Вербалізація лакун на основі принципу замкненості	126
5.2.3. Взаємодія фігури й тла як принцип вербалізації лакун у перекладі	132
5.2.4. Дія принципу неперервності у перекладі: випадки вербалізації лакун	136
5.2.5. Принцип суміжності в перекладі й його роль у вербалізації лакун	140
5.2.6. Принцип простоти як базис для вербалізації лакун у перекладі	143
Висновки до п'ятого розділу	149
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	168
Додаток 1: Словник лексичних лакун з “Бувальщин Хуланьхе”	183
Додаток 2: Словник лексичних лакун з “Нічного репортера”	194

ВСТУП

Переклад як інструмент міжкультурного спілкування відіграє важливу роль у поширенні культури, сприяє розумінню й комунікації між різними культурами, а також прискорює інтеграцію культур. Проте слід пам'ятати, що різні мови є не лише засобами спілкування, а й носіями певних національних культур. Кожен етнос формувався в своїх специфічних історичних та географічних умовах, має свої звичаї, етичні норми, поведінку й спосіб мислення. Саме ці культурні відмінності й породжують явище лакуарності.

Як відомо, в 70-х роках ХХ ст. такі дослідники, як Дж. С. Голмс (J. S. Holmes) і С. Баснет (S. Bassnett), почали працювати на стику перекладознавства з культурологією, здійснивши кардинальний «культурний поворот» у мовознавстві, тому вони також відомі як *культурна школа західного перекладознавства*. Для них фокус перекладацької діяльності змістився від міжмовних перетворень на контекст, у якому здійснюється переклад, та на інші чинники, що можуть його обмежувати. Таким чином для перекладознавства відкрилася нова перспектива, в рамках якої фокус уваги дослідників змістився з проблеми порівняння мов і ціннісних суджень на проблему порівняння двох культур, і саме на цій основі виникла лінгвокультурологія.

Втім слід зазначити, що інтерес до інформаційних лакун у мовних повідомленнях як до об'єкту досліджень лінгвокультурології можна простежити ще в роботах європейських та американських вчених 50-х років ХХ ст. Оскільки вони відразу ж привернули увагу лінгвістів з усього світу, то поступово сформувалася субдисципліна — лакунологія. Проте різні дослідники (як лінгвісти, так і культурологи) акцентували різні аспекти дослідження, а спільних міжнародних проектів у цій галузі проводилося не так і багато, тому в сфері розуміння лакуарності в наш час — через півстоліття від виникнення інтересу — все ще існують теоретичні проблеми: наприклад, непослідовне використання термінології, розмитість кордонів

дослідження, суб'єктивна схильність до тієї чи іншої теорії, непрактичні рішення тощо.

Разом з тим, літературний переклад є важливою платформою для знайомства з іноземними культурами. Якісний літературний переклад може не лише сприяти поширенню культури носіїв вихідної мови, але й зробити ефективним культурний обмін між різними етнічними групами.

Якщо говорити в такому ключі про переклади літератури в площині “українська — китайська мови”, то слід визнати, що їх бракує; безпосередньо в площині цих двох мов було перекладено лише невелику кількість творів, інші — послуговувалися мовою посередником (російська, англійська).

У цьому світлі виглядає **актуальним** питання про те, як подолати бар'єр лакуарності й успішно перекласти ще більшу кількість китайських та українських літературних творів, а також взаємно збагатити обидві культури. Так само, як і питання про те, як позбутися плутанини в термінології, подолати брак єдиної теоретичної конструкції та інші недоліки в полі вивчення лакуарності.

Тож **об'єктом дослідження** в цій дисертації було обрано китайські (Сяо Хон “Бувальщини містечка на річці Хулань”) та українські (Ю. Винничук “Нічний репортер”) літературні твори, та їх переклади, виконані автором дисертації в рукописному варіанті задля потреб цього дослідження (для аналізу лакун у “Бувальщинах” також залучений переклад англійською мовою, виконаний і виданий Г. Голдблатом). А **предметом** цього дослідження є явище лакуарності, що передбачає осмислення сучасного стану досліджень зазначеної проблеми, взаємозв'язок між термінами, які мають до нього стосунк, і конкретні методи подолання цього явища в перекладі.

Метою цього дослідження є формулювання універсальної теоретичної стратегії подолання явища лакуарності в літературних перекладах, уточнивши при цьому рамки вживання термінів відповідної галузі. Очікується, що така стратегія допоможе перекладачам під час роботи з літературними текстами враховувати всі аспекти комунікації на

семантичному рівні, розкривати всі функції прагматичного рівня й досягати того ж естетичного ефекту, що супроводжує оригінал, як на рівні форми, так і на рівні змісту.

Зважаючи на таку мету, в дослідженні були сформульовані наступні **завдання:**

- з'ясувати спільні й відмінні риси досліджень, присвячених явищу лакуарності, в європейській, американській та китайській лінгвістичній науці (Розділ I);

- розглянути визначення таких термінів, пов'язаних із явищем лакуарності, як *реалія*, *безеквівалентна лексика*, *лакуна*; встановити взаємозв'язок між ними (Розділ II);

- представити актуальні лінгвістичні й естетичні теорії, що можуть допомогти подолати явище лакуарності в перекладах (Розділ III);

- Встановити критерії класифікації лексичних лакун у перекладах китайських та українських літературних творів, зокрема “Бувальщини містечка на річці Хулань” Сяо Хон та “Нічний репортер” Ю. Винничука, визначити специфічні труднощі для перекладу в межах різних класів (Розділ IV);

- Підтвердити доцільність застосування моделі перекладу, запропонованої в цій роботі, у випадках лакуарності та здійснити верифікацію цієї моделі на практиці (Розділ V).

Методи й методики дослідження включають якісні методи (пояснювальний, описовий) та кількісні методи (експериментальний, індуктивний статистичний).

Методологічна база й теоретична основа дослідження:

- *Монографії* — «Мова і переклад» Л. С. Бархударова, «Translation Quality Assessment: A Model Revisited» Джуліани Хауз, «The Principle of Gestalt Psychology» К. Кофки.

- *Наукова література інших жанрів* наступних авторів — Ch. F. Hockett, R. Lado, J. P. Vinay, A. Lehre, N. Chomsky, Р. Зорівчак, А. Бронська,

В. В. Коптілов, С. М. Пахомова, Т. А. Руденко, Т. О. Анохіна, О. Орличенко, М. Онищук, Г. Зінченко, О. Косович, Ван Бінцінь (王秉钦), Ляо Ціі (廖七一), Ян Шиджан (杨仕章), Лі Сяндон (李向东), Свень Джилі (孙致礼) та ін. з лакунології та Т. Шмигер, О. Селіванова, М. Н. Соколов, А. В. Федоров, В. Н. Комісаров, С. Влахов і С. Флорин, А. Ф. Tytler, Е. А. Nida, Яо Давей (姚大伟), Тань Цінь (覃琴), Цай Ї (蔡毅), Дін Сіншань (丁信善) та ін. з перекладознавства, а також J. C. Cartford, Лю Фей (吕菲) та ін. в галузі прагматики й О. Медведчук, П. Ліс-Маркевіч, О. В. Ковтун, Не Джипін (聂志平) та ін. в галузі літературознавства.

Під час дослідження явища лакуарності на основі обраних теорій, у цій роботі вперше в сучасному мовознавстві було створено модель вербалізації лакун у перекладі, покликану вирішити проблеми таких перекладів. Це — один з **результатів** цього дослідження, а також його **наукова новизна**.

Зазначену модель можна описати формулою “3766”, оскільки вона враховує 3 лінгвістичних аспекта (семантика, прагматика, дискурс), 7 функціональних вимірів текста (предметний зміст, соціальна дія, походження й позиція автора, соціальні ролі, соціальні відносини, мовне середовище, ступінь залученості), 6 рівнів еквівалентності (рівень фонем/графем, морфем/графем², слів, словосполучень, речень, тексту) й 6 принципів гештальт-організації (принцип подібності, замкнутості, взаємодії фігури й тла, суміжності, неперервності, простоти). Ця модель органічно вбирає в себе шестирівневу теорію еквівалентності Бархударова, ідею функціональної відповідності текстів, запропоновану Дж. Хауз, а також принципи гештальт-організації К. Кофки, тому вона може якнайповніше компенсувати лакуни в тексті перекладу й забезпечити методологічне керівництво для цього. Автор застосував на практиці цю модель, виконуючи переклади китайського роману “Бувальщини містечка на річці Хулань” Сяо Хон, її ж оповідання “Березень у провінції” та української повісті “Нічний репортер” Ю. Винничука, що

² Тут враховано, що ієрогліфи китайської мови — графемі — відповідають мовним одиницям морфемам, тоді як літери української мови відповідають фонемам.

передбачало компенсацію лексичних лакун.

Теоретична значимість цього дослідження полягає в узагальненні набутків китайських та західних досліджень стосовно явища лакуарності та у виявленні спільних і відмінних рис в ідеях, висловлених у цих дослідженнях. Також була впорядкована термінологія у відповідній сфері, зокрема з'ясовано стосунки між термінами *реалія*, *безеквівалентна лексика* й *лакуна*, а також *еквівалентність* та *адекватність* перекладу, і, насамкінець, *принцип*, *стратегія*, *метод* та *прийом* перекладу. Також було запропоновано класифікацію лексичних лакун з точки зору культурології, і вперше проаналізовано труднощі перекладу літературних творів китайської письменниці Сяо Хон та відомого українського письменника Ю. Винничука з позицій культурної лакуарності. Теоретичну цінність має також і запропонована в цьому дослідженні модель вербалізації лакун у перекладі.

Практичне значення цього дослідження полягає в апробації теоретичних результатів дослідження, зокрема моделі вербалізації лакун у перекладі, та напрацюванні конкретних рішень щодо заповнення лакун у перекладах художніх творів, зокрема творів Сяо Хон та Ю. Винничука.

Теоретична основа й практична значимість моделі вербалізації лакун у перекладі залишають сучасним лінгвістам простір для критики, однак створення такої моделі, безперечно, надає перекладачам сет універсальних інструкцій щодо того, як діяти у випадку зустрічі з лакуною в тексті перекладу, тож вони можуть орієнтуватися на формулу “3766” задля пошуку рішення багатовимірної компенсації лакун у художніх перекладах у майбутньому, і в такому випадку цю модель можна розглядати як певний “зразок”. Авторський переклад творів Сяо Хон та Ю. Винничука із застосуванням зазначеної моделі також надає практичні матеріали для досліджень у галузі перекладознавства в майбутньому.

Апробація результатів дослідження. Дисертація була обговорена на фаховому семінарі кафедри мов та літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії Навчально-наукового інституту філології Київського

національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 9 від 16 січня 2024 р.). Головні аспекти дослідження викладені у формі доповідей на наукових конференціях, читаннях, семінарах:

міжнародних: 3

всеукраїнських: 2

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 5 статтях:

3 – у наукових фахових виданнях України (категорія «Б»);

1 – в українському періодичному виданні, що входить до наукометричної бази даних SCOPUS;

1 – у науковому виданні держави, що входить до Організації економічного співробітництва та розвитку Європейського союзу.

Структура й обсяг роботи зумовлені метою і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, 5 розділів, висновків і списку теоретичних та ілюстративних джерел (180 позицій). Загальний обсяг роботи – 197 сторінок, із яких – 182 стор. основного тексту.

РОЗДІЛ І. ДОСЛІДЖЕННЯ ЛАКУНАРНОСТІ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ³

Допоки люди будуть здійснювати міжкультурну комунікацію і переклад, вони будуть поставати перед проблемою культурних бар'єрів, і правильне використання культурних чинників у перекладацькій діяльності буде значно важливішим, ніж вирішення суто мовних питань. Задля подолання таких проблем, пов'язаних із лакунами, а також для забезпечення безперешкодності культурних обмінів і перекладів в епоху глобалізації, явище лакунарності буде вивчатися й дослідники будуть шукати ефективні рішення цієї проблеми. Наразі вже можна зазначити, що дослідження поняття *лакуна* активно проводяться з початку минулого століття, і в них беруть участь вчені — лінгвісти й культурологи — з усього світу.

1.1. Термін “лакуна” в західній лінгвокультурології: історія питання

Насамперед зазначимо, що в країнах Європи та Америки вивчення поняття *лакуна* є невіддільним від дослідження ситуацій неперекладності. Доволі часто мовні одиниці, яким складно підібрати еквіваленти в іншій мові, вважаються лакуною або прогалиною, яку слід компенсувати в процесі перекладу, застосувавши низку спеціальних процедур. Найчастіше говорять про лексичні лакуни.

В англomовній традиції лексична лакуна також називається лексичною прогалиною (*lexical gaps*) [1]. Дослідження цього явища розпочалися в Сполучених Штатах у 1950-х роках, коли американський лінгвіст Ч. Ф. Хокет (Charles F. Hockett) [2, с. 106–123] запропонував поняття “випадкових пропусків у моделях мовлення” (*Random holes in patterns*), — воно зародилось у нього після порівняння граматичних моделей китайської та англійської мов. Це — перша поява концепту *лакуна* в американській лінгвістиці.

---

³ Зміст цього розділу базується на статті автора дисертації «Исследования явления лакунарности в современной лингвистике» // *Нова філологія*. – № 84. – 2021. – С.122–137.

У 1957 році Роберт Ладі (Robert Lado) в роботі “Міжкультурна лінгвістика” зазначив, що “мови є різними через те, що існують культурні відмінності. Є такі значення, що існують в одній мові, але відсутні в іншій” [3, с. 78]. Це — перше визначення феномена *лакуна* з точки зору семантики.

Безпосередньо термін *лакуна* вперше з'явився в роботах франко-канадського вченого Ж.-П. Віне (J. P. Vinay) і французького вченого Ж. Дарбельне (J. Darbelnet). Вони визначили його наступним чином: “Якщо для слова однієї мови неможливо підібрати еквівалент в іншій мові, то виявляється прогалина, котра й називається лакуною” [4, с. 10].

Таким чином французьке слово *лакуна* (lacuna) й англійське слово *прогалина* (gap) вийшли на поле досліджень лакунарності разом як галузеві терміни. Однак у подальших дослідженнях феномену відсутності еквівалентних лексичних одиниць у різних мовах європейській й американській вчені звикли більше користуватися терміном “лексична прогалина” (lexical gaps), тоді як дослідники зі слов'янських країн здебільшого віддавали перевагу терміну “лакуна”.

Системне вивчення лексичних прогалин (лексичних лакун) починається з робіт Н. Хомського (Noam Chomsky) й М. Галя (Morris Halle) [5]. Вони розрізняють випадкові прогалини й системні прогалини, при цьому термін “лексична прогалина” виявляється “зарезервованим” лише для випадкових пропусків у більшості наступних робіт. На думку Н. Хомського, у порівнянні різних мов завжди можна виявити прогалини. Мови демонструють культурні відмінності. Оскільки одна мова відрізняється від іншої на рівні культурної інформації, то цілком імовірно, що назви предметів культури в одній мові можуть бути відсутні в іншій мові. Основна причина появи лексичних прогалин — це невербалізованість певних ситуацій у відповідній мові [6, с. 169-170]. Лексична прогалина у цільовій мові виявляється тоді, коли користувачі цієї мови не сформулювали поняття, закодованого у вихідній мові.

Спираючись на дослідження Хомського та згаданих вище вчених, ми можемо дійти таких висновків: по-перше, для виявлення лакуни потрібне

порівняння двох мов; по-друге, головною причиною цього явища завжди буде відсутність вербалізації певного концепта чи поняття.

Піонер польової семантики А. Лерер (Andrienne Lehrer) [7, с. 95] стверджує, що термін “лексична прогалина” є неоднозначним, оскільки він застосовується в усіх випадках, коли слово відсутнє з тих чи інших причин. Лексична прогалина означає, що певне поняття не було вербалізовано. І навпаки — результатом вербалізації поняття завжди буде певний лексичний елемент у мові — окреме слово, ідіома чи словосполучення. Існування лексичної прогалини буде даватися взнаки тоді, коли поняття не було вербалізовано, тож виражається вільним сполученням слів або будь яким іншим перетворенням у перекладі (наприклад, пропуском, перекладом через інші частини мови тощо). Відповідно, певне словосполучення в мові не буде вважатися лексичною прогалиною тоді, якщо воно є усталеним, але вільна комбінація слів — це вже вказівка на таку прогалину. А. Лерер називає лексичні прогалини, які відображають потребу мовця у висловленні поняття, функціональними прогалинами [7, с. 104–106]. Таким чином, А. Лерер пропонує спосіб оцінки лексичних прогалин з точки зору плану їх вираження; вона наполягає на тому, що лексична прогалина виявляється тільки в одній із пари мов, що задіяні в конкретному комунікативному акті. І це не суперечить ідеям Хомського, оскільки лакуна, хоча й виявляється шляхом порівняння мов, властива тільки одній з них.

С. Баснет-Макгвайр (S. Bassnett-McGuire) [8] обговорює причини появи лексичних прогалин (лексичних лакун) та їх неперекладності в книзі “Дослідження перекладів”. На її думку, лексичні прогалини пояснюються багатьма причинами, наприклад, відсутністю вербалізації певних понять у відповідній мові. Взагалі, вербалізація одних і тих самих понять в іншій мові створює проблеми й труднощі для перекладу. Культурні відмінності відображаються в лінгвістичні, і залежно від того, наскільки віддалені відповідні мови і культури, ці проблеми можуть розрізнятися за масштабом. У такому випадку можна говорити про два типи неперекладності —

лінгвістичний і культурний. Перший пов'язаний з відсутністю синтаксичного або лексичного заміника в цільовому тексті для елемента вихідного тексту, а другий — з відсутністю в культурі цільової мови відповідної ситуації, що представлена в тексті вихідною мовою [8, с. 32]. Тобто, коли йдеться про перекладність/неперекладність, вона вважає, що спосіб ліквідації лексичних прогалин повинен полягати в тому, щоб позбутися мовних і культурних відмінностей.

У 1984 році свої результати дослідження лексичних лакун представила Мілдред Ларсон (Mildred Larson) [9, с. 100] у книзі “Смисловий переклад”. Хоча вона не вживала термін “лексична лакуна” безпосередньо, однак здійснила компонентний аналіз значень слів англійської та інших мов і виявила, що в цих лексичних одиницях є семантичні та культурні невідповідності. Коли вона розглядала взаємозв'язок між лексичними одиницями вихідної й цільової мов, вони виявила три можливі ситуації. Перша — полягала в тому, що в вихідній та цільовій мовах є знайомі поняття, друга — поняття вихідної мови невідоме в цільовій мові і третя — лексичні елементи вихідного тексту іноді мають символічне значення. Перекладач повинен чітко розрізняти усі ці ситуації й вирішувати проблему на рівні лексики. Таким чином, ця дослідниця також усвідомила, що між двома довільно взятими мовами завжди існують лакуни в лексиці — лінгвістичного або культурного характеру.

Що стосується перекладу, то в 1992 році Мона Бейкер (Mona Baker) [10, с. 21] згадала про випадки відсутності еквівалентності (lack of equivalence) на рівні лексики й відповідні цим випадкам стратегії перекладу. Вона вважає, що різні типи безеквівалентності потребують різних стратегій, тому запропонувала 11 стратегій, покликаних, на її думку, впоратися з відсутністю еквівалентності на рівні слів.

З 2000 року Єлена Тоньїні-Бонелі (Elena Tognini-Bonelli) вивчає можливість створення корпусу еквівалентних одиниць для ліквідації лексичних прогалин (лексичних лакун). Методології пошуку еквівалентів для

лексичних прогалин заснована на головному постулаті корпусної лінгвістики — розширеній одиниці значення. Тоньїні-Бонелі також називає вищезазначені розширені одиниці значення “функціонально доконаними одиницями значення” [11, с. 79], оскільки вони поєднують два виміри — контекстний і функціональний. На основі розширеної одиниці значення вона встановлює певний алгоритм дій для досягнення еквівалентності в перекладі — створення й розширення списку еквівалентних у перекладі одиниць з повним набором функцій для ліквідації прогалин у словниковому запасі. Ця дослідницька стратегія може вважатися однією з передових для свого часу.

Л. Бентивогли (Luisa Bentivogli) та Є. Пьянта (Emanuele Pianta) [12] надають перевагу порівняльним лексикологічним дослідженням, де лексична прогалина визначається як відсутність у цільовій мові еквівалента для перекладу лексичного елемента вихідної мови. Вони дотримуються думки, що лексична прогалина виникає щоразу, коли одна мови виражає поняття за допомогою лексичної одиниці, а іншій для цього потрібне вільне поєднання слів. Так само, як і А. Лерер, ці вчені розглядали лексичні прогалини виключно з точки зору системи мови, однак, разом з тим, звертали увагу й на їх вияви в практиці мовлення.

Девід Катан (David Katan) [13, с. 83] спробував пояснити існування лексичних прогалин у мові й культурі в своїй книзі “Культурний переклад: вступ для трамвайчиків, перекладачів та посередників”, де запропонував поняття концептуальної прогалини, яка відрізняється від лексичної прогалини. Порівнюючи італійську та англійську мови, він також запропонував стратегію запозичення в перекладі для лексичних прогалин. Він виявив, що в італійській, японській та багатьох інших мовах люди схильні використовувати методи запозичення, щоб заповнити прогалини, тоді як англійська демонструє тенденцію створювати нові поняття.

Б. Свенсен (Bo Svensen) [14, с. 271–273] розділяє міжмовні лексичні прогалини на два типи з точки зору областей, яких вони в основному стосуються. Це — лексичні прогалини в політичних системах і в звичаях. Їх

не можна перекладати дослівно, оскільки вони є наслідком відсутності у вихідній мові слів з ідентичною культурною складовою. Їх слід перекладати вільно й, за необхідності, додавати пояснення, щоб читачі на цільовій мові могли чітко розуміти ідею, закладену в тексті на вихідній мові. Таким чином, ця класифікація створювалася відповідно до сфери інтересів та користування, тому допомагає ліквідувати лексичні прогалини лише в певній сфері.

На сайті DAY TRANSLATIONS (2018) [15] була опублікована думка про те, що лексичні прогалини поділяються на декілька типів. Вони реалізуються на фонологічному, морфологічному, синтаксичному або семантичному рівнях. Очевидно, що це — класифікація, створена за рівнями мови. Однак слід зауважити, що більша частина пізніших робіт у цій галузі була пов'язана лише з семантичними прогалинами.

1.2. Дослідження явища лакуарності в східноєвропейській лінгвістичній традиції

Вивчення теорії лакун у Східній Європі має психолінгвістичний характер, окрім того тут розглядають лакуни, специфічні для конкретних лінгвокультурних спільнот.

У зазначеному регіоні термін “лакуна” був уведений в науковий обіг ще в радянські часи Ю. С. Степановим у книзі «Французька стилістика» (1965 р.), він працював під впливом двох уже згаданих вище франко-канадських учених — Ж. П. Віне та Ж. Дарбельне. Степанов назвав лакуни “прогалинами в словнику” або “білими плямами на семантичній мапі мови” [16, с. 328]. Він виокремлює абсолютні й відносні лакуни. На нашу думку, різновидом лакун слід вважати й таке явище, яке Ю. Степанов іменує “недостатністю норми”, маючи на увазі ті випадки, коли певний елемент в структурі мови не завжди знаходить вираження в нормі мовлення [17, с. 137]. Як зазначає цей автор, лакуни можуть бути відносними, коли слово чи словоформа, що існують в певній національній мові, вживаються дуже рідко [18]. Окрім того, класифікація лакун Ю. Степанова збігається з точкою зору Н. Хомського,

хоча перший дослідник і пояснює феномен лакуни з точки зору еквівалентності структурних компонентів лексичного фонду мови.

В українському перекладознавстві багато уваги дослідженню лакун приділяє Т. Анохіна [19; 20; 21]. Вона пропонує наступне визначення терміну *лакуна*: “лакуни — це специфічні семіотичні знаки без поверхневої структури з імпліцитним значенням, які ситуативно вербально тлумачаться або графічно позначаються на інтерлінгвальному та інтралінгвальному рівнях” [19, с. 42]. Також з її розвідок можна зробити висновок, що вона сприймає цей термін як позначення концепту, а не поняття, оскільки розглядає кілька варіантів вербалізації відповідної форми думки [20, с. 10]. Тож можна зробити висновок, що дослідниця розуміє лакуну як певний зміст з нульовою формою (відсутність поверхневої структури).

Щодо способів усунення лакун (делакунізації), то Т. Анохіна пропонує розглядати наступні: опущення⁴, заповнення, форенізація чи, навпаки, одомашнення. Вона пропонує розглядати відповідний процес з точки зору теорії лінгвістичної *реномінації* [19, с. 41], однак ми в цьому дослідженні будемо використовувати термін *вербалізація*.

Окрім того, ця дослідниця займається питанням класифікації лакун і, спираючись на теорію реномінації та на думку Н. А. Фененко про недостатність терміна *реалія* (який позначає і явище позамовної дійсності, і його культурний еквівалент, і засіб номінації останнього), пропонує вирізнити R-лакуни — коли в лінгвокультурі тексту перекладу відсутній культурно специфічний предмет (артефакт), L-лакуни, які вирізняються універсальною специфікою позначення артефактів, та C-лакуни, що вказують на відсутність відповідних понять у мові перекладу [19, с. 42].

У фокусі досліджень Т. Анохіної перебувають також і *невербальні лакуни*, пов'язані з описами жестів, поведінки, зокрема й мовної (наприклад, мовчання) тощо [21]. Ця сфера видається нам також перспективною, тому в цьому дослідженні ми будемо розглядати окремими пунктами в класифікації

---

⁴ У нашій термінології — *вилучення*.

лакун лексику поведінкової культури та лексику концептуальної культури й представимо відповідні приклади.

Питання лакуарності досліджувала також **О. Селіванова**. У неї зустрічаємо наступне визначення поняття лакуна: “лакуна — це базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють переклад її текстів і сприйняття їх іншокультурними реципієнтами через брак в одній мові порівняно з іншою певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення [22, с. 321]. Як бачимо, обидві дослідниці починають свої визначення поняття/ концепту лакуни з підкреслення її “специфічності”, однак якщо О. Селіванова говорить про національну специфіку, то Т. Анохіна зауважує універсальну специфічність цих одиниць у системі мови. Інша відмінність полягає в тому, що О. Селіванова не сприймає лакуни як самостійні окремі одиниці, а локалізує їх у вербальних чи паравербальних засобах мовлення.

На визначення О. Селіванової спирається також і **Ю. Дев'ятко**, яка цікавиться явищем лакуарності в наукових текстах. У неї зустрічаємо поділ лакун на лексичні й семантичні, концептуальні й абсолютні [23, с. 45]. Цікаво, що останні два типи, на її думку, позначають *ситуації* й *реалії*. І тут важливо зауважити, що, на її думку, лакуни, хоча ми вважаємо їх прогалинами, теж можуть *позначати* певні речі. Ця дослідниця також розглядає питання делакунізації, однак обмежується лише сферою медичних термінів.

Дослідниця **О. Орличенко** займається питаннями класифікації лакун, приймаючи за основу класифікацію В. Муравйова, у якій лакуни поділяються на лінгвістичні (абсолютні, відносні, стилістичні) та етнографічні (відносні етнографічні, векторні етнографічні, асоціативні) [24, с. 163]. Однак разом з тим вона торкається й питання походження лакун, розглядаючи можливі причини їх появи в тій чи іншій ситуації.

Інша українська дослідниця **О. Косович** у питанні визначення лакуни спирається на В. Гака, який пише, що лакуни — це “пропуски в лексичній

системі мови, відсутність слів, які, здавалось би, повинні були б існувати у мові, якщо виходити з її відображальної функції (тобто, її завдання позначати явища об'єктивної дійсності) та з лексичної системи даної мови” [25, с. 206], однак типологію лакун вона пропонує свою й розподіляє ці одиниці на лінгвістичні, етнографічні, історико-етнографічні, імпліцитні, стилістичні та *allusion prestigieuse* (AP) [25]. Очевидно, останній вид лакун пов'язаний з алюзіями, що виникають в мовленні в носіїв однієї мови, але відсутні в носіїв іншої, однак сама дослідниця пропонує не тільки термін, але й визначення до нього іноземною мовою, тож, напевне, цей вид лакун ще чекає на осмислення в українському перекладознавстві.

У дослідниці **Т. Ніколаєвої** знаходимо огляд визначень поняття лакуна у східноєвропейській лінгвістиці. Зокрема, ми би звернули увагу на визначення В. Муравйова, який вважав лакунами “лише ті іншомовні слова (сталі вирази), які виражають поняття, не закріплені в мовній формі даної мови та для передачі яких потрібні більш-менш просторові перифрази — вільні словосполучення, утворені на рівні мови” [26, с. 193]⁵. Також важливим для нашого дослідження є визначення І. Томашевої, яка розглядає лакуни як національно-специфічні елементи культури, які знайшли відповідне відображення в мові носіїв цієї культури, але є або повністю незрозумілими, або не до кінця зрозумілими носіями іншої культури й мови в процесі комунікації [26, с. 193]. Окрім того, у роботі Т. Ніколаєвої можна ознайомитись із оригінальним визначенням Г. Бикової, яка назвала лакуну віртуальною лексичною сутністю і семемою, що не має матеріального втілення у вигляді лексеми, однак здатна проявитися на рівні синтаксичної об'єктивації у випадку комунікативного запиту на відповідний концепт [26, с. 193].

По завершенню огляду, Т. Ніколаєва робить висновок, що “міжмовними лакунами слід вважати відсутність будь-якої лексичної одиниці в одній мові та її наявність в іншій” [26, с. 194].

⁵ Цитату подано без змін, як у відповідному джерелі, хоча ми вважаємо, що слово “просторові” тут варто замінити на слово “поширені”.

Огляд підходів до вивчення явища лакуарності пропонує Г. Зінченко, і приділяє увагу не лише визначенням і типології лакун, але й способам *делакунізації*, тобто елімінації лакун у перекладі [27], а лакуни пропонує поділяти на лексичні, граматичні й лексико-граматичні, виділяючи в окрему групу лексикографічні лакуни і вважаючи *лакуарність* однією з рис мовної системи в цілому [28].

Дослідниця М. Онищук намагається розрізнити такі явища, як *лакуна* та *неповний лексичний відповідник*, і пропонує говорити про *лакуарні семи* в другому випадку. Таким чином вона співвідносить явище лакуарності тільки з рівнем слова [29, с. 179]. М. Онищук не пропонує визначення поняття *лакуна*, але робить таку спробу щодо поняття *лакуарності* й пише, що “явище часткової еквівалентності вважається лакуарним і полягає у наявності розбіжностей у смисловій структурі слова” [29, с. 180]. Відповідно, її цікавлять часткові лакуни, до яких вона відносить лише ті, які збігаються за ядерними денотативними семами, та відрізняються периферійними/емпіричними, які накладаються за своїм змістом лише частково. Очевидно, що в основу такого дослідження має бути покладений метод компонентного аналізу, що й підтверджує сама дослідниця, посилаючись на вчення В. В. Левицького. Працюючи на рівні сем, ця дослідниця присвячує багато уваги емотивним лакунам, спираючись у цьому на положення В. Муравйова про стилістичні лакуни — безеквівалентні одиниці, для яких в іншій мові не існує відповідників із схожим стилістичним забарвленням [30, с. 436].

Ми погоджуємося з М. Онищук щодо існування явища часткової лакуарності й запропонуємо далі власні приклади на підтвердження цього (див. Розділ V), однак ми вважаємо, що явище лакуарності не обмежується лише рівнем слів, що дуже часто джерелом лакун у перекладі є цілі фрази оригіналу (наприклад, етикетні вислови, зокрема й лайка) або певні граматичні конструкції, які розкладаються вже не на семи, а на вищі за рівнями одиниці, тому в цьому дослідженні ми будемо визначати лакуну ширше (див. наше визначення поняття лакуна у висновках до цього розділу).

Дослідниці **Н. Костусяк** і **О. Приймачок** вивчають лакуни в міжслов'янському художньому перекладі. Говорячи про лакуни, вони відзначають, що в наш час розуміння цього явища значно розширилося порівняно з тим, що мали на увазі Віне й Дальберне, коли вводили цей термін. Нагадаємо, що згадані канадські перекладознавці мали на увазі ситуацію, коли слову однієї мови немає відповідника в іншій, але, за спостереженнями українських дослідниць, наразі термін лакуна означає цілий комплекс “прогалин міжмовного та міжкультурного спілкування, зумовлених національно-специфічними компонентами культури й особливими мовними картинами світу комунікантів” [31, с. 66]. Появу лакун дослідниці пов'язують з тим, що поняття не завжди вербалізовані в мові. У визначенні поняття лакуна вони спираються на І. Марковіну та Ю. Сорокіна, які пишуть, що “лакуни — це “білі плями” (за визначенням Ю. Степанова) на семантичній карті мови, тексту чи культури, що є способом існування національної свідомості” [31, с. 66]. Для нашого дослідження важливо зауважити, що Н. Костусяк і О. Приймачок говорять про лакуни, пов'язані не лише з іменниками (як це звично відбувається щодо іншої лакунарної одиниці — реалії), а й з дієсловами [31], адже далі ми розглянемо кілька таких випадків у площині китайсько-українського перекладу. Що стосується питання делакунізації, то ці дослідниці пропонують наступні способи: транскрибування, коментарі, описовий переклад, конкретизація/ генералізація, а в випадку слів-символів чи граматичних лакун говорять про неможливість компенсувати лакуну [31].

Увагу лакунам приділяють також **А. Абдуллаєва** та **С. Баранова**, які в питанні визначень лакуни відсилають до думки представленої вище української дослідниці Т. Анохіної, а також до точки З. Попової та Й. Стернін, які писали, що лакуною є відсутність лексичної одиниці в одній мові за її наявності в іншій, а також підкреслювали, що головною особливістю цих одиниць є те, що вони виникають у процесі спілкування, контакту двох культур [32, с. 11].

Розглянувши різні визначення поняття *лакуна*, запропоновані українськими вченими, зауважимо, що поняття *лакунарності* насправді не обмежується лише цим терміном, а включає й інші — дослідники пропонують їх цілий спектр: Костусяк і Приймачок говорять про безеквівалентну лексику, реалію, етнолексему, лінгвокультурему, екзотизм, фонову лексику тощо. У цьому дослідженні ми будемо розглядати в рамках лакунарності лише три терміни — *лакуна*, *безеквівалентна лексика* й *реалія*. Докладніше про дослідження кожного з них і про стосунки між ними будемо говорити в Розділі II.

1.3. Термін “空缺 (лакуна)” в китайській лінгвістиці

Наразі в світі більшість досліджень стосовно лакунарності проводяться на матеріалі таких мов, як англійська, німецька, французька й російська, що ж стосується китайської мови, то проблема лакунарності для цього контексту відносно нова. Однак розглянемо, що вже було написано з цього приводу.

Вперше термін “лексична лакуна” (词汇空缺) ввів у китайське перекладознавство вчений Тань Дзайсі (谭载喜) у 1980 році, він займався порівняльним аналізом китайської та англійської мов на рівні семантики. Порівнюючи ці дві мови, він виділив чотири можливих ситуації при перекладі, а саме — 1) збіг на рівні лексичних фондів (подібні шляхи вибору слів); 2) паралельність лексичних фондів (феномен висловлення одного змісту по-різному); 3) лакуна в лексичному фонді однієї з мов та 4) конфлікт на рівні лексичних фондів [33, с. 6]. Окрім того, він також запропонував метод перетворення мовних форм, зазначивши, що в випадку лексичних лакун не слід вдаватися до буквального перекладу. Він вважає, що перекладачі повинні застосовувати “вільний переклад” або “дослівний + вільний переклад”, тобто додаючи певні пояснення після дослівного перекладу в другому випадку. Таким чином, термін “лексична лакуна” вперше з'явився в китайській лінгвістиці у зв'язку з класифікацією лексичного запасу для перекладацьких цілей.

Джов Юджон (周玉忠) у своїй статті “Феномени неперекладності в англо-китайському перекладі” стверджує, що в різних мовах існують елементи, між якими встановлюються зв'язки еквівалентності, однак у кожній мові є й такі, для яких еквіваленти в інших мовах відсутні, і тоді ми маємо справу з лакунами [34, с. 49]. Очевидно, що таке дослідження схоже на європейські й американські, а відправною точкою для нього є неперекладність.

Книга Вана Бінціня (王秉钦) “Перекладознавчі дослідження в контексті культури” [35] була вперше опублікована в 1995 році. У восьмому розділі його книги досліджуються міжмовні культурні відмінності та їх переклад, обговорюється теорія культурної лакуни та дистрибуція культурної інформації поміж лексичних одиниць, а також аналізується й визначається термін “лакуна”. Автор досліджує питання, пов'язані з феноменом лакуни, в площині лексики. Він зазначає, що лакуна виявляється тоді, коли в вихідній мові є дещо, що не можуть пояснити, не розуміють або неправильно розуміють адресати — носії іншої культури” [35, с. 119]. Його комплексна типологія культурних явищ справила значний вплив на класифікацію лексичних лакун у Китаї.

Хе Цювхе (何秋和) вивчав феномен мовних лакун з точки зору культурних відмінностей і класифікував їх (лакуни) за формальними ознаками. Він вважає: “З одного боку, культурні відмінності абсолютні й об'єктивні. Відповідно, культурні відмінності й лакуни — неunikний наслідок міжкультурного спілкування. З іншого боку, створення культурних розбіжностей і лакун — відносне. Люди, обмежені однією культурною моделлю, не можуть усвідомити культурні відмінності, тому лакуна не виявляється” [36, с. 49]. У своєму дослідженні він підкреслює діалектичний взаємозв'язок між культурними відмінностями й феноменом лакуни.

У 1998 році Го Айсянь (郭爱先) [37, с. 42] висловила наступну думку: термін “лексична лакуна” означає, що через культурні відмінності між

різними етнічними групами, для слів, що позначають особливі речі або концепти в одній мові, або окремих їхніх сем, не можна знайти еквівалентних відповідників в іншій. Таким чином виявляється лакуна в чужій культурі. Як бачимо, в її роботах з'являються такі терміни, як “концепт” або “сема”, що зустрічалися і в дослідженнях вчених з інших країн, тому можна зробити висновок, що ці два елемента, безперечно, невіддільні від вивчення поняття *лакуни*.

У 2000 році Ляо Ціі (廖七一) виконав дослідження *культурно маркованих слів* (文化负载词), вибраних з творів китайського письменника Лу Сюня та з їх перекладів іншими мовами. Він зосередився на обмеженнях перекладу лексики, що викликані культурними розбіжностями, й визначив культурно марковані слова наступним чином: “це — позначення для певних слів, фраз та ідіом у певній культурі, що відображає поступове накопичення досвіду певних етнічних груп у довгому історичному процесі, і цей досвід відрізняється від досвіду інших етнічних груп, а також називає унікальні види діяльності” [38, с. 236]. Він запропонував три принципи такого перекладу: 1) надавати перевагу відтворенню змісту (значенню слова) перед відтворенням його форми; 2) добираючи слова в цільовій мові, перекладач повинен враховувати контекст вихідної мови; 3) ключове приховане значення слів оригінального тексту повинно стати явним у перекладі [38]. З цього визначення неважко побачити, що виявлення культурно маркованих слів спирається на вивчення тільки однієї мови і культури, тоді як лексичні лакуни пов'язані з порівнянням вихідної й цільової мов. Але обсяг таких досліджень у китайській мові поки що не цілком узгоджений.

На думку Яна Шиджана (杨仕章), об'єктом перекладу є культурна інформація, а не мовні одиниці. У той же час, він вважає, що в процесі перекладу вихідний текст неunikно буде зазнавати втручань з боку культури цільової мови, до якої він повинен бути адаптований. Вплив культури на перекладацьку діяльність відбувається у кількох площинах — з боку матеріальної культури, культури поведінки й культури мислення, а також має

локальні й часові характеристики і передбачає опозицію “ймовірності — неунікності”. Культурна адаптація надає перекладу риси бікультуралізму.

Ян Шиджан (杨仕章) також запропонував стратегії досягнення культурної адаптації — їх 4: культурна асиміляція, нівелювання культурного компонента, культурна трансформація й культурне прикрашання. У 2020 році він запропонував подальший поділ стратегій культурної адаптації на три субстратегії — видалення культурно маркованих компонентів, культурна адаптація й культурна трансплантація. Попри те, що в його статті [39] безпосередньо не йдеться про “лауну” й не проводиться безпосереднє дослідження цього явища, однак він обмірковує низку проблем, викликаних наявністю культурної інформації в лексиці, а також пропонує стратегії художнього перекладу. З відповідними ідеями можна ознайомитись у його книзі “Перекладознавчі дослідження в контексті культури” [40]. Академічні теорії Яна Шиджана й Вана Бінціня спільно утворили основу теорії культурного перекладу в Китаї.

Лі Сяндон (李向东) у своїй статті “Феномен лауни та його дослідження” зазначає, що лауни становлять етнічні розбіжності в різних мовних системах і різних культурах [41, с. 9]. У цій статті розглядається теорія лаун, запропонована російськими дослідниками Ю. А. Сорокіним та І. Ю. Марковіною, а також результати дослідження феномену лаунарності в роботах Г. В. Бикової та її думка щодо створення “когнітивної карти” як засобу заповнення прогалін. Це також відкриває китайським ученим можливість дослідити поняття *лауна* з точки зору когнітивної теорії.

Свень Джилі (孙致礼) у своїх статтях вважає, що ключовим завданням у перекладі є нівеляція розбіжностей, і наполягає на тому, що художній переклад повинен прийняти таку перекладацьку стратегію, як *форенізація* за основну, а *доместикацію* сприймати як недолік [42, с. 40].

Стратегії перекладу лексичних лаун також вивчав Дон Юфан (董玉芳). Керуючись такими стратегіями перекладу, як *форенізація* й *доместикація*, й

аналізуючи різні ситуації перекладу, автор дійшов висновку, що культурно марковані слова можуть бути відтворені в іншій мові наступними способами: транслітерацією, транслітерацією + поясненням, транслітерацією + вільним перекладом, дослівним перекладом, вільним перекладом та ін. [43, с. 23]. Як бачимо, цей автор не надавав переваги жодній із стратегій, пропонуючи “користуватися” ними рівномірно.

Звісно, що багато фахівців-практиків перекладу, наприклад, Свень Джилі, зверталися до вивчення перекладацьких стратегій, щоб вирішити проблему лакун у художньому перекладі. Однак формулювання найбільш вдалої стратегії лишається одним із головних завдань вивчення явища лакунарності в світі.

Льов Юелянь (刘越莲) наразі є автором найбільш повного визначення поняття *лакуна* в китайському мовознавстві. Вона вважає, що “лакуна — це відсутність еквівалентів у процесі міжкультурної комунікації. Лакуни можна розділити на абсолютні й відносні. Вони бувають явними і неявними, а також здатні змінюватися з розвитком мови й суспільства” [44, с.131]. Робота цієї дослідниці, як і роботи її згаданих вище колег, унікальна тим, що досліджує характеристики лакуни, зокрема й нестабільність статусу лексичної одиниці як лакуни, про що ми будемо говорити докладніше в Розділі II.

Професор Вуханьського університету Ху Гумін (胡谷明) вважає, що “під терміном “лексика з прогалинами в культурній інформації” (文化空缺词汇) слід розуміти такі слова вихідної мови, які репрезентують явища або речі національної культури і для яких не можна знайти відповідників у цільовій мові” [45, с. 17]. Це — ще один китайський термін для позначення лакуни.

Останні п'ять років китайські вчені активно досліджують тему “лакуни” з практичної точки зору.

Го Яоїн (郭耀颖) у своїй роботі фокусується на аналізі причин появи лексичних лакун в англійській та китайській мовах та розглядає їх з когнітивної точки зору. За результатами аналізу він виділяє чотири ситуації: 1)

відсутність відповідних об'єктів; 2) невдача в проекції між ментальним простором і реальним простором; 3) розбіжності в ступені уваги та 4) розбіжності на рівні прототипів [46, с. 38]. Слід також зазначити, що когнітивна теорія була прийнята китайськими вченими і стала одним з методів виявлення причин появи лакун.

Свень Донжвей (孙东锐) у своїй статті вважає, що застосування поняття *лакуна* в міжкультурній комунікації в майбутньому допоможе ефективно уникати конфліктів, що можуть бути викликані “порожнінами” в культурі, мові чи менталітеті [47, с. 6]. У цьому випадку співставляються і стають основою класифікації ментальна лакуна й культурна лакуна. Цей метод можна охарактеризувати як новий, однак надалі слід обмірковувати питання про те, чи належить поняття *менталітету* до сфери інтелектуальної культури.

Лі Яньсює (李衍学) також присвятив статтю [48] вивченню й виокремленню лакун. У цій статті він, з одного боку, вивчає втілення й застосування теорії еквівалентності в практиці перекладу, коли трапляються культурні лакуни, а з іншого боку, він узагальнює методи й правила перекладу лексичних лакун, пов'язаних із матеріальною культурою, культурою поведінки й концептуальною культурою, а також пропонує свої стратегії перекладу.

Лі Хонцянь (李宏强) і Льов Шаньшань (刘彬彬) підкреслили, що акцент на пізнавальній потребі в семіотичному плані допоможе глибше зрозуміти механізм пізнання лексичних лакун [49, с. 37]. Судячи з аналізу мовної складової випадків повсякденного спілкування й міжкультурної комунікації, ця концепція має значну пояснювальну силу.

Зазначимо, що вище було представлено цікаве поєднання підходів семіотики й когнітивної теорії, однак запозичення інших теорій для аналізу поняття лакуна також є основною рисою академічних досліджень китайських вчених.

Висновки до першого розділу

Отже, знайомство з роботами дослідників з різних країн, спрямованих на вивчення лакун у перекладі, завершується розумінням того, що в них є точки перетину, але є й розбіжності. Узагальнимо їх тут.

Спільні риси досліджень явища лакуарності в світовій лінгвістиці:

1) суб'єктами цих досліджень є представники як лінгвістики, так і культурології — це тому, що розуміння лакуни (як у вузькому, так і в широкому сенсі терміна) спирається на реальний взаємозв'язок між мовою і культурою;

2) предметами цих досліджень є визначення поняття лакуна, причини існування лакун, їх класифікація, перекладність чи неперекладність, а також стратегії досягнення еквівалентності в перекладі (хоча єдиної думки з приводу цих питань поки що немає);

3) об'єктами цих досліджень найчастіше є іменники (хоча такі дослідники як З. Д. Попова та І. А. Стернін запропонували розрізняти лакуни за частинами мови, поки що ніхто не розширив поле своїх досліджень до дієслів;

4) більшість досліджень здійснюються представниками (або командами) однієї культури, що є носіями однієї мови, а двомовне (чи багатомовне) співробітництво у сфері вивчення лакун становить лише поодинокі випадки;

5) існують певні консенсуси стосовно результатів дослідження: а) дослідники західних країн, наприклад Н. Хомський, Т. Анохіна, Г. Зінченко та ін., не розрізняють терміни “прогалина (gap)” і “лакуна (lacuna)”; б) класифікацію лакун на абсолютні та відносні можна вважати загальноприйнятною; в) з лексичної точки зору, такі дослідники, як А. Лерер, Н. Костусяк і О. Приймачок, Джов Юджон та інші згодні з тим, що причина появи лакун полягає в відсутності вербалізації окремих понять; г) з точки зору когнітивної теорії, такі вчені, як О. Орличенко, Го Яоїн та інші, вважають, що причина появи лакун полягає в тому, що в носіїв однієї з мов через брак пізнавального інтересу не сформувався певний концепт; г)

А. Баснет, Тан Дзайсі, А. Бархударов та інші вважають неперекладність вихідною точкою для дослідження лакун, а метою такого дослідження визнають досягнення ефекту еквівалентності в перекладі; д) А. Лерер, М. Онищук та інші вважають, що відтвореною формою лакуни є вільне словосполучення.

Відмінні риси досліджень явища лакунарності в світовій лінгвістиці:

1) час початку досліджень різний — європейські й американські вчені почали працювати над лакунами в 1950-х роках, коли Ч. Ф. Хокет запропонував свою концепцію лакуни, а Ж. П. Віне й Ж. Дарбельне ввели терміни “прогалина” і “лакуна”; у Східній Європі увагу до лакун привернув Ю. С. Степанов у 1960-х роках, а продовжилося вивчення цього явища на ґрунті психолінгвістичної школи в 1970-х та 1980-х роках, і нині в Україні спостерігається стійкий інтерес до нього; китайські вчені приєдналися до досліджень лакун найпізніше — у 1980-х роках, тобто розпочали вивчати лакуни майже через 30 років після своїх європейських та американських колег;

2) на вивчення питання лакун впливає контекст — національна лінгвістична парадигма: а) європейські й американські вчені об'єднали термінологію й провели систематичні дослідження в основному з точки зору семантики й лексики, зокрема лінгвісти в особі Є. Тоньїні-Бонелі вже почали створювати фонд лакун, ініціювавши перехід у сферу машинного перекладу; б) головна особливість східноєвропейського контексту досліджень — це велика кількість подібних, але розмитих понять, наприклад, *лакуна*, *термін*, *безеквівалентна лексика*, *лексична лакуна*, *етноейдема* тощо, між якими встановлюються відповідні логічні зв'язки; в) оскільки китайські вчені пізніше приєдналися до цього напрямку досліджень, то в Китаї термінологія ще недостатньо уніфікована, відсутні фундаментальні дослідження й авторитетні представники цієї сфери, та й академічні теорії запозичені в інших. Тим не менше “Перекладознавчі дослідження в контексті культури” Яна Шиджана мають для китайських лінгвістів своє академічне значення. До

того ж, вивчення лакун китайськими вченими здійснюється в контексті таких напрямків, як теорія когнітивних метафор, телеологія, семіотика, теорія культури й теорія функціонального перекладу, а основна увага приділяється вирішенню актуальних проблем, викликаних лакунами в процесі перекладацької практики.

У цьому дослідженні ми погоджуємося з А. Лерер, Джовом Юджоном та іншими в тому, що першопричиною появи лакун є відсутність вербалізації певних понять. Також ми підтверджуємо результати досліджень Баснета, Тана Дзайсі, Бархударова та інших про *неперекладність лакун*, однак разом із тим ми глибоко переконані, що лакуни компенсуються, і компенсація досягається шляхом вербалізації, а очікуваний ефект полягає в забезпеченні відповідності й збалансованості інформації, що передається обома мовами. Передумовою для цього є чіткі уявлення про межі термінів, пов'язаних із явищем лакунарності, чітке розуміння зв'язку між термінами, розуміння того, що таке лакуна і чому в центрі уваги перекладача перебуває саме вона, а не об'єкт дослідження, представлений іншими термінами.

Тому перспектива подальших досліджень вбачається в тому, щоби глобально передбачити подальший напрямок досліджень в сфері лакунології, а точніше — стандартизувати й уніфікувати визначення, класифікацію й опис характеру лакуни. Також важливо для всіх розрізняти терміни, пов'язані з “порожнінами” в мові.

РОЗДІЛ II. КОРЕЛЯЦІЯ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЯВИЩА ЛАКУНАРНОСТІ В ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ

Спроби відтворення лексичних одиниць однієї мови в іншій дуже часто виявляють відсутність еквівалентів до них і, відтак, розбіжності в мовних системах на лексичному рівні. Цією проблемою лінгвісти почали цікавитися в ХХ ст., і тоді ж з'явилися дослідження, об'єктом яких обирали національно-культурну специфіку мовних та комунікативних феноменів. Вони засвідчували тісний зв'язок між мовою і культурою і згодом привели до появи міждисциплінарного напрямку “лакунології”.

Сформульована тоді проблема відсутності еквівалентів актуальна й сьогодні попри велику кількість наукових праць, вже присвячених цій темі. Серед невирішених аспектів цієї проблеми — єдиний і загальноприйнятий термін для номінації таких одиниць, до яких важко підібрати еквіваленти. Нагадаємо, що в різних лінгвістичних традиціях використовують велику кількість термінів: *random holes in patterns*, *lexical gaps*, *non-existing words*, *cultural words*, *lacuna*, 无等值词汇, 词汇空缺, 文化负载词, 文化词, безеквівалентна лексика, реалія, лакуна, варваризм, іншомовне вкраплення, культурема, екзотизм, фонова лексика, конотативна лексика тощо.

Усі ці поняття мають спільні риси: певне національне, історичне, місцеве, побутове забарвлення, відсутність еквівалентів в інших мовах, а стосовно деяких — ще й іншомовне походження [50]. Якщо вивчати явище лакунарності в сучасній лінгвістиці, то вже на поверхні можна помітити, по-перше, недостатнє розрізнення термінів реалія, безеквівалентна лексика, лакуна та інших; по-друге, відсутність чітких дефініцій відповідних понять; по-третє, відсутність єдиної класифікації цих термінів у сучасній лінгвістиці.

Тому перш, ніж розпочати дослідження в цій галузі, слід уточнити семантичне коло поняття *явище лакунарності*, “відсіяти” терміни, вже знайомі й закріплені в своїх значеннях, а також ті, що взагалі можна

елімінувати як зайві, уникаючи таким чином синонімії в терміносистемі [51, с. 343]. Зауважимо також, що уніфікація й стандартизація термінології не лише є необхідністю академічних студій, але й сприяють пошуку інформації під час наукових досліджень. Водночас це означає й формування норм відповідної дисципліни, що, в свою чергу, є ознакою її зрілості.

Тож у цьому розділі ми зосередимося на аналізі термінів *безеквівалентна лексика*, *реалія* та *лакуна*, котрі найчастіше використовуються в дослідженнях явища лакунарності, а також з'ясуємо спільне і відмінне у визначеннях та класифікаціях цих термінів.

2.1. Термін “реалія” в світовому перекладознавстві

Реалія (від лат. *realis* – речовий, дійсний) — речі, предмети, що існують матеріально і служать основою для номінативного значення слів [52]. Зазвичай маються на увазі такі слова, що є в одній мові, але відсутні в іншій, і тому ускладнюють переклад. Наразі можемо бачити, що майже всі видатні лінгвісти, хто займався також і проблемами термінології в галузі перекладознавства, представили академічній спільноті своє визначення реалії.

Згідно з визначенням швейцарського лінгвіста **Вернера Колера**, реалії – це слова та словосполучення, які називають політичні, соціальні, культурні та географічні явища і предмети, що є специфічними для кожного окремого народу [53, с. 175].

В українському перекладознавстві термін *реалія* вперше вжив **О. Кундзіч** у своїй знаменитій роботі “Перекладацька мисль і перекладацький недомисел” [54].

Багато уваги вивченню цього явища присвятила українська дослідниця **Р. П. Зорівчак** у своїй праці «Реалія і переклад» пропонує визначення реалій як «монолексемних і полілексемних одиниць, що вміщують як основне лексичне значення традиційно закріплений комплекс країнознавчої інформації, чужої для об’єктивної дійсності мови того, хто її сприймає» [55, с. 58].

Ця ж дослідниця запропонувала розрізняти термін і реалію. На її думку,

різниця між ними пов'язана з походженням: тоді як більшість термінів утворюються штучно для найменування тих чи інших предметів, понять і явищ (грецького чи латинського походження), реалії завжди виникають шляхом природного словотворення, адже “реалії — це народні слова, що тісно пов'язані, головним чином, із побутом народу” [55, с. 38].

Інший український теоретик перекладу **В. В. Коптілов** визначає ці лексеми такими, що вказують на певні предмети або явища, які невідомі мові перекладу, тож під час міжмовної комунікації виявляються важливим чинником досягнення порозуміння, адже культури та звичаї народів можуть кардинально відрізнятись [56, с. 65].

Українська дослідниця **Я. В. Мукатаєва** писала, що реалії за своїм походженням відображають багатогранні явища, поєднують у своїй формі як матеріальні (речі побуту), так і духовні (мова, звичаї) цінності. З філологічної точки зору їх можна поділити на дві групи, а саме: реалія як явище або матеріальна річ, якої не існує у побуті інших народів, та реалія як лексична одиниця, яка пояснює певне явище або предмет [57, с. 175].

Писали про реалії також **І. Бугулов** і **О. Шевченко**, які відносили ці одиниці до складу безеквівалентної лексики (про яку мова піде нижче) і вважали, що реалії є найменш вивченими лінгвістичними одиницями [58, с. 106].

Але, на нашу думку, найбільш повною і зрозумілою є дефініція болгарських вчених **С. Влахова** та **С. Флорина**: «реалії – це слова і словосполучення народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту або суспільно–історичних особливостей народу, нації, країни, племені, і які, таким чином, постають носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідників в інших мовах такі слова не мають, тож і не можуть бути перекладені «на загальних основах», а тому потребують особливого підходу» [59, с. 438].

Таким чином, надалі в цьому дослідженні ми будемо визначати термін *реалія* з позицій лінгвокраїнознавства й перекладознавства і розуміти під реаліями **особливу категорію слів і засобів вираження, що позначають предмети та явища, пов'язані з історією або культурою, економікою або побутом країни- “носія” вихідної мови, але які відрізняються повністю або частково від лексичних понять і слів мови перекладу.** На нашу думку, **реалії включають поняття географічного, етнографічного, суспільно-історичного, міфологічного та фольклорного змісту.** Таким є визначення терміну *реалія* в цій роботі.

Отже, визначення терміну запропоноване, і тепер час розглянути питання класифікації реалій.

До цього питання зверталися різні вчені й запропонували різні результати, однак загальну концепцію в цьому випадку все ж можна простежити. З позицій лінгвокраїнознавства до реалій відносять, по-перше, *ономастичні реалії*, що включають географічні назви (топоніми), особливо такі, що мають культурно-історичні асоціації, антропоніми — імена історичних осіб, суспільних діячів, письменників, учених, діячів мистецтва, популярних спортсменів, персонажів художньої літератури та фольклору, назви творів літератури й мистецтва, історичних фактів і подій в житті країни, назви державних і суспільних організацій та багато іншого; по-друге, *апелятивну лексику (загальні назви)* — географічні терміни, що позначають особливості природного середовища, флори та фауни, окремі слова, зокрема й загальні терміни, що стосуються сфери державного устрою, суспільно-політичного життя країни, юриспруденції, військової справи, мистецтва, системи освіти, виробництва й виробничих відносин, побуту, звичаїв та традицій.

Докладну класифікацію реалій запропонували болгарські вчені С. Флахов та С. Флорин. Вони вважають, що створювати класифікацію реалій варто з наступних ракурсів: **предметний розподіл, місцевий розподіл** (залежно від національної та мовної приналежності), **часовий розподіл** (у

синхронному та діяхронному плані, згідно ступеня “знайомості”) та **перекладацький розподіл**. Докладніше про ці критерії та результати такого розподілу можна прочитати в їхній роботі “Неперекладне в перекладі” [60, с. 300].

Що стосується структури реалій, то І. Л. Кабаченко пише, що для Л. Н. Соболева, А. В. Федорова, Г. В. Чернова, а також С. Влахова і С. Флорина, реалії – це тільки слова і словосполучення. Додавання в цьому випадку «і словосполучення» означає, що до реалій можна віднести «номінативні словосполучення, тобто такі сполучення слів, які семантично дорівнюють слову. Номінативне словосполучення може бути реалією ще тому, що до цих одиниць відносять кальки, які часто являють собою саме такі словосполучення. Іншою формою реалій є скорочення (аббревіатури). Включення їх до реалій також логічне, оскільки вони являють собою стягнені в одне «слово» номінативні словосполучення. Дуже часто реалією можуть вважати фразеологічні звороти, тобто стійкі словосполучення всіх типів, в тому числі ідіоми, прислів'я та приказки, багато з яких мають характерне національне або історичне забарвлення [61].

З класифікації С. Влахова та С. Флорина ми бачимо, що в більшості випадків реалії — це іменники, тому що ці слова зазвичай називають саме об'єкти чи явища. Однак ми не погоджуємося з тим, що до реалій слід включати й ідіоми, прислів'я й приказки. Відповідно, в цьому дослідженні ми будемо розглядати такі одиниці в складі безеквівалентної лексики, про яку скажемо докладніше в наступному підрозділі.

Підбиваючи підсумки, можемо сказати, що наше розуміння реалії має наступні аспекти:

(1) Сутність реалії. Реаліям здебільшого властиві такі особливості:

- іноді реалія властива лише одному мовному колективу, а в інших вона відсутня;
- реалія може бути присутня в обох мовних колективах, але в одному з них вона матиме додаткове значення;

- реалії позначають слова й словосполучення, що називають предмети, об'єкти, явища, характерні для побуту, культури, суспільного й історичного розвитку одного народу;
- реалії насамперед виражають конотативне значення;
  - в кожному суспільстві можуть бути свої реалії, що виконують спільні функції;
  - в різних суспільствах можуть бути спільні реалії, що розрізняються відтінками свого значення;
- для реалій характерна певна гнучкість, оскільки вони, зберігаючи свій статус, можуть належати до різних лексичних категорій;
  - основним критерієм, що відрізняє реалію від інших класів лексичних одиниць, є її національне та (або) часове забарвлення;
  - реалії завжди потребують особливого підходу при перекладі з однієї мови на іншу.

(2) **Структура реалій та розподіл між частинами мови.** Згідно класифікації С. Влахова та С. Флорина, реалії здебільшого — це іменники, що виглядає закономірно, оскільки, виходячи з розглянутих вище визначень, реалії найчастіше називають предмети й явища. Реаліями також слід вважати субстантивні прикметники, значення яких безпосередньо пов'язане зі значенням реалій. Непохідні реалії серед інших частин мови зустрічаються вкрай рідко. Проаналізувавши вислови фахівців стосовно структури реалій, можемо зробити висновок, що реаліями можуть бути окремі слова, словосполучення, речення, скорочення (аббревіатури) та, інколи, фразеологічні звороти [61].

(3) Узагальнюючи погляди вчених і дослідників на реалію, можна дійти висновку про те, що в перекладознавстві та лінгвокраїнознавстві ця одиниця вважається особливою. З одного боку, вона сприймається як предмет, поняття, явище, характерне для історії, культури, побуту, устрою того чи іншого народу, країни, що не зустрічаються в інших народів [62, с. 78]. З іншого боку,

реалія — це слово, що називає об'єкти, характерні для життя одного народу й геть чужі іншому, що ускладнює їх переклад і змушує перекладача вдаватися до розлогих описів або створювати неологізми. Це свідчить про **амбівалентність** реалій.

Специфічним є зміст реалії — зв'язок означуваного нею предмета з певною країною, народністю, соціальною групою. Більше того, реалії є відносно стійкими одиницями в своїх мовах, тобто без них не обходиться створення національного колориту в мові, який однак не виявляється в бінарному співставленні двох мов. Це говорить про **стійкість** реалії та про **специфічність** її контенту.

2.2. Поняття про безеквівалентну лексику: східноєвропейський контекст

Більш усталеним терміном на позначення лексичних розбіжностей у перекладознавстві є термін *безеквівалентна лексика* (БЕЛ), який, однак, також трактується по-різному.

Одне з перших і найбільш авторитетних визначень БЕЛ в українському мовознавстві належить **М. П. Кочергану**: “Безеквівалентна лексика — слова певної мови, що позначають специфічні явища культури і не мають однослівного перекладу на іншу мову [63, с. 417]. На це визначення дослідники посилаються і в наш час.

Інше авторитетне визначення БЕЛ належить **Р. П. Зорівчак**. Вона визначає БЕЛ, порівнюючи з реаліями, що є, на її думку, “моно- і полісемантичними одиницями, основне лексичне значення яких уміщує традиційно закріплений комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача” [55, с. 58]. Вона вважає, що поняття “безеквівалентна лексика” значно ширше, ніж семантичне поле поняття “реалія”, що відповідає лише випадкам лексико-предметної безеквівалентності. Очевидно, всі реалії входять у обсяг БЕЛ певної мови. Але до цієї лексики належить також частина прислів'їв і приказок, окремі

лексеми надзвичайно місткого семантичного наповнення, що пов'язані з відмінностями в сегментації довколишнього світу окремими мовними колективами, та інші випадки лексико-семантичної безеквівалентності [55, с. 65].

Українські дослідники **О. Тупиця** та **Л. Зімакова** визначають БЕЛ як національно марковану лексику, тобто як слова, в семантиці яких наявний етнокультурний компонент [64, с. 256]. На думку цих дослідників, поява такої лексики пов'язана з тим, що семантика окремих слів може зумовлюватися історією, культурою країни, або діяльністю людини, її світобаченням [64, с. 251].

У визначенні повної чи неповної безеквівалентності, О. Тупиця і Л. Зімакова керуються міркуваннями Є. М. Верещагіна й В. Г. Костомарова, які вважають, що поняття безеквівалентності є відносним, тобто в різних парах мов та сама лексична одиниця може мати, а може й не мати відповідників [64, с. 252].

Питання критеріїв виокремлення БЕЛ також перебуває в полі зору О. Тупиці та Л. Зімакової. Вони пишуть, що такими критеріями можуть бути наступні: 1) семантичний, коли враховується значення слова; 2) граматичний, коли враховуються значення формальних показників; 3) функціонально-стилістичний, коли відповідна одиниця “працює” на створення національного колориту [64, с. 252].

Т. Руденко та **І. Гаврилова** під безеквівалентною лексикою розуміють “слова, які служать для вираження понять, що відсутні в іншій культурі й у іншій мові, слова, що відносяться до окремих культурних елементів, тобто до культурних елементів, характерних лише для культури А й відсутніх у культурі В, а також слова, що не перекладаються іншою мовою, тобто, не мають еквівалентів за межами мови, до якої належать” [65, с. 94].

А. Бронська, розглядаючи особливості лінгвокраїнознавчого аспекту у викладанні української мови як іноземної, пише: “Серед слів з культурним компонентом є БЕЛ, тобто слова, які неможливо семантизувати за допомогою

простого перекладу. Близькими до БЕЛ є також слова, що збігаються у двох мовах своїми денотатами (тобто об'єктивним змістом), але не збігаються своїми конотатами (тобто емоційно-естетичними асоціаціями). Наприклад, слово *калина* може бути перекладено на інші мови, але для українця воно наповнене особистими спогадами і пов'язане з національною ментальністю. Такі слова автори називають конотативними” [66, с. 43].

Українська дослідниця **С. М. Пахомова** вважає, що безеквівалентна лексика є відкритою динамічною системою, що складається з відносно стабільного ядра й змінної частини, яка може поповнюватися новими словами, а також скорочуватися за рахунок лексичних одиниць, котрі з різних причин втрачають свою безеквівалентність [67].

Дослідниці **І. Гаврилова** та **О. Анастасова** висновують загальноприйняте, на їхню думку, визначення БЕЛ: це — “слова, значення яких не можливо співвіднести з жодними іншомовними поняттями, оскільки вони перш за все відображають реалії та носять національний колорит” [68, с. 97]. Входячи у визначення вони співвідносять БЕЛ лише зі словами, в цілому у своїй роботі вони погоджуються також із Л. Латишевим, який писав, що БЕЛ — це “слова та сталі вирази іноземної мови, які не мають більш-менш повних відповідників у вигляді лексичних одиниць (слів і сталих виразів) у мові перекладу” [68, с. 97].

Хоча визначення поняття *безеквівалентна лексика* різні, однак не важко помітити між ними й спільне: такі лексичні одиниці містять у собі як мовну, так і культурну інформацію, і можуть бути виділені в окремий клас. Також зазначається, що характерною рисою безеквівалентної лексики є її неперекладність іншими мовами через постійні відповідники, а також неможливість співвіднести її з певними словами іншої мови. Однак це не означає, що такі лексичні одиниці геть неперекладні. Тож запропонуємо визначення для поняття *безеквівалентна лексика*: **під безеквівалентною лексикою зазвичай маються на увазі іншомовні лексичні фонди й граматичні одиниці, що позначають предмети, процеси та інші явища**

життя, які на цьому етапі не мають прямих відповідників у мові перекладу, і ця ситуація мовних розбіжностей є наслідком впливу культурних розбіжностей, що діють у полі функціонування двох відповідних мов. Тому безеквівалентна лексика виявляється тільки в порівнянні двох конкретних мов, а термін *безеквівалентна лексика* стосується тільки вихідної мови. Наприклад, коли ми шукаємо, як певне слово китайської мови перекладається українською і виявляємо, що воно не має еквівалента в українській мові, то таке слово буде належати до *безеквівалентної лексики* в китайській мові.

Тепер, як і в випадку з аналізом терміна реалія, ми розглянемо класифікації безеквівалентної лексики. Згадані вище болгарські дослідники С. Влахов і С. Флорин відносять до складу безеквівалентної лексики, окрім реалій, терміни, вигуки, екзотизми, звернення, фразеологізми, звукоімітації тощо [69, с. 112].

Широкий огляд класифікацій БЕЛ можна знайти в статті М. Лісної [70]. Серед них найбільш ґрунтовною дослідниця вважає класифікацію Є. Женіха, який розрізняє *культурологічну, мовну й лінгвокультурологічну* безеквівалентність. Першу категорію, в свою чергу, він поділяє на предметнопоняттєву (референційні, кінестетичні реалії, терміни) та образно-асоціативну безеквівалентність (конотаційні реалії), до другого класу зараховує невмотивовані й словотвірні безеквіваленти, а лінгвокультурологічна категорія в нього представлена фразеологізмами [70, с. 60].

Питанням класифікації безеквівалентної лексики в радянські часи займався Л. С. Бархударов. Він виділив такі класи безеквівалентної лексики: 1) власні назви; 2) реалії; 3) випадкові лакуни. Під *випадковими лакунами* він має на увазі ті одиниці словника однієї з мов, на котрі з певних причин (не завжди зрозумілих) нема відповідників у лексичному складі іншої мови (чи то у вигляді слів, чи то у вигляді стійких словосполучень). Наприклад, в

англійській мові немає поняття *доба*, котре відтак може бути пояснене цією мовою тільки як «24 hours» [71, с. 53].

Згадані вище українські дослідниці І. Гаврилова та О. Анастасова у питаннях класифікації БЕЛ спираються на ідею Л. Латишева, який розподіляє відповідну лексику на 4 групи: 1) слова — реалії; 2) тимчасово безеквівалентні терміни; 3) випадкові безеквіваленти та 4) структурні екзотизми [68, с. 98].

Проаналізувавши наведені вище класифікації безеквівалентної лексики, ми виявимо, що вони будуються здебільшого з точки зору класифікації частин мови, зокрема іменники, вигуки, звуконаслідування, абрєвіатури та інші категорії. Однак ми би хотіли висловити тут два застереження.

Насамперед, ми виступаємо проти включення лакун до класифікацій безеквівалентної лексики. По-перше, визначення випадкових лакун у Бархударова дуже схоже на визначення безеквівалентної лексики і його важко розрізнити; по-друге, приклад, наведений Бархударовим, також можна пояснити поняттям *реалія*. Що стосується терміна *лакуна*, то ми окремо розглянемо його далі. По-третє, ми вважаємо, що до безеквівалентної лексики, окрім іменників, варто також відносити й дієслова, зокрема у випадках різних мовних звичок і мовної поведінки носіїв різних культур (відповідні приклади див. у Розділі V).

Тому ми вважаємо, що класифікація безеквівалентної лексики повинна включати:

1) реалії;

2) власні назви;

3) іншомовні вкраплення (за визначенням С. Влахова і С. Флорина, це — слова й вирази в мові перекладу, які або перенесені з іншої мови без графічних змін, або транскрибовані без морфологічних та синтаксичних змін, що були введені автором для надання тексту автентичності, для створення колориту, атмосфери чи враження начитаності або вченості, іноді — відтінку комічності або іронії [72, с. 263]);

- 4) звертання;
- 5) аббревіатури;
- 6) відхилення від літературної норми; (джерелами яких є позалітературне просторіччя, жаргон, територіальний діалект та інші форми існування мови);
- 7) тимчасово безеквівалентні терміни;
- 8) вигуки;
- 9) звуконаслідування;
- 10) дієслова, які описують різницю в поведінці представників різних культур.

У підсумку наше розуміння безеквівалентної лексики містить наступні аспекти:

(1) **Сутність безеквівалентної лексики.** Проведений вище аналіз поняття *безеквівалентна лексика* показав, що така лексика має дві сутності, тобто в лінгвістичному плані вона розглядається з точки зору лексико-семантичної системи мови в двох аспектах: 1) як лексичні одиниці, що позначають локальні явища, через що не мають еквівалентів в іншій мові [73, с. 172]; 2) безеквівалентна лексика виявляється лише у відношенні до однієї з двох мов, які аналізуються, а одиниці іноземної мови, безеквівалентні у відношенні до певної мови перекладу, можуть мати регулярні відповідники в інших мовах [61].

(2) **Структура безеквівалентної лексики й розподіл її за частинами мови.** Раніше ми дійшли висновку, що, на відміну від реалій, які в основному є іменниками, одиниці безеквівалентної лексики можуть належати й до інших частин мови: іменники, дієслова, прикметники, вигуки, аббревіатури, звуконаслідування тощо. З точки зору класифікації, реалія — це лише один з класів безеквівалентної лексики.

(3) **Особливості безеквівалентної лексики.** Дослідники (наприклад С. Тер-Мінасова, див. [31, с. 66]) зазначають, що відсутність у мові певного слова не означає відсутності в носіїв цієї мови відповідного поняття, тож

можна знайти інші слова й вислови, які допомагають хоча би приблизно передати відповідне значення, однак наявність спеціального слова в мові для такого поняття свідчить про його особливе значення в межах відповідної культури. Такою є *діалектика* безеквівалентної лексики. Окрім того, не лише безеквівалентна лексика, але й неповні еквіваленти становлять окрему проблему як для розуміння, так і для перекладу, адже еквівалентність в останньому випадку є оманливою, а специфіка має прихований характер. Розбіжності в семантиці таких одиниць часто стосуються аксіологічного компонента, тобто зафіксованих у слові цінностей конкретної культури, знання яких розуміється як надзвичайно важливе в міжкультурній комунікації. Це — *оманливість* безеквівалентної лексики. У той же час, на думку С. М. Пахомової, *безеквівалентна лексика* може поповнюватися новими словами, а також скорочуватися за рахунок лексичних одиниць, що з різних причин втрачають свою нееквівалентність, поступово набуваючи способи відтворення в інших мовах [67]. У цьому полягає нестабільність її статусу. Нарешті, слід розуміти, що безеквівалентні слова — відносні, й варіюються від мови до мови, та будуть виділятися лише в бінарних опозиціях, тому це явище слід розглядати лише з точки зору конкретної пари мов, і в цьому полягає *цілеспрямованість* досліджень безеквівалентної лексики.

2.3. Термін “лакуна” і зміна ракурсу досліджень неперекладного в перекладі

Наразі поняття лакунарність і лакуна як складні й багатовимірні явища розглядаються з різних точок зору і в різних наукових напрямках: філософському, культурологічному, лінгвістичному, етнопсихологічному, лінгвокультурологічному, перекладацькому. Вище, в Розділі I, ми вже наводили визначення цього поняття різними дослідниками, додамо тут ще декілька думок з цього приводу українських дослідників. **О. Огурцова** називає лакуною слово, словосполучення (як вільне, так і фразеологічне), граматичну категорію, що існують в одній мові та не зустрічаються в іншій.

Вводиться поняття лакуни-дефініції, під яким мають на увазі іменники, які передаються в зіставних мовах за допомогою вільного словосполучення [74].

Т. Бондар пропонує вважати, що в інших мовах безеквівалентним одиницям відповідають лакуни, які й свідчать про відсутність відповідних концептів у концептосферах тих народів. Тому для опису культурних, національно специфічних концептів іноді необхідні цілі тексти. Чим більша «культурологічна дистанція» між народами, тим більше коментарів потрібно при заповненні лакун і тим складніше передати безеквівалентні одиниці [75, с. 19].

Лакуна як відсутність міжмовної відповідності розглядається також у руслі контрастивної лінгвістики в традиційному, більш вузькому сенсі як явище, коли слово однієї мови не має відповідників в іншій, або як ситуацію відсутності в мові слова для тлумачення певного поняття.

Як уже йшлося вище, *лакуна* — це відсутність в одній з мов найменування для одного з понять. Умови соціально-політичного, суспільно-економічного, культурного життя й побуту одного народу, його світогляд, психологія, традиції тощо можуть призвести до формування таких понять, що принципово відсутні в носіїв інших мов. Зважаючи на словникове визначення лакуни й визначення вчених, запропоновані в Розділі I, можна дійти висновку, що *лакуна* — це широке поняття і воно стосується ситуацій відсутності концептуальних відповідників у соціальних, культурних, лінгвістичних, етнопсихологічних, перекладацьких та інших сферах комунікації. Отже, наша точка зору полягає в наступному: **термін лакуна може мати широке чи вузьке значення, і в широкому розуміння термін лакуна вживається для співставлення не лише мов, але й інших аспектів культури. У вузькому розумінні лакуна — це явище культурно-семантичної невідповідності на рівні мовної системи в ситуації порівняння двох мов, коли культурна конотація або смислова основа, висловлена вихідної мовою, не може бути представлена еквівалентною лінгвістичною одиницею в цільовій мові.**

Таким чином, лакуна стосується ширшого кола понять і явищ, ніж безеквівалентна лексика.

Під час вивчення лакун, вчені систематизують їх і розподіляють на групи також на різних підставах. Зокрема, **Н. Костусяк** та **О. Приймачок** беруть за основу класифікацію лакун **І. Марковіної** та **Ю. Сорокіна**, які поділяють лакуни на 2 великі категорії, що в свою чергу поділяються на менші підвиди: мовні лакуни (лакуни мови й мовлення: лексичні, граматичні, стилістичні) й культурологічні лакуни (етнографічні, психологічні, етикетні, кінестетичні) [31, с. 68].

Український дослідник **Г. Зінченко** наводить класифікацію лакун, представлену в колективній монографії “Текст як явище культури”, в написанні якої взяли участь **Г. Антіпов**, **О. Донських**, а також згадані вище **Ю. Сорокін** та **І. Марковіна**: 1) суб'єктні лакуни — відображають національно-культурні особливості комунікантів; 2) діяльнісно-комунікативні — відображають специфіку різних видів діяльності; 3) лакуни культурного простору (інтер'єру); 4) текстові лакуни — виникають внаслідок специфіки тексту як інструменту спілкування [27, с. 85].

Свою оригінальну класифікацію лакун пропонує **О. Косович**, про що вже побіжно зазначалося в Розділі I; розглянемо тепер її класифікацію докладніше: 1) лінгвістичні лакуни — відсутність еквівалента у вигляді слова (сталого словосполучення) в мові А слову (сталому словосполученню) в мові Б; 2) етнографічні лакуни — прогалини в лексиці мови, які можна пояснити соціально-культурними причинами (коли предмета чи явища не існує в іншій культурі, тому немає і слів, що його позначає); 3) історико-етнографічні лакуни — стосуються архаїзмів; 4) імпліцитні лакуни — стосуються слів, які мають відповідники в іншій мові на рівні денотатів, але відрізняються конотаціями; 5) стилістичні лакуни — стосуються слів, які так само, як і в випадку (4), мають відповідники на рівні денотату, але відрізняються стилістичним забарвленням та 6) *allusion prestigieuse* (AP) — цей термін дослідниця не пояснює українською мовою [25]. Стосовно такого розподілу

лакун, на нашу думку, імпліцитні та стилістичні лакуни можна об'єднати в один клас.

М. Онищук, розглядаючи питання таксономії лакун у своїй дисертації, присвяченій питанням лакунарності, наводить також думку З. Попової й І. Стерніна, які будують свою класифікацію виходячи зі співвідношення слова з концептом і виділяють лексичні, семантичні й когнітивні лакуни [76, с. 6]. Лексична лакуна — це відсутність слова або усталеного словосполучення в лексико-семантичній системі мови за наявності відповідної потенційної семми й за наявності відповідного концепта. В цьому випадку немає лексеми. Семантична лакуна — відсутність слова й семми за наявності концепта. У цьому випадку немає слова в цілому, тобто в мові взагалі не представлено відповідне значення. Когнітивні (концептуальні) лакуни — це випадки відсутності і слова, і концепта. Відповідне явище не було досягнуте народом-носієм цієї мови.

Ю. С. Степанов виділяє абсолютні й відносні лакуни. Згідно його досліджень, абсолютні лакуни усвідомлюються під час укладання двомовних словників як слова, що не мають еквівалента на лексичному рівні у відповідній мові. До відносних лакун належать слова, що вживаються в мові рідко й за особливих обставин [77]. Відносні лакуни можна розділити на три категорії: лакуни за обсягом денотації, лакуни за значенням й лакуни за прагматичними нормами.

В. А. Муравйов виокремлює поряд із абсолютними та відносними ще й векторні, стилістичні й асоціативні лакуни [77].

Подібно до цих дослідників, Є. А. Нечаєва також стверджує, що за системно-мовною приналежністю лакуни поділяються на міжмовні та внутрішньомовні [78, с. 307].

Дослідниця **Т. Ніколаєва** пропонує типологію лакун, користуючись термінами Г. Бикової — унікальні, абсолютні, відносні, векторні, етнографічні, нульові, змішані, вакантні, емотивні, граматичні й повні лакуни, однак розподіляє їх на три великі групи: номінативні, узагальнюючі,

конкретизуючі [26, с. 194]. Ми вважаємо цю термінологію вартою перегляду, адже тут у якості термінів пропонуються нехарактерні для української мови дієприкметники.

Існують також і більш розгалужені класифікації, складені з різних точок зору.

На підставі парадигматичних характеристик чи місця в мовних парадигмах, лакуни поділяють на родові й видові. Родові лакуни відображають відсутність спільного найменування для класу предметів, видові — відсутність конкретних найменувань, найменувань окремих різновидів предметів чи явищ [78, с. 306].

За ступенем абстрактності змісту виокремлюють предметні й абстрактні лакуни. Перші вказують на відсутність матеріального, фізичного предмета чи явища, артефакта чи натурфакта, які можна було б сприйняти органами чуття. Другі вказують на відсутність абстрактного поняття, мисленнєвої категорії чи ментофакта [78, с. 306].

За типом номінації лакуни розподіляють на номінативні й стилістичні. Номінативні лакуни — вказують на відсутність номінації денотата. У такому випадку може бути відсутня номінація предмету взагалі, або тільки його емоційна номінація чи пов'язана з оцінкою. Стилiстичні лакуни вказують на відсутність слова з певними стилістичними характеристиками, що є суто мовною ознакою лакуни [78, с. 307].

На підставі мотивованості міжмовні лакуни поділяються на мотивовані й немотивовані. Мотивовані лакуни — це лакуни, котрі пояснюються відсутністю відповідного предмета чи явища в національній культурі. Немотивовані лакуни не можуть бути пояснені відсутністю явища чи предмета: навпаки, відповідні предмети і явища в культурі є, але слів на їх позначення — нема [78, с. 307]. Слід наголосити, що про відсутність концепту в випадку міжмовної лексичної лакунарності можна говорити лише стосовно мотивованих лакун, оскільки сам предмет чи явище відсутні в тій чи іншій культурі. Що стосується немотивованих лакун, то вони не свідчать

про відсутність у народу відповідного концепту, а лише про те, що ці концепти в силу конкретних історичних чи культурних причин виявилися неномінованими в цій лінгвокультурній спільноті в силу своєї комунікативної нерелевантності для народу [79]. Звісно, це є комплексна типологія.

Дослідивши класифікації лакун, запропоновані різними вченими, ми пропонуємо тут звернути увагу на два моменти: 1) жодна з них, окрім класифікації на лінгвістичні й культурологічні, міжмовні і внутрішньомовні лакуни, не засновується на єдиному принципі й не є всеохопною. Тож класифікація, яка би включала й розподіляла всі лакуни за одним принципом, поки що відсутня; 2) багатовимірний характер класифікацій лакун підтверджує широту терміна лакуна і її дотичності до широкого кола дисциплін, а представники різних галузей можуть тільки класифікувати їх, поєднуючи зі своїм об'єктом досліджень на відповідній основі.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що наше розуміння лакуни включає наступні аспекти:

(1) **Сутність лакуни.** Лакуна — це вияв безеквівалентної лексики в цільовій мові. Обсяг досліджень у лакуни більше, ніж у реалії й у безеквівалентної лексики, а сама лакуна може виникати в мові перекладу як на місці повної БЕЛ, так і на місці часткової БЕЛ. Поняття *лакуна* засновується на положенні про тісний зв'язок мови і культури. Лакуни свідчать про надлишковість або, навпаки, недостатність досвіду однієї лінгвокультурної спільноти по відношенню до іншої. Лакунізованим може бути будь-який компонент або окрема сема лексичного значення, а також і конкретний предмет чи інформація, що супроводжує відповідне явище в свідомості носіїв мови. Як і безеквівалентні слова, лакуни стають помітними лише в випадку співставлення мов. Лакуну розглядають як вияв національно-специфічних розбіжностей в мовах і культурах. Основні ознаки лакун наступні: незрозумілість, незвичність (екзотичність), незнайомість (невластивість), неточність (помилковість) [80, с. 117]. На думку дослідників лакунарності, лінгвокогнітивний і герменевтичний підходи можуть

доповнити вивчення лакун. У цілому варто відзначити, що явище міжмовної лакунарності охоплює практично всі тематичні сфери мови. Лакунарність і безеквівалентність мовних одиниць являють собою яскравий прояв національної специфіки мовних систем. У сучасній лінгвістиці під *лексичною лакуною* мають на увазі відсутність певної лексичної одиниці в мові за наявності концепта в концептосфері іншої мови. Лакуни існують у багатьох мовах, але в кожній мові вони мають свої особливі форми вираження [16, С. 381]. Наявність лакун у мові свідчить про відсутність паралелізму між словом і поняттям, про невербальний характер мислення, у зв'язку з чим постає питання про співвідношення лексичних і понятійних лакун залежно від мисленневих форм відображення дійсності в свідомості людини, зокрема від таких видів концептів, як уявлення, гештальти чи поняття. Лакуни можуть бути викликані помилками перекладача (девіантні лакуни). Вони виникають унаслідок неправильної інтерпретації перекладачем фрагмента вихідного тексту, або через відсутність чи недостатню експлікованість культурно специфічної інформації. Знайомлячись із твором мовою оригіналу, перекладач насамперед стикається з безеквівалентною лексикою, а коли починає перекладати, то його основним завданням стає елімінація лакун. Лакуни, якщо потрібно висловити відповідний концепт у мовленні, компенсуються, тобто заповнюються “тимчасовими” засобами мови — вільними словосполученнями, розгорнутими поясненнями тощо.

(2) **Причини появи лакун.** Ми знаємо, що лакуна — це більше, ніж просто мовна одиниця, тому не можливо аналізувати її з точки зору приналежності до частин мови і структури так само, як у випадку реалії чи безеквівалентної лексики. Оскільки ж лакуна є лінгвістичним явищем, слід проаналізувати причини її виникнення. Лакуни складають помітну долю національної специфіки будь-якої мови. Умови соціально-політичного, суспільно-економічного та культурного життя й побуту окремого народу, своєрідність його світогляду, психології, традицій зумовлюють виникнення образів і понять, що принципово відсутні в мисленні носіїв інших мов.

Лексика будь-якої мови утворює систему в силу того, що кожне слово й, відповідно, кожне поняття мають у ній своє певне місце, що окреслене відношеннями до інших слів і понять. Сам характер виленування конкретних відтінків реального світу, потім їх групування, а також відтворення в іншій мові залежить від наявності в мові відповідних найменувань. І в цьому плані в процесі перекладу з однієї мови на іншу цілком природно й закономірно виникає так звана проблема лакуни. Таким чином, основною причиною появи лакуни може бути або віртуальна лексична сутність, або семема, що не має матеріального втілення в вигляді лексеми, але здатна проявитися на рівні синтаксичної об'єктивації в випадку виникнення комунікативного запиту на концепт, тобто невербалізованість (нелексикалізований концепт, значуща відсутність лексем). Ситуація невербалізованості може зумовлюватися в мові наступними чинниками: *по-перше*, це можуть бути суто мовні причини, такі, як 1) різні системи вимови; 2) різна семантика; 3) різні системи письма; *по-друге*, це можуть бути причини, пов'язані з культурою, такі, як 1) різниця в умовах навколишнього середовища та життєвого досвіду; 2) різні звичаї та звички; 3) різні релігійні переконання; 4) різні естетичні та ціннісні орієнтації; *по-третє*, історичні причини; *по-четверте*, спосіб мислення; *по-п'яте*, відмінності в політичних устроях.

(3) **Особливості лакуни.** Передусім слід підкреслити, що оскільки лакуна — це явище безеквівалентної лексики вихідної мови в цільовій мові, то воно включає всі характеристики безеквівалентної лексики (зокрема й реалії), але не обмежується ними. Термін *лакуна багатовимірний*, він стосується не лише лінгвістичної чи культурологічної сфери, але й багатьох інших сторін життя. Цей термін має декілька значень залежно від галузі, в якій він застосовується, наприклад, у ботаніці, анатомії, фізіології, психології, бібліотечній справі й навіть у суднобудівництві.

Лакуна, як і безеквівалентна лексика, має **спрямованість**. Явище лакунарності виникає завжди в ситуації міжмовного контакту й

характеризується векторною спрямованістю, тобто лакуни можна порівнювати з векторними величинами: вони завжди виявляються при порівнянні двох або більше мов і культур та мають певну спрямованість — лакуна виявляється в одній мові на тлі іншої, тобто дослідження ведеться ніби в одному напрямку.

Лакуна характеризується **багатотиповістю**. У процесі міркування над міжмовними лакунами відповідний концепт виникає в свідомості дослідника, однак його не можна вважати загальнонаціональним. Але щоб переконатися в цьому, необхідно додатково й ретельно проаналізувати побутову, інтелектуальну й комунікативну практику народу. Разом з тим, будь-яка лакуна — це сигнал для дослідника про можливу відсутність відповідного концепту в певного народу, і всі такі “сигнали” необхідно ретельно перевіряти, оскільки можливі ситуації, коли окремі лексичні одиниці однієї мови відповідає усталене словосполучення в іншій мові. У цьому випадку не можна говорити про наявність лакуни, адже йдеться лише про різні структурні типи номінації концепту в різних мовах. Це узгоджується з діалектичним і оманливим характером безеквівалентної лексики, його також можна розуміти як помітний і непомітний характер лакуни.

Лакуна також характеризується **поступовістю** формування (протяжністю в часі, еволюцією, нестабільність статусу). Лакуни не є постійною, застиглою категорією, вони еволюціонують разом із розвитком лексики мови та її побутових понять і можуть зникати в мові не лише в наслідок елімінації, але й тому, що мова втрачає необхідність в найменуванні того чи іншого поняття. Мова не статична, це — динамічна система, котра постійно змінюється й розвивається під дією як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних чинників. Словотворча система мови має високий креативний потенціал, і часто трапляється так, що за певний історичний період лакуни “заповнюються”, що зазвичай відбувається внаслідок процесу запозичення або утворення нових слів власними засобами мови. Таким чином, лакуни спорадично

вербалізуються в мовленні, і чим частіше ці вербалізації використовуються, тим швидше вони закріплюються як відповідники для лакун.

Висновки до другого розділу

Завдяки порівняльному аналізу термінів *реалія*, *безеквівалентна лексика* й *лакуна* з точки зору визначення, класифікації й встановлення відмінностей, можна дійти висновку, що ці три терміни мають наступні точки дотику:

1) усі вони пов'язані як із мовою, так і з культурою, тобто демонструють діалектичну єдність лінгвістичного й екстралінгвістичного (понятійного та предметного) змісту. Багато вчених досліджують явище лакунарності з лінгвокультурологічної точки зору, виявляючи роль трьох термінів у міжкультурній взаємодії та їхні можливості функціонувати в якості лінгвокультурем;

2) усі три явища змусять перекладача замислитися про “складність у пошуках відповідників” між двома мовами в процесі перекладу, наприклад, про відсутність еквівалента в мові перекладу через відсутність відповідного об'єкта в носіїв цієї мови чи необхідність передавати не лише семантичне значення лакунарної одиниці, але й її національний колорит (конотаційне значення).

Тож такими уявляються **моменти подібності** між зазначеними трьома термінами.

Однак слід визнати, що в більшості випадків розуміння понять *лакунарна лексика* (тобто, лексики мови оригіналу, що викликає появу лакун у перекладі) й *безеквівалентна лексика* суттєво відрізняється залежно від сфери досліджень: культурологи в основному поділяють думку про те, що всі випадки безеквівалентної лексики можна розглядати як приклади лакун, а перекладознавці виділяють лакуни як одну з категорій безеквівалентної

лексики (поряд із реаліями)”. Тож тепер спробуємо тут проаналізувати **розбіжності** між трьома зазначеними термінами.

Почнемо з **розбіжностей між безеквівалентною лексикою та реаліями**:

1) поняття *безеквівалентна лексика* значно ширше за поняття *реалія*, реалії належать як самостійна група слів до безеквівалентної лексики. Іншими словами, найбільш широко й глибоко опрацьованою частиною безеквівалентної лексики є група реалій. Однак не лише реалії демонструють ознаки безеквівалентної лексики. Безеквівалентними, як ми показували вище, також можуть бути терміни, слова широкої семантики, відхилення від загальномовної норми, іншомовні вкраплення, скорочення, вигуки, звуконаслідування і, звісно ж, власні імена та звертання;

2) безеквівалентна лексика виявляється тільки в процесі перекладу, тоді як реалії існують і поза перекладацьким процесом та не залежать від кількості залучених мов. Іншою відмінністю безеквівалентної лексики від реалій є той факт, що фонд реалій у певній мові достатньо визначений, а склад безеквівалентної лексики може варіюватися залежно від обраної пари мов, які розглядаються в перекладацькому аспекті. Іншими словами, список реалій певної мови в синхронічному плані відносно усталений і не залежить від мови перекладу, тоді як різні пари мов матимуть для кожної з них різні словники безеквівалентної лексики [64].

Тепер розглянемо **розбіжності між безеквівалентною лексикою та лакуною**:

1) про наявність національно-специфічного концепта в окремо взятого народу, як і про відсутність певного концепту в концептосфері окремого народу можна зробити висновок на основі наявних у порівнюваних мовах безеквівалентним одиницям і лакунам. Однак безеквівалентні одиниці й лакуни завжди виявляються в парі: якщо в одній мові є лакуна, то в іншій мові з пари буде безеквівалентна лексика і навпаки;

2) поняття *безеквівалентна лексика* традиційно вважається перекладацьким терміном, що охоплює тільки лексичний шар мови, а лакуна

— термін лінгвокультурології, який можна охарактеризувати як невідповідне явище в багатьох сферах, зокрема й на лексичному рівні мови;

3) стосовно співвіднесеності понять *лакуна* й *безеквівалентна лексика*, ми дотримуємося думки про те, що поняття *лакунарності* в світлі перекладознавства виявляється ширшим, ніж поняття *безеквівалентності*.

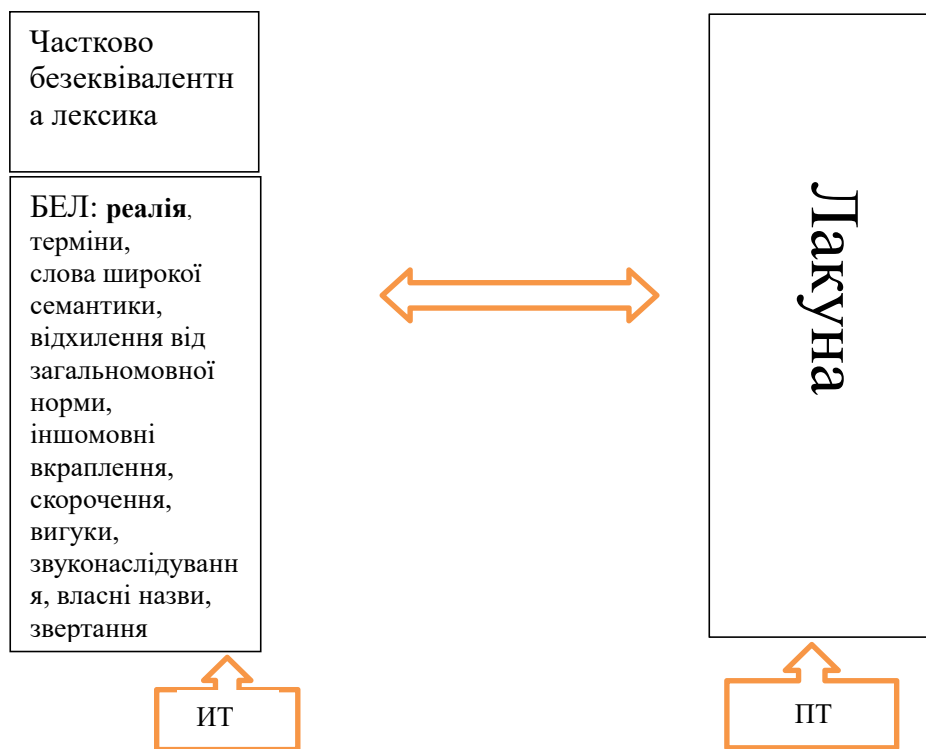
Насамкінець розглянемо **розбіжності між лакуною та реалією**.

Ми вже підтвердили, що реалія є невід'ємною складовою безеквівалентної лексики, а також з'ясували взаємозв'язок між безеквівалентною лексикою й лакунами, тож тепер можемо зробити висновок, що взаємозв'язок між реалією й лакуною є аналогічним зв'язку між безеквівалентною лексикою й лакуною:

1) лакуна й реалія — це різні поняття. Якщо лакуна виявляється лише під час співставлення двох мов або в процесі перекладу, то реалія існує й поза цими процесами;

2) у перекладознавстві ці два терміни повинні розглядатися як такі, що позначають комплементарні поняття: там, де у вихідному тексті є лінгвокультурна реалія, в свідомості носія мови перекладу, насамперед перекладача, виникає лакуна, “біла пляма” на “семантичній мапі” тексту. Інакше кажучи, термін *реалія* орієнтовано на вихідний текст, а *лакуна* — на текст перекладу.

Зазначені відношення між термінами можна представити у вигляді наступної діаграми:

Діаграма 1. Кореляція термінів на позначення явища лакунарності в лінгвокультурології

Зважаючи на все вищесказане, ми вважаємо, що, хоча перекладач знаходить безеквівалентні лексичні одиниці в рідній мові в процесі перекладу, мета перекладу полягає в тому, щоб отримати текст, який би відповідав оригінальному тексту з точки зору семантики, прагматики, жанру, стилю тощо, тобто йому важливо зрозуміти, як використовувати різні засоби в лінгвокультурі мови перекладу для заповнення лакун, і це є його основним завданням, а вивчення лакуни для цього виглядає як ключовий крок.

РОЗДІЛ III. МОДЕЛЬ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЛАКУН У ПЕРЕКЛАДІ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Літературний переклад — це не механічне співставлення явищ двох мов, а крос-культурна трансформація мовлення. І слід зауважити, що в цьому випадку **образність** є важливим засобом втілення естетичної й художньої цінності літературних творів, але культурні відмінності зазвичай призводять до того, що окремі образи вихідного тексту не можуть бути вербалізовані мовою перекладу, і тоді виникають *лексичні лакуни*. Для перекладу лексичних лакун, пов'язаних із контекстом творчості й культурними відмінностями в літературних творах, необхідно належним чином розуміти наміри автора, читача й перекладача, обрати належну з лінгвістичної точки зору модель перекладу, врахувати мовні одиниці, форми й функції, відтворити вихідні образи й таким чином елімінувати мовні лакуни. Це — ключ до перекладу безеквівалентної лексики в цілому, на думку автора цього дослідження.

3.1. Проблема якості перекладу

Оцінка якості перекладу передбачає напрацювання стандартів перекладу. Хоча теоретичні системи китайського й західного перекладознавства різні, а розвиток цієї справи відбувається незбалансовано, однак неважко виявити, що коли ми говоримо про мету автора, читача й перекладача, то стандарти перекладу по суті відображають відповідність тексту оригінала, важливість реакції читачів і суб'єктивність перекладача. Наприклад, у своєму “Есе про принципи перекладу” А. Тайтлер запропонував знамениті три принципи перекладу: відповідність оригіналу по змісту й по формі, а також читабельність (тобто легкість для сприйняття) [81]. Янь Фу (严复) — “батько перекладознавства” в Китаї, який жив наприкінці династії Цін, висунув такі вимоги стосовно перекладу: *відповідність*, *виразність* та *вишуканість* (信达)

雅). Їх можна вважати аналогічними до трьох принципів Тайтлера, який вважав, що саме *відповідність* має стати основним критерієм перекладу. Термін *відповідний* передбачає порівняння тексту перекладу з оригінальним текстом, а коли ми говоримо “легкий для сприйняття”, ми маємо на увазі, що текст перекладу є “читабельним” мовою перекладу. Ю. Найда розуміє переклад як комунікацію, коли “інформацію мовою оригіналу відтворюють від семантики до стилю в перекладі найбільш релевантними природними еквівалентами”, й пропонує “вимірювати” точність перекладу через “схожість реакції читачів перекладу й читачів оригіналу”, а також пише, що “правильність перекладу залежить від того, наскільки звичайні читачі правильно розуміють оригінальний текст” [82, с. 134].

Теорія “хорошого перекладу” (善译) Ма Дзяньджона (马建忠) збігається з “теорією реакції читача” Ю. Найди в тому сенсі, що в ній також висувається вимога, щоб значення тексту перекладу не відрізнялося від значення тексту оригіналу і щоб читач перекладу переживав ті самі почуття, що й читач оригіналу [83]. Тож хоча розвиток сучасних китайських і західних стандартів перекладу йде дещо різними шляхами, підхоплений тенденцією міждисциплінарних досліджень, зокрема інтеграцією культурології, естетики та інших дисциплін, однак на рівні теорії перекладознавці продовжують прихильно ставитися до таких понять, як *адекватність*, *відповідність* чи *еквівалентність*, підкреслюючи прагнення до лінгвістичного й функціонального балансу між змістом і формою при втручанні перекладача.

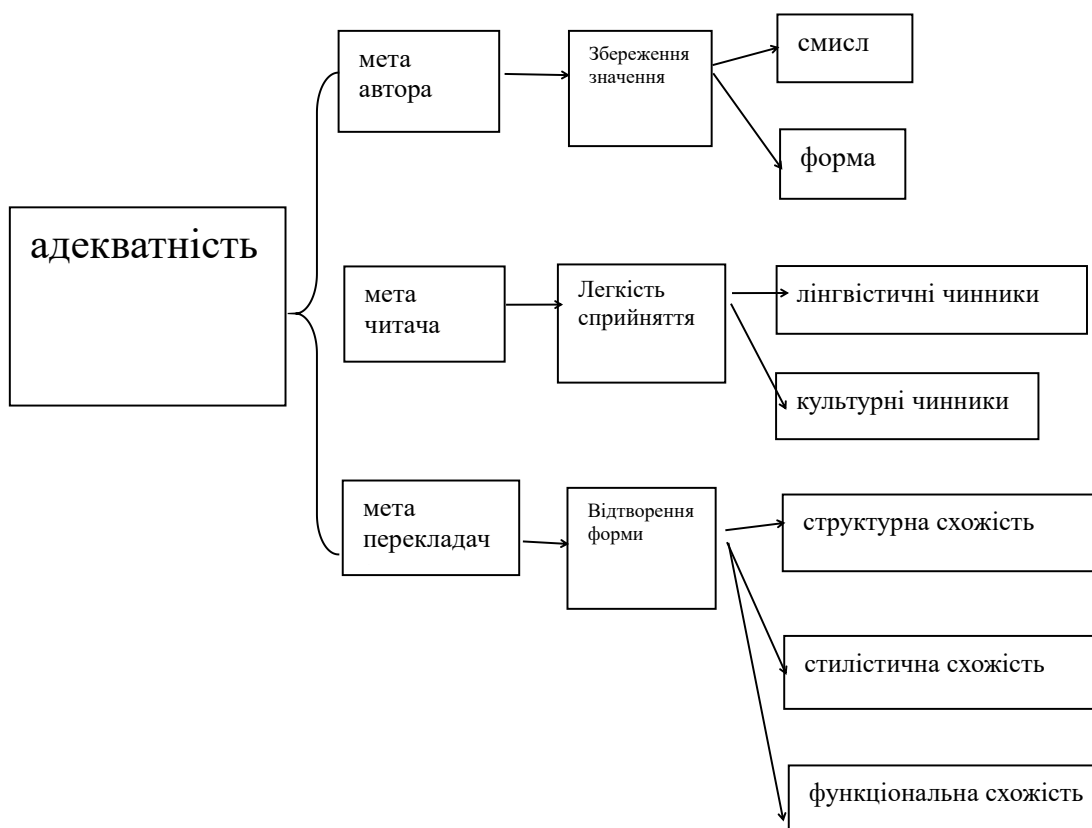
Однак на думку В. В. Балахтара й К. С. Балахтара, *еквівалентність* і *адекватність* варто розрізняти: поняття адекватність поєднує передачу стилістичних і експресивних відтінків оригіналу, а еквівалентність орієнтована на відповідність створюваного в результаті міжмовної комунікації тексту визначеним параметрам, що задаються оригіналам. Іншими словами, еквівалентність – це відношення результатів двох комунікативних актів — первинного і вторинного, а також завжди у відомій мірі націлена на ідеальний еталон; має на увазі вичерпну передачу змісту

оригіналу на всіх семіотичних рівнях і в повному обсязі його функцій, чи стосовно до того чи іншого семіотичного рівня. Тобто вимога еквівалентності носить максимальний характер або стосовно тексту в цілому, або стосовно його окремих аспектів [84, с. 33]. Поняття адекватного перекладу є більш широким, ніж поняття еквівалентного перекладу. Погляди Н. К. Гарбовського були процитовані в українській науковій статті «Особливості використання лексико-граматичних трансформацій при перекладі художнього тексту з близькоспорідненої мови (на матеріалі творів сучасних авторів)», автор якої вважає, що “категорія адекватності є головним чином характеристикою не ступеня відповідності текста перекладу тексту оригінала, а ступеня його відповідності очікуванням учасників комунікації. В якості останніх можуть виступати обидва учасника комунікації — як автор вихідного тексту, так і отримувач повідомлення в перекладі. Обидва вони вважатимуть переклад адекватним, якщо комунікація виявляється успішною, тобто якщо її завдання вирішені. У цьому випадку спрацьовує так звана “презумпція комунікативної рівноцінності”, що виникає в комунікантів щоразу, коли текст створюється як переклад і використовується в якості перекладу” [85, с. 7]. Таким чином, еквівалентність існує на рівні тексту, а адекватність охоплює ще й функції тексту та чинники впливу.

У зв'язку з цим ми вважаємо, що адекватність перекладу визначає його якість і стає досяжним критерієм оцінки перекладу. З точки зору адекватності вимагається, щоб переклад враховував наміри автора, читача й перекладача, а перекладач звертав увагу на збереження значення, на легкість сприйняття й на відтворення форми текстів. **Збереження значення** означає, що в перекладі не буде смислових втрат. Будь-яка інформація, представлена мовними засобами, має як смисл, так і форму, і ця форма пов'язана з використанням слів, структури, метафори тощо. Через відмінності в плані вираження мови оригіналу й мови перекладу, іноді стається так, що дві мови виражають одне й те саме значення, однак використовують для цього різні форми, або одна й та сама форма представляє геть різні поняття. **Легкість сприйняття** тексту

перекладу визначається тим, чи зможе читач перекладу в повній мірі зрозуміти запропонований йому текст і чи є цей переклад зрозумілим. Чинники, що заважають сприйняттю перекладів, можуть бути і лінгвістичними, і культурними. **Відтворення форми** текстів означає, що переклад повинен прагнути бути схожим за формою на оригінальний текст. Така схожість в основному передбачає три аспекта: 1) структурну схожість — коли текст перекладу узгоджується з текстом оригіналу у формулюваннях, у структурах речення та способах вираження й образних засобах; 2) стилістична схожість — коли в тексті перекладу використовується стиль викладу, схожий на той, що був в оригінальному тексті [80]; 3) функціональна схожість — коли концептуальні й міжособистісні функції тексту перекладу повинні бути максимально узгоджені з текстом оригіналу.

Усе вищесказане відображає багатосаровий характер адекватності. Наочно взаємозв'язок між різними чинниками, задіяними в оцінці якості перекладу, представлено на схемі нижче:

Діаграма 2. Взаємозв'язок між внутрішніми елементами адекватності перекладу

3.2. Теорії адекватності для вирішення проблем вербалізації лакун у процесі перекладу

Ознайомившись із дослідженнями, присвяченими питанню стандартів якості перекладу, як його розглядали перекладознавці з різних країн, ми дійшли висновку, що наразі основним принципом теорії адекватності є пошук балансу між змістом й формою одиниць і функцій різних мов, однак слід зазначити, що наукове обґрунтування цієї теорії з лінгвістичних позицій почалося лише в другій половині ХХ ст. Що стосується систематичного обговорення цієї теорії, то репрезентативними є наступні дослідження: “Основи загальної теорії перекладу (лінгвістичні проблеми)” А. В. Федорова [16], “Лінгвістична теорія перекладу” Джона Кетфорда (J. C. Catford A linguistic theory of translation) [86], “Теорія і практика перекладу” Юджина Найдя (Eugene Nida, The Theory and Practice of Translation: With Special Reference to Bible Translating) [87] та “Мова і переклад” Л. С. Бархударова [88]. Хоча дослідники з різних країн використовують термін теорія “адекватності” по-різному (наприклад, Федоров використовує слово *повноцінність*, Бархударов вдається до терміну *еквівалентність*, а Найда віддає перевагу терміну *equivalence*, тоді як Кетфорд використовує і *equivalence*, і *correspondence*), однак дослідницький зміст теорії адекватності зрозумілий: один з термінів — *еквівалентність* — стосується мовних одиниць, а інші терміни — їхніх функцій.

Еквівалентність (Equivalence) – з лінгвістичної точки зору це орієнтація на лінгвістичний рівень, зосередження уваги на тексті. У такому випадку переслідується мета досягнення інформаційної еквівалентності між текстом оригіналу і перекладом, відношення еквівалентності між ними статичні, текст оригіналу є мірилом для визначення якості перекладу і йому надається пріоритет перед перекладом. **Функціональна відповідність (adequacy)** — це комунікативна перспектива, яка фокусується на людях й

досліджує, чи досягається для аудиторії перекладу ефект, аналогічний тому, котрий спостерігався в аудиторії оригіналу, і цей ефект сприймається як динамічний на тлі різних змінних соціальних чинників. Хоча об'єктом аналізу функціональної відповідності так само лишається мова, однак, через те, що існує багато чинників поза мовою, які здатні накладати обмеження на результат перекладу, текст оригіналу більше не є основою для оцінки ефективності перекладу, а “оригінальний текст зводиться до паралельного зв'язку з перекладеним текстом” [89].

3.2.1. Теорія еквівалентності Бархударова

Л. С. Бархударов був відомим радянським теоретиком перекладу й одним з представників Лінгвістичної школи, яка багато років займалася викладанням і дослідженнями в галузі перекладу. Теорія еквівалентності завжди була суттю його перекладацьких ідей. Він проводив свої дослідження з семіотичної точки зору і стверджував: “Процес перекладу безпосередньо залежить від того, що наука про знакові системи семіотика називає двостороннім характером знаку” [88, с. 4]. Тобто йдеться про те, що будь-який знак має дві сторони — план змісту (або значення) і план форми (або вираження). Як особлива система знаків, одиниці мови також демонструють ці дві сторони — зміст і форму. Його теорія еквівалентності складається з трьох частин: **сутність перекладу, проблема одиниці перекладу й семантичні відповідники в перекладі.**

Хоча Бархударов був представником Лінгвістичної школи, він враховував невідворотний вплив культурних чинників у своєму дослідженні **сутності перекладу**, і це є фундаментальною причиною, чому його теорія еквівалентності допомагає вирішувати проблему лакуарності. Він вважає, що, по-перше, найбільша складність у перекладі полягає в тому, що середовище, описане в тексті оригіналу, не існує для носіїв мови перекладу, тому перекладачеві доводиться мати справу з певними унікальними речами під час перекладу. У такому випадку переклад значно ускладнюється, але не є

неможливим, оскільки будь-яка мова може описати не лише те, що відомо, але й нові ситуації (інакше мова не була б інструментом пізнання, і прогрес людства був би неможливий). Таким чином, опис нових, незнайомих середовищ є необхідною особливістю будь-якої мови, і це підтверджує насамперед можливість подолання лакун у перекладі. По-друге, збереження без змін мовних одиниць при перекладі є відносним. Під час інтертекстуальної конвертації вихідний контент неunikно губиться, тобто переклад не повністю передає смисл оригінального тексту. Тому переклад ніколи не може бути бездоганним і абсолютним еквівалентом оригіналу. Перекладач може тільки прагнути до максимально можливої еквівалентності, тобто до мінімізації втрат. Це свідчить про обмеженість теорії еквівалентності. Подолання лакун у перекладі потребує втручання людини, визначення порядку відтворення значень залежно від їхньої важливості і вирішення того, які саме значення повинні бути в основному відтворені в процесі перекладу, а які — можна “викинути” [90].

У роботі “Мова і переклад”, що була опублікована в 1975 році, Бархударов уперше запропонував теорію перекладу *шестирівневої еквівалентності*, що засновувалась на понятті про рівні мови. Враховуючи ідею мовної ієрархії, що була запропонована британським теоретиком перекладу Дж. Кетфордом, він пов'язав рівень еквівалентності з ієрархією мови і одиниць перекладу, й розділив одиниці перекладу на шість рівнів згідно з ієрархічною системою самої мови, а саме: рівень **фонем** (для писемного мовлення — **графем**), рівень **морфем**, рівень **слів**, рівень **словосполучень**, рівень **речень**, рівень **тексту**. За допомогою концепції *необхідного й достатнього перекладу* він докладно зупинився на взаємозв'язку між рівнями перекладу й вважав, що необхідний і достатній переклад є еквівалентним перекладом. Переклад, здійснений на нижчому рівні, ніж той, що необхідний для відтворення незмінного плану змісту за умови дотримання норм мови перекладу, виявляється *буквальним* перекладом [88, с. 157]. А переклад, здійснений на вищому рівні, ніж той, що достатній

для відтворення незмінного плану змісту за умови дотримання норм мови перекладу, виявляється *вільним* перекладом [88, с. 159]. Він також резюмував принцип, котрого необхідно дотримуватися в перекладі: ціле вище за свої компоненти, а низькі рівні мовної ієрархії підпорядковані більш високим рівням одиниць перекладу. Точний вибір одиниці перекладу на відповідному рівні мовної ієрархії в кожному окремому випадку є важливим для перекладацької практики.

Нижче зазначені одиниці перекладу на шести рівнях у порядку зростання:

рівень фонем (графем) < морфем < слів < словосполучень < речень < тексту
--

Діаграма 3. Шість рівнів одиниць перекладу

У фонематичному перекладі відповідність мовних рівнів оригіналу й перекладу перевіряється на рівні фонем, сфера застосування такого перекладу обмежується відтворенням власних імен і реалій у сфері політики, побуту й культури.

Переклад на рівні морфем означає, що кожна морфема в слові оригіналу має відповідну морфему в слові перекладу. Такі ситуації трапляються не часто, оскільки морфологічна структура семантичних еквівалентів у різних мовах зазвичай не узгоджується.

Слова є найбільш розповсюдженою одиницею перекладу, тож відповідники на рівні слів мають два випадки. Один із них полягає в тому, що одне слово мовою оригіналу відповідає одному слову мовою перекладу. Інший випадок — це коли одне слово мовою оригіналу відповідає кільком словам (словосполученню) мовою перекладу. Останній випадок трапляється частіше. Окрім того, переклад на рівні слів використовується частіше, ніж перші два рівня, однак він, як правило, зустрічається в реченнях з простими структурами.

Є дві ситуації, коли переклад повинен відбуватися на рівні

словосполучень: по-перше, у випадку перекладу ідіом або крилатих виразів будь-якої мови, оскільки значення таких словосполучень не дорівнює сумі значень слів, з яких вони складаються, тож у якості одиниці перекладу може бути використаний тільки цілий вислів; по-друге, в оригіналі існують такі словосполучення, значення яких буде сумою значень слів, з яких вони складаються, однак деякі слова в цих словосполученнях можуть не мати відповідників у мові перекладу, тому відповідники в такому випадку будуть встановлюватися лише на рівні словосполучень.

Для досягнення базової еквівалентності між вихідною й цільовою мовами іноді необхідно використовувати речення в якості одиниці перекладу. Значення таких речень часто має ідіоматичний характер (наприклад, це може бути прислів'я). Існують й інші типи стійких “кліше” або “формул”, як от різного роду написи, сигнальні знаки, дорожні вказівники, формули ввічливості тощо, переклад яких зазвичай здійснюється на рівні речень.

Переклад на рівні тексту означає, що відтворення інформації іншою мовою відбувається в межах одного відрізка мовлення, який складається з кількох незалежних груп речень. Така ситуація в прозі є, очевидно, рідкісним явищем і швидше винятком, а от в такому специфічному виді перекладу, як переклад поезії, вона є звичайною [91].

Що стосується семантичної відповідності в перекладі, то Бархударов вважає, що відтворення **референційних, прагматичних і внутрішньолінгвістичних** значень становить три її основних аспекта. Референціальне значення вказує на відношення між знаком і фізичним об'єктом, на який цей знак вказує; прагматичне значення — на відношення між знаком і людиною (точніше, колективом), хто користується цим знаком; а під внутрішньолінгвістичним значенням мається на увазі відношення цього мовного знаку до інших знаків спільної мовної системи.

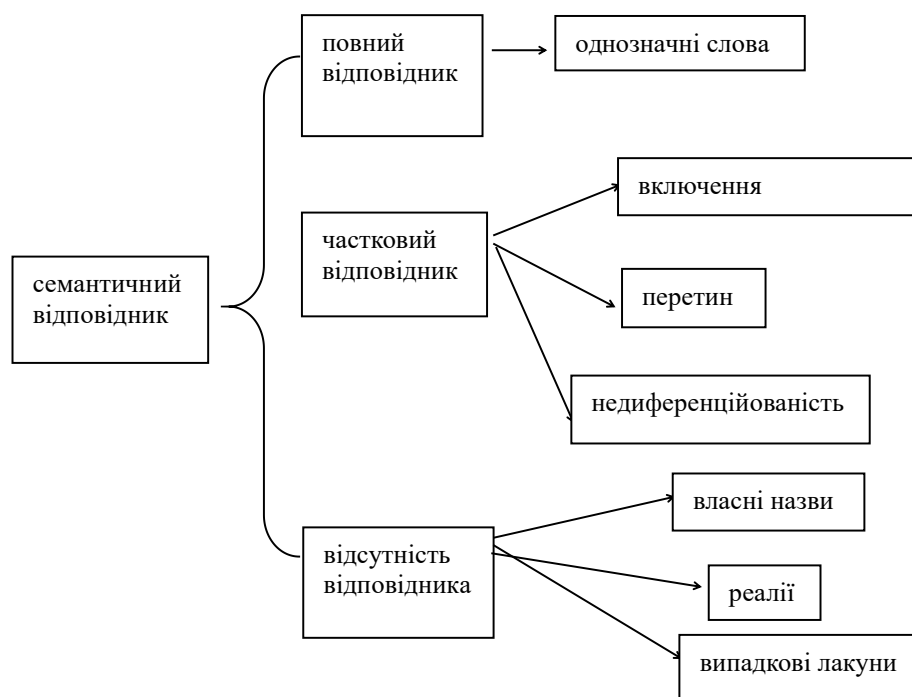
Бархударов запропонував при перекладі якнайповніше відтворювати усі три зазначені вище значення. Однак у реальному перекладі семантика неunikно втратиться. Тому найбільш загальним принципом відтворення

семантики словосполучення в цілому є наступна схема: референційне значення — прагматичне значення — внутрішньомовне значення.

У цілому всі типи семантичних відповідників між лексичними одиницями двох мов можна звести до трьох основних: 1) **повний відповідник**; 2) **частковий відповідник**; 3) **відсутність відповідника**. Повний відповідник означає, що всі значення лексичних одиниць (морфеми, слова, фіксовані фрази) в різних мовах точно відповідають один одному. Такі відповідники трапляються доволі рідко, зазвичай на рівні слів однозначних — таких, як власні назви, географічні назви, науково-технічні терміни тощо. Найбільш поширеним випадком при співставленні лексичних одиниць двох мов є використання часткових відповідників, коли одному слову в вихідній мові відповідає не один, а декілька семантичних еквівалентів у мові перекладу. Такі відповідники в основному представлені наступними відношеннями: 1) **включення**; 2) **перетин**; 3) **недиференційованість**. Включення означає, що іноді коло значень слова в мові оригіналу виявляється ширшим, ніж у відповідного слова в мові перекладу (або навпаки), тобто у слова в мові оригіналу (або в мові перекладу) є всі ті самі значення, що й у слова в мові перекладу (відповідно, оригіналу), однак окрім того, в нього є ще й значення, які в іншій мові передаються іншими словами. Випадок перетину має місце, коли обидва слова — і в мові оригіналу, і в мові перекладу — мають і такі значення, що збігаються, і такі, що розходяться. Що стосується недиференційованості, то йдеться про те, що одному слову певної мови, яке виражає більш широке (“недиференційоване”) поняття, тобто таке, що позначає більше широкий клас денотатів, в іншій мові можуть відповідати два або декілька слів, кожне з яких виражає більш вузьке, диференційоване, порівняно з першою з першою мовою, поняття, тобто стосується більш обмеженого класу денотатів. Відсутність відповідників означає, що в словниковому складі однієї мови немає певної лексичної одиниці, що наявна в іншій мові. У таких випадках прийнято говорити про безеквівалентну лексику. Вона здебільшого охоплює наступні типи слів: 1)

власні назви, такі як географічні назви, назви установ і груп, газет, кораблів тощо; 2) **реалії**, тобто слова, що означають предмети, поняття й ситуації, які не існують у практичному досвіді людей — носіїв іншої мови, сюди відносяться слова, які позначають різного роду предмети матеріальної й духовної культури, властиві тільки цьому народу; 3) лексичні одиниці, які можна назвати **випадковими лакунами** — маються на увазі ті одиниці словника однієї з мов, яким із певних причин (не завжди зрозумілих) немає відповідників (у вигляді слів чи стійких словосполучень) у лексичному складі іншої мови [88.с.69–71].

Класифікацію семантичних відповідників можна представити наступним чином:

Діаграма 4. Взаємозв'язок між внутрішніми елементами на рівні семантичних відповідників

Теорія еквівалентності Бархударова підкреслює діалектичну єдність форми й змісту між мовами, визнає перешкоди, що виникають у перекладі через різницю культур, досліджує можливість досягнення еквівалентності перекладу, виходячи з теорії різних рівнів одиниць перекладу, визначає

правила підпорядкованості між ними, стверджує можливість перекладності лакун, а також визнає обмеження теорії еквівалентності — досягти повної еквівалентності в перекладі нереально.

Однак Бархударов, який перебував на позиціях Лінгвістичної школи, приділяє більше уваги еквівалентності текстів у перекладі, вивчає перекладацький процес розшифровки й реорганізації з точки зору законів лінгвістики, і хоча він говорить про практичне значення в класифікації семантичних відповідників, однак його думка обмежується лише риторичними характеристиками, регістром, емоційною забарвленістю слів тощо, ігноруючи при цьому комунікативну функцію й естетичну функцію текста. Окрім того, з точки зору семантичних відповідників у теорії еквівалентності, хоча він і згадував випадки відсутності відповідників, а також використовував такі терміни, як лакуна, реалія, безеквівалентна лексика, та його класифікація відповідних явищ доволі заплутана, а межа між ними не зрозуміла.

3.2.2. Функціональні відповідники в моделі оцінки якості перекладу Джуліани Хауз

Книги Дж. Хауз “Модель оцінки якості перекладу” (*A model of Translation Quality Assessment*) й “Оцінка якості перекладу: новий варіант моделі” (*Translation Quality Assessment (A Model Revised)*) забезпечують повну систему оцінки якості перекладу для міжнародної спільноти критиків перекладу. Що стосується концепції адекватності, то Хауз стверджує, що адекватність — це не схожість по формі, синтаксису чи словниковому запасу, а функціональна й прагматична відповідність. Таким чином, ця модель виходить за межі концепції еквівалентності в традиційній лінгвістиці й залучає функціональні й прагматичні відповідники в режим оцінки, котрий має певне новаторське й інноваційне значення [92; 93].

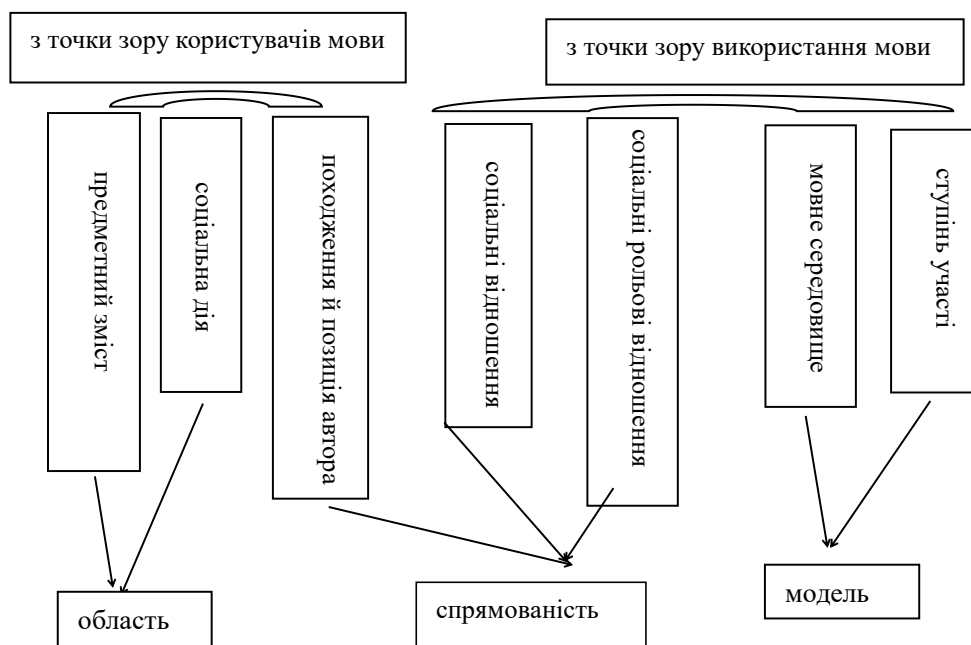
На думку Хауз, сутність перекладу полягає в тому, що “значення” лишається постійним, оскільки воно переходить з однієї мови в іншу.

Значення в цьому випадку формується в трьох аспектах: **семантичному, прагматичному й дискурсивному**. Виходячи з цього, Хауз визначає, що переклад полягає в заміні оригінального тексту відповідними текстами на семантичному, прагматичному й дискурсивному рівнях. Якість перекладу оцінюється на підставі того, чи адекватним є переклад до оригіналу в цих трьох значеннях. У той же час Хауз вважає, що для досягнення адекватності текстів, перекладений текст повинен бути відповідний оригінальному на функціональному рівні. Функції тексту прив'язані до функцій мови. Спочатку повинна бути визначена функція тексту, і тут Хауз використовує три лінгвістичні метафункції Майкла Халідея (Michael Halliday): **ідеаційну (ideational), міжособистісну (interpersonal) й дискурсивну (textual)**. Серед них дискурсивна функція організовує зміст, представлений ідеаційною та міжособистісною функцією, тому Хауз узагальнює функції текстів до двох видів: **когнітивної й міжособистісної** функції (cognitive function and an interpersonal function). Таким чином, для оцінки адекватності перекладу слід проаналізувати, чи має він відхилення від оригінального тексту з точки зору ідеаційної й міжособистісної функції.

Щоби визначити функцію тексту, Хауз аналізує текст оригіналу й переклад на трьох різних рівнях: **мова / текст (language/text), мовний реєстр (register) і жанр (genre)**. Мовний реєстр складається з області, спрямованості й моделі, які теж є трьома елементами реєстра Халідея. Мовна область охоплює предметний зміст і соціальну поведінку, це — тло тексту. Спрямованість становить відношення між учасниками мовної діяльності, зокрема соціально-рольові відношення, походження й позицію автора, соціальні відношення, тобто відношення між автором/ перекладачем і читачем з точки зору соціальних прав, соціальних позицій, емоційних чинників тощо, а також соціального статусу й особистих поглядів на зміст тексту. Модель — це канал, по якому автор, перекладач і читач беруть участь у творенні тексту, включаючи мовне середовище (усне чи писемне) й ступінь участі (репліка, діалог тощо). Таким чином, аналіз мовного реєстру можна

розподілити на 7 вимірів, а саме — предметний зміст, соціальна дія (з точки зору користувачів мови), походження й позиція автора, соціальні рольові відношення, соціальні відношення, мовне середовище, ступінь участі (з точки зору використання мови) [94].

Взаємозв'язок цих елементів можна побачити на схемі нижче:

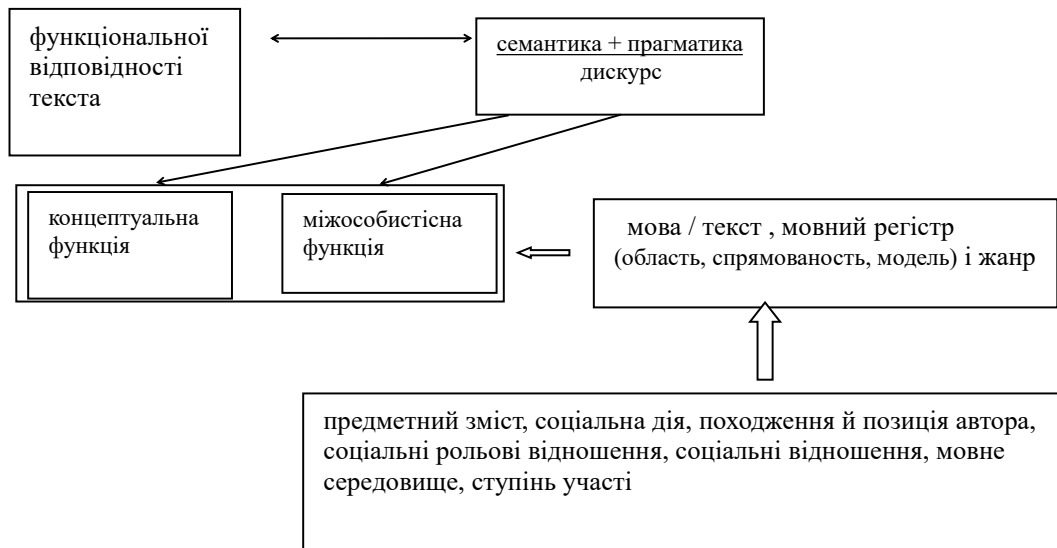

Діаграма 5. Сім функціональних вимірів тексту

Окрім того, Хауз додала *жанр* до нового варіанта моделі [92], а опис мовної області був обмежений лінгвістичним рівнем, тоді як *жанр* допомагає інтерпретувати глибинну структуру тексту, котра є соціальною категорією. Іншими словами, мовна область охоплює відношення між текстом і мікроконтекстом, тоді як жанр — це макроконтекст, який пов'язує текст і мовну культуру, у котрій перебуває текст. Мова втілює в себе характеристики мовної області, котрі, в свою чергу, відображають жанр тексту і, зрештою, втілюють функцію тексту [95].

Згідно думки Хауз щодо функціональної відповідності текстів, хороший переклад теж повинен бути адекватним за трьома елементами мовного регістра. Невідповідність будь-яких елементів є прихованою помилкою.

Модель оцінки якості перекладу Хауз виглядає наступним чином:

Діаграма 6. Ілюстрація режиму оцінки якості перекладу Джуліани Хауз

Хоча Дж. Хауз не запропонувала свою окрему теорію адекватності перекладу, її модель оцінки якості перекладу, створена з позиції функціональної й прагматичної відповідності, значною мірою компенсувала нехтування лінгвістичною функціональною відповідністю в теорії еквівалентності Бархударова, але й, з іншого боку, узгоджувалась із семантичною тенденцією його теорії еквівалентності.

Ця модель має як мікро-, так і макростандарти, такі як аналіз оригінального тексту й перекладу в семи вимірах, перекладач може не лише знайти невідповідності між ними, але й більше думати про історичне тло тексту оригіналу, про соціальний статус автора, про аудиторію перекладу й про інші аспекти звичайної перекладацької роботи, щоб обґрунтовано й об'єктивно уникати неправильного вибору. Однак визначаючи функції тексту, Хауз вірить, що дискурсивна функція є внутрішньовербальною функцією і її роль полягає в тому, щоб сприяти реалізації когнітивної й міжособистісної функцій. Також ця модель не стосується поетичних і прозових текстів, що великою мірою спираються на форму, або в яких підсилена естетична складова — вони не включаються в обсяг оцінки. Окрім того, додавання жанру в новий варіант моделі оцінки якості перекладу призвело до того, що

мовний стиль і форма тексту в ній враховуються недостатньо. Теж саме слід сказати і про її теорію функціональних відповідників.

3.2.3. Теорія гештальту в перекладознавстві

По суті, переклад у будь-якій своїй формі завжди буде діяльністю, що спрямована на перетворення інформації, вираженої однією мовою, на іншу. Але залежно від стилістичної приналежності тексту будуть дещо відрізнятися й визначення перекладу. *Літературний текст* як художній твір є відносно самостійним; він являє собою не просту суму мовних компонентів, а свого роду “картину”, що конструється за допомогою мови. Інформація, актуалізована в кожній конкретній його одиниці, збирається до купи, і це надає всьому літературному тексту гештальт-характеристики (тобто робить його цілісністю високого рівня). Таким чином, літературний переклад — це загальне сприйняття й реконструкція мовної інформації й естетичних чинників у процесі перетворення одиниць вихідної мови в цільову. Цей процес передбачає участь суб'єкта, і перекладач активно засвоює **естетичну** й **когнітивну** інформацію вихідного тексту, формуючи в своїй свідомості модель світу, описаного в творі, а потім використовує структури цільової мови для реконструкції цієї моделі та, зрештою, презентує відповідний текст цільовою мовою. Беручи до уваги естетичні чинники, можна дійти висновку, що ключ до успіху літературного перекладу полягає в максимально повному відтворенні *картини світу*, створеної автором. Тому літературний переклад також є й процесом художньої творчості, і в цьому процесі всебічно перевіряються здібності перекладача, зокрема його здатність розуміти художню літературу, здатність виражати певні смисли рідною мовою, також естетичні здібності тощо. Для створення будь-якого художнього образу в тексті слід насамперед передати інформаційну повноту й гармонію мовних структур, однак обмежувати складну перекладацьку діяльність лише мовними навичками буде неправильно, оскільки переклад на мовному рівні являє собою лише поверхневу структуру перекладу, а глибинна структура

виявляється в динамічному процесі суб'єктивної діяльності перекладача. І перекладач як естетично обізнаний суб'єкт повинен у процесі перекладу не тільки прагнути до відповідного чи еквівалентного перекладу на рівні двох мов, але й намагатися створити однакові “картини”, тобто реконструювати цілісне поняття цільовою мовою, виразити культурну інформацію засобами іншої мови, щоб у читачів цільового тексту виникало таке саме естетичне сприйняття, як і в читачів оригіналу.

Тому гарний і якісний літературний переклад потребує збереження гармонії між мовним рівнем і “картинним” рівнем у цілому, тобто потребує комплексної трансформації форми й змісту. Інтерпретуючи оригінальний твір, перекладач повинен брати до уваги й мовну форму, й естетичну “картину”, втілену автором у цілому, а також враховувати й те, як правильно доповнювати інформацію шляхом раціонального аналізу. Відповідно, естетичне значення становить основну складність у процесі перекладу. Уявляється, що поєднання теорії гештальту й практики перекладу допоможе ефективно покращити естетику мовної форми в перекладі.

3.2.3.1. Образність і лексичні лакуни в художньому перекладі

В лінгвістиці розглянуту вище “*картину уявлень*” дослідники називають *образністю (imagery)*. Під образністю вони розуміють зображення ідеї, що являє собою цілісний і організований когнітивний досвід, який виник унаслідок взаємодії сенсорної інформації й силових полів у мозку [96, с. 82], а також формує певну “ментальну карту” (mind map) [97, с.101]. Точніше, образ — це продукт діяльності людини, а також загальноприйнятий культурний символ, що сформувався в процесі вираження почуттів людини через конкретні зображення природних і соціальних сцен та унікальних звичаїв і свят і який має інтенцію до цілісності й структурованості, а також являє собою художнє зображення, що інтегрує в себе суб'єктивні враження. Образність в літературних творах виникає з того, що автор осягає, інтегрує, сублімує й утілює в тексті естетичні образи, котрі він переживав на власному

досвіді. Відтворення образності — це процес, у рамках якого перекладач матеріалізує естетичний досвід організації образів у тексті оригіналу, трансформує його (досвід) і втілює в тексті цільовою мовою. Цей процес вважається важливим об'єктом досліджень у галузі перекладу [98, с. 13].

Що стосується **класифікації образів**, то з лінгвістичної точки зору їх можна розділити на цілісні й дискретні. Останні мають за носія слова або фрази, перші — розділи й підрозділи твору. З естетичної точки зору, їх можна поділити на образи природи й образи ситуацій: перші складають образність, яка не має нічого спільного з особистими культурними знаннями, або, принаймні, такий зв'язок незначний, і процес переживання такого образу може бути безпосередньо завершений фізіологічною стимуляцією мозку через зорові відчуття, а другі — передбачають певні вимоги до культурних знань і життєвого досвіду людини. У випадку образів ситуацій емоційний відгук суб'єкта естетичного сприйняття не може стимулюватися безпосередньо й суто зоровими відчуттями, а повинен задіювати уяву через знання й досвід, і вже після того асоціювати й завершувати картину поза текстом [99, с. 119].

Значення досліджень образності полягає в тому, щоб розкрити сутність літературної творчості, що є надзвичайно важливим для наголошення теми й створення відповідної ситуації, а також допомагає автору закріпити свої внутрішні відчуття й висловити свої різні думки. Вишукані й точні образи не лише дарують читачам задоволення від читання, навіть фізичну й розумову насолоду, але й допомагають їм глибше зрозуміти культуру вихідної мови й сформувати відчуття культурної ідентичності. Проте для людей з різних країн один і той самий образ може викликати різні почуття й містити різні конотації. Образ вже давно є культурним відбитком у серцях людей різних країн і рас, змушує їх формувати різні мисленнєві тенденції. У цьому не лише відображається культурне різноманіття й своєрідність, але й виявляються певні перешкоди для міжкультурної комунікації. Якщо в процесі взаємодії між двома мовами образ повністю відділяється від свого значення, на яке він

повинен вказувати, або люди ігнорують той факт, що один і той самий образ вказує на різні значення в різних соціальних і культурних умовах, тоді з'являються лексичні лакуни на мовному рівні.

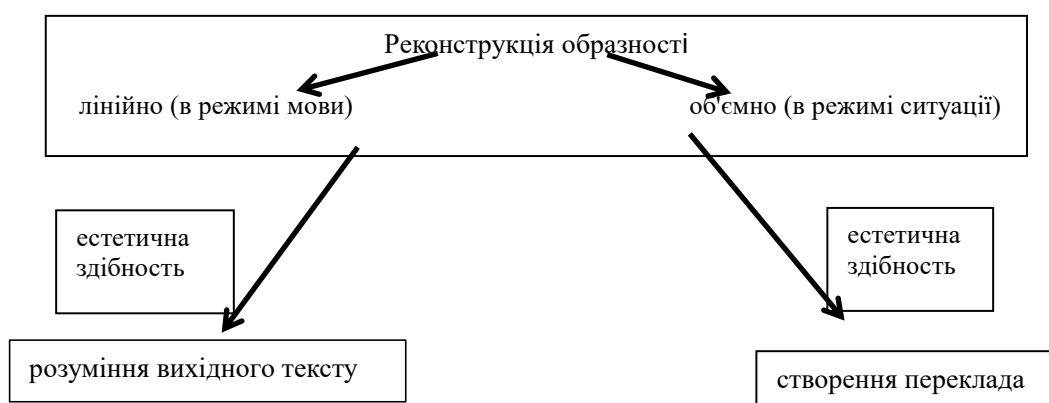
Лакуна розуміється тут у вузькому значенні, тобто як явище культурно-семантичної невідповідності на рівні мовної системи у випадку порівняння двох мов, коли для відтворення культурної конотації або смислової основи, вираженої *словами* у вихідній мові не існує еквівалентної лінгвістичної одиниці в цільовій мові. На відміну від безеквівалентної лексики як мовної одиниці, лакуна стосується більш широкого поняття й явища [100, с. 178].

Ля Яньсює [101] погодився з Н. Хомським, А. Лерер та В. Г. Гакім, котрі вважають, що **істотною причиною виникнення лексичних лакун є відсутність вербалізації** певних образів. Точніше сказати, *образ*, який був виражений словами в одній культурній групі, насправді виявляється нереалізованим на мовному рівні іншої культурної групи, або *значення* слова в цільовій мові не повністю відповідає *образу*, створеному словами вихідної мови, тож не можна сформулювати фіксований механізм мовної відповідності. Тож зв'язок між образністю й лакуною можна резюмувати наступним чином: образність формується на рівні мислення й пізнання, а лакуна існує на рівні мови. Відсутність образності може призвести до появи лакуни, але також необхідно підкреслити, що наявність лакуни не означає “відсутності образності”. Це також вкотре доводить, що першопричиною виникнення лексичних лакун є відсутність вербалізації, а точкою прориву для вирішення цієї проблеми — реконструкція образності.

Тож відтворення культурних образів становить перешкоду для літературного перекладу. У процесі такого перекладу для поповнення інформації, ліквідації лексичних лакун, конструювання або відновлення культурно маркованих образів зазвичай потрібно досягти єдності естетичних теорій і прийомів перекладу [102].

3.2.3.2. Гештальт-теорія та її організаційні принципи

Реконструкція образності — це інноваційна модель перекладу, яка підкреслює концепцію *цілісності* в перекладацькій діяльності й інтерактивний зв'язок між естетикою й образністю в літературних творах. Спираючись на культурні розбіжності між вихідним текстом і цільовим, перекладач у процесі роботи активно засвоює вихідний текст, що містить лакуни, як естетичними, так і когнітивними засобами, внаслідок чого створюється ціла модель ситуації, описаної в творі, і ця модель містить як мовні значення, так і художні образи. І от саме цю модель перекладач потім реконструює за допомогою мовних структур цільової мови та, нарешті, відтворює естетичні характеристики літературного твору в перекладі [103, с. 106]. Проміжна ланка реконструкції образності здійснюється в свідомості перекладача на основі естетичних здібностей, і ця проміжна ланка перевіряється й урівноважується двома трансформаціями — об'ємно (в режимі ситуації) й лінійно (в режимі мови). Ці дві трансформації динамічно розрізняють два типи перекладу — механічну відповідність і повну еквівалентність. Реконструкція образності відображає ініціативу перекладача. Процес можна доволі просто проілюструвати наступним чином:

Діаграма 7. Реконструкція гештальт-образов

У цьому процесі трансформація образів засновується на переживанні загальної ситуації, причому кожне слово чи речення створює свій власний

образ, а вже образ, утворений на новому рівні внаслідок синтезу, є основою й ключем до досвіду перекладача й трансформацій, до яких він буде вдаватися. Образність на цьому рівні — це не сума окремих образів, а нова цілісність — гештальт, що виникає поза межами частин.

У цьому процесі спільність мовного смислу й естетичного досвіду визначає можливість трансформації образу. З одного боку, перекладач сприймає смисл вихідного тексту й емоційні чинники, які він містить, через унікальну структуру й зміст цього тексту. З іншого боку, в цьому процесі сприйняття перекладач осягає смисл тексту через наявну структуру знання й естетичні здібності, та максимально конструює естетичні почуття, близькі до авторських, і творчо трансформує їх іншою мовою. Водночас, оскільки перекладач і автор мають різні схеми побудови того самого образу, особливо якщо оригінальний твір був створений в чужій для перекладача культурі, то образні сфери будуть різнитися. У процесі реалізації й перетворення образів перекладачі повинні повною мірою використовувати психологічні механізми, такі як естетична уява й естетичне міркування: з одного боку, корегувати наявні схеми й конструювати естетичні почуття, подібні до тих, що виникають у автора, а з іншого боку, перекладачі повинні дотримуватися структури мови перекладу, щоб досягти природного й ефективного перетворення у відповідності з перекладацькими звичками.

Реконструкція образності виконує дві важливі функції: одна полягає в ефективній трансформації обох інформаційних шарів — мовного й художнього — вихідного тексту, а інша — в досягненні спільної гармонії на рівні мови й цільового тексту, що дозволить читачам цільового тексту здобути подвійний досвід — пізнання мовного значення й ситуаційних чинників.

У процесі реконструкції на еквівалентність перекладу й ефективність сприйняття його читачем впливають завершеність образів, інформативність та гармонія частки й цілого. Тому з естетичної точки зору, ключ до успіху літературного перекладу лежить в успішній реконструкції гештальтів (цілісних образів).

Реконструкція образності допомагає нам сформуванню певної загальної картини, яку згодом ми будемо виражати мовними засобами, при цьому мова є своєрідним ґрунтом (матеріальним) для представлення культурної інформації й формування образності. Застосування теорії гештальту в перекладі в основному зосереджується в естетичній області літературного перекладу, а організаційні принципи гештальту мають велике значення для реконструкції образності й формування прийомів перекладу для елімінації лакун.

Нагадаємо, що гештальт-психологія — це одна з основних шкіл сучасної західної психології, котра виникла на основі важливого напрямку психологічних досліджень у Німеччині, на початку ХХ ст. Цей напрямок виник у 1912 р. й активно розвивався зусиллями М. Вертгеймера, В. Колера й К. Кофки. “Гештальт” — це транслітерація німецького слова “Gestalt”, що означає *завершена цілісність*. Гештальт-психологи вважають, що смисл гештальту полягає в тому, щоб підкреслити цілісність і завершеність свідомого досвіду. Цілісність, на їхню думку, виражається в тому, що будь-яке психологічне явище організовано, а характер кожної частини речі визначається в полі цілого, причому ціле — це не проста сума частин, а дещо більше, і функція цілого більше, ніж сума функцій частин. Завершеність, або ж так звана “психологія заповнення” в гештальт-теорії, є твердженням ідеї про те, що люди схильні виражати те, що сприймають, у завершеній формі. Гештальт-теорія протистоїть як елементаризму конструктивістської психології, так і біхевіоризму, в рамках якого звертають увагу лише на поведінку (зовнішні вияви) й ігнорують закладений за нею психологічний пізнавальний механізм. Вона заохочує вивчення безпосереднього досвіду й поведінки, а також залучає до дослідження когнітивних механізмів суб'єкта побудову схем (schema building), психофізичне поле (psycho-physical field) тощо.

Після 1930-х років, щоби тримати в полі зору своїх досліджень різні психологічні процеси, згадані вище три психолога об'єднали методи й

принципи гештальт-теорії з дослідженнями в галузі естетики й узялися за них з позиції гештальта. Завдяки цьому гештальт-психологія як підрозділ психології, поруч із західним психоаналізом ХХ ст, почала відігравати важливу роль у збагаченні теорії перекладу й розробці керівництва до перекладацької практики. Особливості гештальта — цілісність і завершеність — змушують перекладачів свідомо чи мимоволі прибирати лакуни в процесі відтворення образу, прагнучи до *адекватності*, що є цілком природною психологічною тенденцією.

У книзі К. Кофки “Принцип гештальт-психології” (The Principle of Gestalt Psychology) зазначається, що гештальт — це продукт організації інформації, котрий відображає особливості відповідного способу організації [104, с. 560]. Як написав Вергеймер, “те, що відбувається з частиною, яка перебуває в складі цілого, визначається внутрішніми законами, властивими цьому цілому” [104, с. 560]. Сприйняття за гештальтом у всіх різне, і процес сприйняття буде йти по-різному й дотримуватися різних принципів. У процесі реконструкції образності керуються шістьма законами сприйняття, а саме: закон подібності, закон замикання, закон взаємодії фігури й тла, закон суміжності, закон неперервності й закон простоти. Відповідно, організаційні принципи гештальта містять: **принцип подібності (Principle of Similarity)**, **принцип замкненості (Principle of closure)**, **принцип взаємодії фігури й тла (Principle of figure and ground)**, **принцип суміжності (Principle of proximity)**, **принцип неперервності (Principle of Continuity)**, **принцип простоти (Principle of Pragnanz)**.

Принцип подібності означає, що в випадку, коли стимули подібні за своїми фізичними якостями, вони легко сприймаються як єдине ціле, тобто схожі одна до одної частини мають тенденцію з більшою ймовірністю утворювати ціле. Слід зазначити, що в контексті китайської й західної культур, емоційний резонанс, викликаний однією і тією ж естетичною образністю, не завжди постійний. З когнітивної точки зору у читачів будуть різні шляхи деконструкції образності, тож остаточний естетичний досвід також буде

неоднаковим.

Принцип замкненості означає, що на рівні чуттєвого сприйняття людини образи завжди будуть прагнути до завершеності. Коли люди бачать неправильну чи неповну форму, у них виникає внутрішня напруга, яка змушує кору головного мозку інтенсивно діяти, щоби заповнити дефект та досягти завершеності образу й стимулювати подальшу творчу функцію суб'єкта пізнання. Гештальт-психологія вважає, що психологічний механізм творчості часто реалізується в замкнутій формі, тому незавершеність і лакунарність завжди будуть підштовхувати людей до “завершеності”. Коли реконструкція образу не завершена, його “замикання” лишається процесуальною ланкою гештальт-діяльності, а коли образ вдається реконструювати, воно (“замикання”) буде існувати як її (діяльності) результат.

Принцип взаємодії фігури й тла означає, що в межах певної лінії бачення, в силу різних потреб, деякі об'єкти будуть займати важливе місце й стануть фігурами, тоді як відносно другорядні об'єкти стануть тлом, щоб підкреслити визначне місце фігури. Цей принцип вказує на особливий презентаційний зв'язок між фігурою й тлом. Чим більше ступінь відмінностей між ними, який може сприйняти людина, тим очевиднішою є картинка, представлена фігурою.

Принцип суміжності означає, що мислення людини мимоволі розглядає частини, близькі в просторі або тісно пов'язані в часі, як єдине ціле. Визначення мовних компонентів у перекладі є результатом органічного поєднання і взаємодії суміжних мовних елементів, а тісне поєднання мовних компонентів обов'язково стане єдиним цілим, що сприятиме точності висловів у перекладі, надаючи читачеві можливість пережити суб'єктивний естетичний досвід.

Принцип неперервності означає, що у випадку, коли існують точки перетину між елементами, що сприймаються, тоді вони з більшою ймовірністю об'єднуються в групу в сприйнятті суб'єкта пізнання. Цей принцип зауважує посилення сприйняття інформації, коли вона об'єднана в

групу, і створює порядок у процесі обробки елементів сприйняття. Наприклад, дуга, яка складається з низки не пов'язаних між собою маленьких точок, буде сприйматися як неперервна лінія, а не як окремі точки. Принцип неперервності слід враховувати й у сприйнятті читачів цільового тексту.

Принцип простоти був уведений Вертгеймером. Коротко його можна сформулювати наступним чином: психічна організація завжди буде настільки “гарною”, наскільки дозволять умови на цей момент. Але тут термін “гарний” не визначений. Цей принцип також називається принципом Прегнанца (Pragnanz). У ньому йдеться про те, що у випадку необхідності мати справу з множиною неоднозначних або складних об'єктів (патернів), мозок людини прагне зробити їх максимально простими. Цей принцип передбачає наступні якості: регулярність, симетричність, єдність тощо [104, с. 89]. Принцип простоти висновується з прагнення до мінімізації в плані кількості, порядку, значення тощо під час організації матеріалу. Як ми знаємо, гештальт характеризується цілісністю й завершеністю. Можна сказати, що гештальт-організаційний принцип простоти є ядром багатьох організаційних принципів, і кожний такий принцип відповідає цьому закону.

Теорія гештальта дає змогу отримати цілісне уявлення про ситуацію, а зазначені вище організаційні принципи цієї теорії фокусують увагу на окремих елементах. Теорія гештальта використовує ці принципи з точки зору того, як сприйматиме відповідну інформацію читач, і передбачає, таким чином, відмову від “текстоцентризму”, враховує потреби читача й активізує естетичний модус свідомості суб'єкта як локус механізму, що регулює сприйняття літературного твору. Завдяки мисленню образами, теорія гештальта може упередити такі явища, як механічна відповідність, статична еквівалентність та жорсткий режим мовної трансформації під час перекладу, а також у якості “естетичного керівництва” матиме практичне значення для створення перекладу.

3.3. Метатеоретичні складові моделі вербалізації лакун у перекладі: сучасний стан

Об'єктом дослідження моделі вербалізації лакун у перекладі є лінгвістичні лакуни в літературних творах, зокрема прагматичні лакуни, зумовлені різницями мовних систем й риторичними характеристиками, а також семантичні лакуни, зумовлені історичним контекстом та відмінностями в культурах.

Завдання цієї моделі полягає в тому, щоб генерувати адекватні стратегії й способи перекладу, спрямовані на елімінацію лексичних лакун, та вербалізувати їх, враховуючи три вектора орієнтації — на автора, на перекладача й на читача, тобто в першому випадку враховуючи вихідний намір автора використовувати те чи інше слово з його культурними конотаціями, в другому випадку — когнітивні здібності й індивідуальну свідомість перекладача, а в третьому випадку — ефект сприйняття тексту читачем, намагаючись досягти того, щоб переклад був гармонійним і уніфікованим з точки зору естетичних цінностей, семантичної еквівалентності й функціональної відповідності.

По суті, ця модель, заснована на теорії перекладу, так само прагне до всеохопності, як і сам переклад, що відображається в двох аспектах: по-перше, вона має пояснювальний (інтерпретаційний) характер — пропонує перекладачеві рішення, пов'язані з конфліктом культур, зокрема це закладено в теоретичну основу моделі, а також ідеї компенсації лексичних лакун на випадок різних “аномалій” у перекладі, насиченому культурологічною інформацією; по-друге, вона має описовий характер — описує процес перекладу в умовах лакунарності, а також окремі прийоми й способи перекладу, котрі можна спостерігати відповідно до власних перекладацьких норм у різних культурних контекстах.

Таким чином, нинішня модель вербалізації лакун у перекладі не є теоретичною основою для досліджень у галузі лінгвістичної психології, яка опікується питаннями взаємодії мови і культури та напрацюванню спільної

концепції особливого простору перекладу, але вона є абсолютно новим і багатовимірним, також шаблонним рішенням для перекладу, що виходить із труднощів вербалізації лакун, враховуючи різні теорії. Цей аспект засвідчує актуальність і абсолютну новизну цього дослідження.

Оскільки модель вербалізації лакун у перекладі в сучасній лінгвістиці є комбінацією описового дослідження й інтерпретативного дослідження, вона потребує використання як індуктивної, так і дедуктивної логіки (загальнонаукових методів індукції та дедукції). Звісно, що в цій моделі передбачено також використання й лінгвістичних методів дослідження, зокрема порівняльного аналізу, семемного аналізу, трансформаційного аналізу, статистичного методу, методу моделювання тощо.

З огляду на зазначене вище, ми визначаємо цю модель наступним чином: модель вербалізації лакун у перекладі — це описова й інтерпретативна модель перекладу в сучасній лінгвістиці, створена на основі індуктивного, дедуктивного й інших лінгвістичних та перекладацьких методів дослідження, яка керується теорією семантичної еквівалентності одиниць перекладу Бархударова, теорією функціональної відповідності Джуліани Хауз і організаційними принципами гештальт-теорії, і спрямована на те, щоб дати перекладачам інструмент для усунення лінгвістичних (семантичних і прагматичних) лакун та уніфікувати переклад за трьома основними напрямками: еквівалентність тексту, естетична цінність і функціональна відповідність.

Висновки до третього розділу

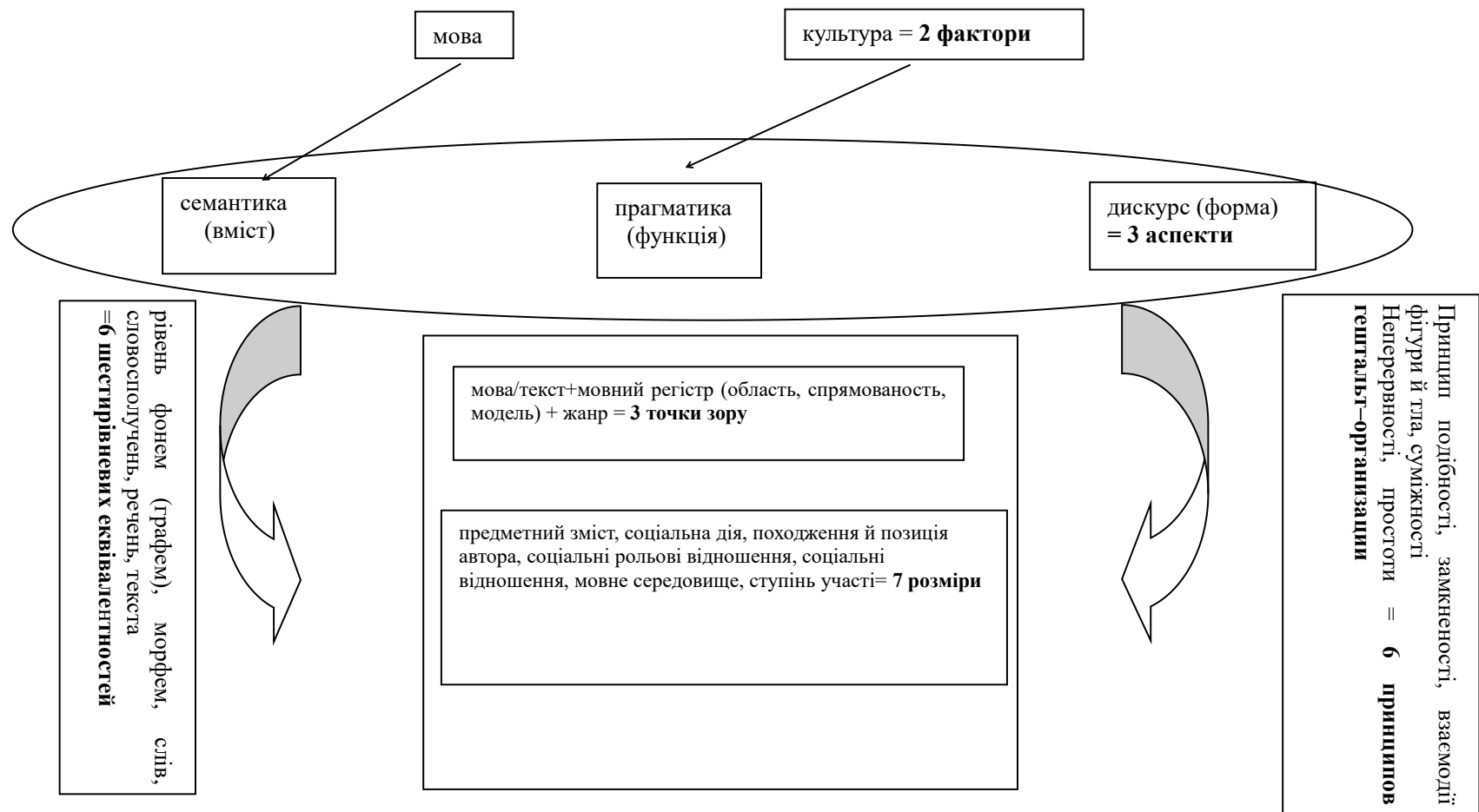
Матеріали, представлені в першому й другому розділі цього дослідження, надають підстави стверджувати, що явище лакунарності є наслідком відсутності певних образів у мовній картині світу носіїв мови перекладу порівняно з ситуацією в мові оригіналу, що може бути спричинене розбіжностями в відповідних мовах і культурах. Це явище відображається на

лексичному рівні мовної системи як відсутність **вербалізації**, тобто — лексична лакуна.

Той факт, що мова може описувати нове й незнайоме середовище, зумовлює принципову перекладність повідомлень в умовах лакунарності, однак завдання це буде доволі складним, а адекватність і баланс між текстом перекладу й текстом оригіналу вимагатимуть від перекладача враховувати відтворення всіх значень на семантичному рівні і також звертати увагу на функції на прагматичному рівні, а ще — прагнути досягти в перекладі того ж естетичного ефекту, що спостерігався в оригіналі з точки зору жанру твору та його форми.

Органічне поєднання 6-рівневої теорії еквівалентності Бархударова, функціональної відповідності Джуліани Хауз та принципів гештальт-організації Кофки розширює можливості в плані компенсації лакун та забезпечує методологічне керівництво відповідним процесом. Запропонована в цьому дослідженні модель вербалізації лакун у перекладі була сконструйована саме на основі трьох вищезазначених теорій.

Цю модель також можна представити формулою “3766” - тобто 3 лінгвістичних аспекта, 7 функціональних вимірів тексту, 6 рівней еквівалентності та 6 організаційних принципів гештальт-теорії, як це показано на діаграмі нижче:

Діаграма 8. Ілюстрація моделі вербалізації лакун у сучасній лінгвістиці

РОЗДІЛ IV. ЛЕКСИЧНІ ЛАКУНИ В ПЕРЕКЛАДАХ УКРАЇНСЬКИХ ТА КИТАЙСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ

Значення уніфікації термінології вже розглядалося вище, а тепер варто зазначити, що метою дослідження термінології з лінгвістичної точки зору є покращення практики. Переклад видатних творів китайської літератури завжди був найпершим завданням китайських перекладачів та китаєзнавців з усього світу, адже він відкриває можливості для великої кількості іноземних читачів глибше зрозуміти китайську культуру й китайську літературу. Однак художній переклад — це також різновид міжкультурної комунікації, він повинен бути зрозумілим читачам з інших країн, які говорять іншою мовою і є носіями іншої культури.

У зв'язку з цим, у підготовчому процесі до перекладу зазвичай розглядається класифікація культурем⁶, відбувається вибір раціональних методів такої класифікації, а також розглядаються особливості мовного стилю автора для аналізу лексичних лакун у творі й проблеми, що вони можуть викликати. І такої підготовки не можна уникнути. У цьому дослідженні за приклад для аналізу було обрано твори китайської письменниці Сяо Хон та українського письменника Юрія Винничука.

4.1. Дослідження в культурологічній площині й класифікації явищ культури

Оскільки в дослідників виявляються різні вихідні точки, термін “культура” має різні значення, рамки й стосується різних реалій. Культура є центральним поняттям антропології, особливо культурної антропології (cultural anthropology), і першим, хто запропонував визначення цього поняття з антропологічної точки зору, був британець Едвард Бернет Тайлор (Е. В.

---

⁶ Культурема (cultureme) — термін введено французьким соціологом А. Моєм (Abraham Moles, 1973) — «атом культури»; випадкове скупчення культурем утворює культуру тієї чи іншої спільноти [58, с. 210].

Tylor). У своїй книзі «Primitive Culture», опублікованій у 1871 році, він писав: “Культура або цивілізація в широкому етнографічному сенсі — це складне ціле, яке охоплює знання, вірування, мистецтво, мораль, закон, звичаї та будь-які інші здібності й звички, набуті людиною, як членом суспільства” [105, с. 11]. У наведеному вище визначенні Тайлор вказав на цілісність культури, із чим погодилися більшість антропологів, тому й нині, коли обговорюються визначення поняття *культура* в галузі антропології чи в інших галузях, дослідники не можуть обійти його визначення, яке вважається тепер класичним.

Коли відомі американські антропологи Альфред Луї Кребер (A.L. Kroeber) і Клайд Клакхон (C. Kluckhohn) у 1952 році взяли до обговорення питання про визначення поняття *культура* в своїй книзі «Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions» [106], вони нарахували більше 160 достатньо впливових таких визначень, авторами яких були дослідники з галузі соціології, психології та інших дисциплін. А авторитетний у світі сходознавець і лінгвіст Дзі Сяньлін (季羨林) напряду заявив в одній із своїх робіт: “кажуть, що в світі існує більше 500 визначень культури, тож мені краще не надавати ще одного. Це буде просто додаткове визначення до 500 вже наявних. Так проблему не вирішити” [107, с. 1].

Китайські ієрогліфи самі по собі також можна вважати певним “визначенням” поняття *культура* для китайців. Слово культура в китайській мові складається з двох ієрогліфів — 文化, де перший (文) походить від зображення татуювання на тілі людини, тобто вказує на щось штучне, зроблене людиною, а не природою, а другий (化) — складається з двох однакових елементів (зображень тіла людини) у дзеркальному відображенні, тобто означає “зміни, перетворення”. Таким чином, у розумінні китайців культура — це те, що створено людиною (штучно) з метою перетворення світу.

Кажуть, що визначення робить світ *нашим* світом, а класифікація тоді робить його більш придатним для нашого розуму. Люди легше сприймають навколишню природу й соціально-культурне середовище через класифікацію. Те саме можна сказати й про класифікацію явищ культури та про визначення поняття культура. Однак це навіть ширша тема. Багато вчених в усьому світі здійснили дослідження цієї теми й висунули різні думки. Наприклад, відомий американський лінгвіст і теоретик перекладу Юджин Найда (Eugene A. Nida) розділив явища культури на наступні сфери: екологію (ecology), матеріальну культуру (material culture), соціальну культуру (social culture), релігійну культуру (religious culture) та мовну культуру (linguistic culture) [108, с. 54]. Як бачимо, ці п'ять аспектів охоплюють матеріальний і духовний рівні.

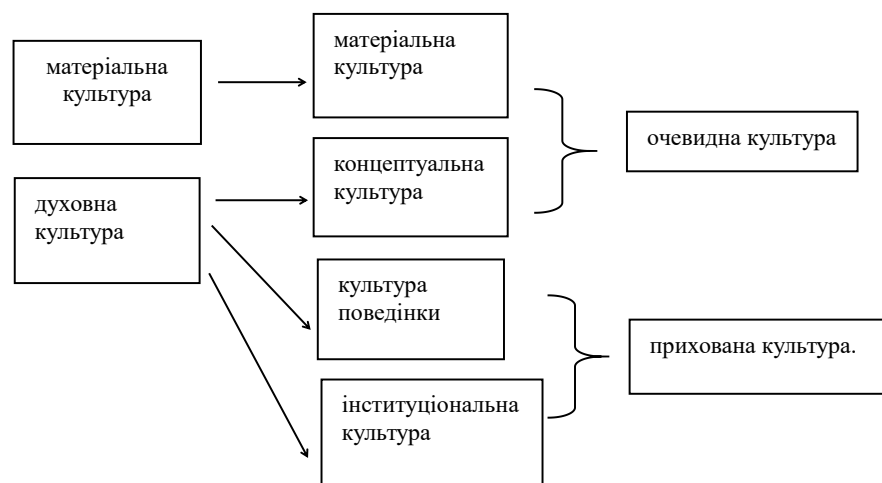
З точки зору прийняття культури, традиційний підхід до класифікації полягає в виділенні домінантної культури (dominant culture) й субкультури (subculture) [109, с. 10]. Субкультура вважається другорядною і такою, що існує в певній основній культурі — культурі певної групи меншин.

Едвард Т. Хол, засновник теорії міжкультурної комунікації, зазначив у книзі «The Silent Language», що культура існує на двох рівнях: відкрита культура (overt culture) й прихована культура (covert culture). Перша є очевидною й описовою, друга — невидимою, і її важко виявити навіть спеціально навченим спостерігачам [110, с. 85]. Багато хто з вчених вважає, що цей розподіл культури на відкриту й приховану є найбільш точним і науковим описом цього явища. Найбільшою перевагою цієї класифікації можна вважати її широкий діапазон, що дозволяє уникнути дублювання культурних класифікацій і, разом з тим, може розкрити сутність поняття **культура** простими словами, однак очевидно, що ця культурна класифікація може привести до більшої кількості підкатегорій.

Льов Свень (刘珣), професор Пекінського університету мов і культур, у своїй книзі “Вступ до викладання китайської мови як іноземної” розподіляє всі явища культури на 4 типи, вибудовуючи певну ієрархію між ними:

матеріальна культура, культура поведінки, інституціональна культура й концептуальна культура [111, с. 119]. При цьому під матеріальною культурою розуміють усі речі, створені внаслідок обробки й перетворення людиною, зокрема різні інструменти, продукти харчування, тютюн і алкоголь, одяг, будівлі тощо; культура поведінки стосується всіх культурних чинників, пов'язаних із різноманітною поведінкою людини, зокрема міжособистісна комунікативна поведінка (мовна і немовна), норми етикету, кодекси поведінки тощо, а також некомунікативні загальні соціальні форми поведінки, такі як відпустка, кохання, шлюб, спосіб життя, звичаї тощо; під концептуальною культурою маються на увазі всі культурні чинники, пов'язані зі світоглядом і цінностями людини, зокрема це система цінностей, спосіб мислення, національна психологія, естетична привабливість, етика, релігійні переконання тощо; інституціональна культура — це організована нормативна система, створена людьми для потреб безпосередньо їхнього виживання й соціального розвитку, до неї належать такі явища, як правова система, політична система, економічна система й різні відносини між людьми.

З класифікації Льова Свеня неважко помітити, що вона не суперечить поглядам інших вчених, наведених вище, але є додатковою й більш докладною. Насамперед ця класифікація відповідає ієрархії явищ культури, прийнятій у китайській культурології, яка (ієрархія) охоплює дві основні категорії — матеріальну культуру й духовну культуру, та є комплексною типологією культурних явищ. Окрім того, матеріальна культура й культура поведінки належать до *очевидної культури* (*overt culture*) Хола, тоді як інституційна та концептуальна культури складають межі *прихованої* (*covert culture*). Відношення між ними показані на діаграмі нижче (див. Діаграму 9):

Діаграма 9. Відношення між елементами відкритої й прихованої культур

З наведеної вище класифікації явищ культури, запропонованої вченими, можна побачити, що дослідження в цій галузі стають дедалі більше ретельними, а різні класифікації перетинаються між собою. Більш того, класифікації явищ культури зазвичай відрізняються залежно від сфери дослідження, в якій працює автор, і різні школи можна поділити за різними точками зору.

4.2. Індивідуальний стиль Сяо Хон і характеристика лексичних лакун у романі “Бувальщини Хуланьхе”

Видатна китайська письменниця Сяо Хон (1911 — 1942, нар. у м. Хулань, пров. Хейлондзян) лишила помітний слід в історії сучасної китайської літератури. Її творча кар'єра тривала менше 10 років, але за цей час вона написала майже 1 млн ієрогліфів, представивши світові такі твори, як “Бувальщини Хуланьхе” [112], оповідання й повісті — “Поле життя і смерті”, “Березень у провінції” [48] тощо. У її творах здебільшого описані природа й життя людей у Північно-Східному Китаї, тому їх завжди відзначають як “носіїв” потужного місцевого колориту. Унікальний стиль Сяо Хон вартий глибокого дослідження, оскільки він може правити за орієнтир у вивченні не тільки пекінського й північно-східних діалектів, але й загальнопоширеної

мови громадян Китаю — путонхви.

Твори Сяо Хон привертали до себе пильну увагу наукового товариства з моменту їх публікації. Дослідження творчості Сяо Хон тривають вже майже 80 років, а переклад роману “Бувальщини Хуланьхе” англійською мовою був виконаний ще в 1970-х роках; український переклад цього твору поки що не опублікований. Разом з тим слід визнати: потужний місцевий колорит “Бувальщин”, про який ішлося вище і який увиразнюється ще й відмінностями між китайською та західною культурами, ускладнює роботу перекладача, спричиняючись до появи великої кількості лакун, тому наразі актуальним завданням є напрацювання шляхів подолання цих лакун у процесі перекладу, враховуючи загальнокультурні відмінності й особливості авторського мовлення.

Написаний у 1939 році роман “Бувальщини Хуланьхе” вважають найбільш репрезентативним у плані місцевого колориту. Китайське суспільство на той час переживало конфлікт між старою та новою культурами, коли традиційний спосіб життя зазнавав значного впливу з боку різних іноземних культур. Сяо Хон пише свій твір від першої особи й використовує мову байхва (розмовну мову тих часів) з вкрапленнями діалектизмів, щоб розповісти всім історії різних пересічних сімей — елементів старого (традиційного) китайського суспільства, і виявити особливості менталітету мешканців Північно-Східного Китаю.

Місцевий колорит, колорит епохи, індивідуальний стиль авторки, а також відмінності між китайською та західними культурами — усі ці чинники призводять до появи лакун у перекладі “Бувальщин” іншими мовами, тому вважаємо, що дослідження цих чинників разом із спробою класифікації лексичних лакун та ретельного аналізу мовлення авторки будуть тим ключем, який допоможе отримати переклад високої якості.

Під час цього дослідження в романі “Бувальщини Хуланьхе” було нараховано загалом 1478 лексичних одиниць, що є потенційними джерелами

лакун у перекладі; вони зумовлені як культурними, так і лінгвістичними чинниками. Якщо тепер взяти до уваги особливості культурної інформації, закладеної в ці лексичні одиниці, а також врахувати думку китайського дослідника Льова Свеня, наведену вище як найбільш прийнятну для нашого дослідження стосовно класифікації явищ культури, то потенційні джерела лакунарності на рівні лексики в цьому романі можна розподілити наступним чином:

I. Лексичні лакуни матеріальної культури (392 од.):

1) їжа та рослини (面疙瘩汤 *суп з галушками*, 天星星 *пасльон* тощо — всього 56 од.);

2) предмети одягу (搭腰 *пояс*, 拼金大红缎子的褙衫 *сорочка з червоного атласу* тощо — всього 83 од.);

3) архітектурні споруди (板隔壁 *перегородка, роздільна стінка*, 席棚 *сарай із солом'яних матів* тощо — всього 67 од.);

4) предмети побуту й меблі (被格 *дерев'яна шафа для ковдр*, 描金柜 *лакована шафа з золотим візерунком* тощо — всього 69 од.);

5) сільськогосподарське знаряддя (铁火勺 *залізний черпак*, 碾子 *дробарка* тощо — всього 23 од.);

6) географія й календар (清明 *свято поминання предків*, 东二道街 *2-а східна вулиця* тощо — всього 22 од.);

7) місця торгівлі (粮栈 *оптовий магазин зерна*, 城隍庙 *храм бога-покровителя міста* тощо — всього 22 од.);

8) інше (腿带 *ремінці, що тримають штанину*, 跑毛子 *вторгнення "волохатих"* (=прізвисько росіян) тощо — всього 50 од.).

II. Лексичні лакуни інституційної культури (146 од.):

1) родинні терміни (姑母 *тітка по батькові*; 兄弟媳妇 *дружина молодшого брата* тощо — всього 28 од.);

2) назви посад та звання (车夫 *ломовик*, 卖豆芽菜的 *продавець соєвих*

паростків тощо — всього 50 од.);

3) власні назви (老赵头 *старий Джао*, 老李家 *родина шановного Лі* тощо — всього 12 од.);

4) прізвиська (小秃子 *Голомозий*, 小麻子 *Ластовинка* тощо — всього 19 шт.);

5) зменшувально-пестливі звертання (有二伯 *дядечко Йов-другий*, 有子 *Йовчик* — лише 2 од.);

6) звертання, що виражають скромність або повагу (大少爷 *старший панич*, 老太爷 *шановний пане господарю* тощо — всього 8 од.);

7) явища правової системи (无期徒刑 *довічне ув'язнення* — лише 1 од.);

8) описи людей через речі й дії, що укладені в дієслівні конструкції (а така мовна форма не є традиційною для української мови) (乘凉的人 *той, хто насолоджується прохолодою*, 穿绸穿缎的人 *той, хто вбирається в шовки й атласи* тощо — всього 26 од.).

III. Лексичні лакуни концептуальної культури (619 од.):

1) колоративи як виразники естетичного смаку (桃红的 *персиково-червоний*, 蛋青的 *колір шкаралупи качинового яйця* тощо — всього 45 од.);

2) метафори й епітети як виразники національної психології (一窝蜂似的 (людей) *як ос у гнізді*, 一溜烟 (швидкий) *ніби струмок диму* тощо — всього 173 од.);

3) звуконаслідування як репрезентанти способу мислення (格格仍仍 *клац-клац*, 拖拖的 *зі стукотом* тощо — всього 41 од.);

4) 4-складові усталені вирази як елементи літератури та мистецтва (三年二载 *2-3 роки поспіль*, 生老病死 *колообіг життя* тощо — всього 360 од.).

IV. Лексичні лакуни культури поведінки (321 од.):

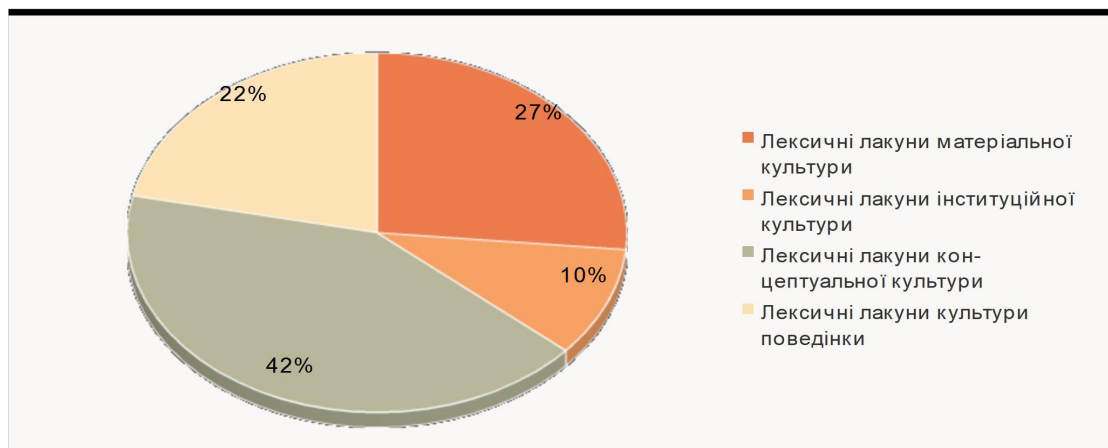
1) поведінкові звички (拧大腿 *щипати за внутрішню частину стегна* (акт жорстокого поводження з дітьми), 咬着牙 *зціпивши зуби* (означає

нестерпний) тощо — всього 133 од.);

2) спосіб життя (寸 *цвень* (одиниця міри, = 3,33 см), 压烧酒 *варити китайську хлібну горілку* тощо — всього 67 од.);

3) звичаї та забобони (黄纸钱 *жовті ритуальні паперові гроші*, 跳神赶鬼 *танок шамана* (що ніби-то виганяє злих духів та лікує хвороби) тощо — всього 121 од.).

Доля різних лексичних одиниць — потенційних джерел лакуарності — в романі “Бувальщини Хуланьхе” може бути представлена на статистичній діаграмі нижче (див. Діаграму 10):

Діаграма 10. Лексичні одиниці — потенційні джерела лакуарності в перекладі роману Сяо Хон «Бувальщини Хуланьхе»

Статистичний аналіз лакуарної лексики являє собою кількісний опис її використання і виявляє її різні статистичні характеристики, що має велике практичне значення для досліджень мови й обробки інформації. У наведеному вище переліку типів лакуарної лексики компактно представлена класифікація лексичних одиниць, що є потенційними лакунами в перекладі, — у вибірку потрапили всі такі одиниці в романі, однак тут у переліку наведені лише окремі приклади (повний перелік таких одиниць представлено в Додатку 1).

Водночас Діаграма 10 демонструє, що найбільша кількість лакуарної лексики в “Бувальщинах” належить до блоку концептуальної культури (42%),

а на другому місці — лакунарна лексика з галузі матеріальної культури (26%). Разом ці два блоки складають більше 60% лакунарної лексики. Причина виникнення такого феномена полягає в тому, що лексичні лакуни матеріальної культури відображають спосіб життя людей у старому суспільстві на північному сході Китаю, для опису якого виникло багато культурних реалій, зокрема в плані побутових речей, їжі, одягу та ін., про що вже йшлося в Розділі II. Реалія має стійкий характер, і як би не змінювався час, культурні реалії все одно будуть існувати. А назви таких реалій будуть яскравим втіленням національного способу мислення, естетичних смаків, особливостей мовлення й літературної творчості різних національностей, тому переклад цих назв з китайської мови на українську (чи будь-яку іншу) буде пов'язаний із необхідністю прибирати перешкоди в розумінні перекладу українським читачем, який не обізнаний із китайською культурою.

Завдяки ж статистичному аналізу таких лексем, перекладачі можуть з'ясувати основні проблеми відтворення інформації іншою мовою. Таким чином, ретельний аналіз лексичних характеристик та культурних конотацій таких слів буде передумовою для формулювання стратегії перекладу відповідної лексики в рамках запропонованої нами моделі вербалізації лакун.

4.3. Авторський стиль Юрія Винничука й класифікація лакунарної лексики в повісті “Нічний репортер”

Юрій Винничук – репрезентативний письменник сучасної української літератури, а його творчий доробок – значний та різноманітний. Він є автором прозових збірок «Спалах», «Вікна застиглого часу», «Місце для Дракона», повістей «Ласкаво просимо в Щуроград», «Діви ночі», «Житіє гаремное», романів «Мальва Ланда», «Танго смерті», «Нічний репортер», книг краєзнавчого характеру «Легенди Львова», «Таємниці львівської кави» та ін.. Якщо спробувати визначити його авторський стиль, то виявляться елементи і магічного реалізму, і постмодернізму і альтернативної історії. Настанови цих

напрямків відчутні в стилістичній, композиційній та наративній стратегіях. Тематика творів Юрія Винничука сильно прив'язана до Львова, і це відображено на рівні мови в активному використанні діалектизмів [113]. Дослідники також відзначають авантюризм, містичність, еротичність, історичність його творів та зазвичай детективний сюжет із елементами гротеску, бурлеску, фантасмагорії, пародії, гумору, іронії, сарказму, стьобу, еротизму та містифікації [114, с. 73].

Художнє мовлення Юрія Винничука відзначається легкістю і майстерністю. Про нього пишуть як про письменника з неперевершеним власним стилем і багатою мовою, котрий володіє історичним контекстом, оперує фольклорними джерелами й етнографічними відомостями, вміє заінтригувати, містифікувати, стилізувати мову під місцеву львівську говірку [115]. Винничука також вважають фундатором нового прозового жанру — фантасмагоричного роману на історичному тлі, а новий жанр — це новий і оригінальний спосіб творення хронотопу, що важливо враховувати й у перекладі. Зокрема, дослідники пишуть, що окрім традиційних способів моделювання темпорального простору через уведення до тексту відповідних темпоральних маркерів (фонетичних, лексичних (матеріальні і стилістичні архаїзми), морфологічних, синтаксичних), та використання різних типів історичної стилізації (речової, локаційно-подієвої, наративно-викладової, композиційної), Ю. Винничук активно використовує методи й прийоми постмодерної естетики: історичного пародіювання, містифікації, наративного експериментування, інтертекстуальності — і все це перекладач має усвідомлювати з метою відтворити авторський стиль засобами іншої мови. Важливо також показати читачам з інших культур у чому полягає репрезентативність Ю. Винничука, показати через його творчість, що мовна естетика української постмодерної прози втілює нову світоглядно-естетичну парадигму, в рамках якої дозволено творче використання мовних засобів, карнавальну іронічну гру, девальвацію високого слова, літератури й ролі

автора-мовотворця, ігнорування мовних та стильових норм, довільним поєднання мовних засобів, форм, жанрів і текстів, еkleктику, мовний бунт та епатаж тощо [116, с. 261].

Серед останніх літературних творів Юрія Винничука особливу цікавість для перекладача становить повість «Нічний репортер» [117], що була написана в 2019 році про Львів 1938 року. Історія — детективна, адже заснована на обіцянці головного героя розслідувати вбивство кандидата на посаду мера міста. Така канва дає можливість автору показати читачеві і яскраво описати злочинний світ тогочасного Львова, шинки-мордовні, батяри, заклади для повій. При цьому історія базується на реальних історичних подіях Другої світової війни. Читачеві пропонується разом з героями розплутувати різні загадки, переймаючись тривожним настроєм львів'ян, які живуть у передчутті війни. Закручена сюжетна лінія, унікальний мовний стиль автора і яскраве історичне та регіональне забарвлення як культурне тло, роблять цю книгу привабливою не лише для читача в рамках місцевої культури, але й для перекладача, і переклад книги англійською мовою підтвердив, що вона здатна викликати інтерес в широкого кола іноземних читачів.

З огляду на все вищесказане, стає очевидно, що повість Ю. Винничука «Нічний репортер» є дуже цікавою для досліджень на предмет явища лакуарності та його подолання. Тому автор цього дослідження виконав переклад повісті китайською мовою для потреб цього дослідження і з уривком з цього перекладу можна ознайомитись у Додатку 2. Для широкого кола читачів цей переклад ще не публікувався.

Під час роботи над перекладом була виявлена велика кількість лексичних лакун, які ускладнювали перекладацьку роботу і потребували специфічного аналізу та підготовки. Спробуємо подати класифікацію цих лакун.

Статистика свідчить, що в повісті «Нічний репортер» нараховується

загалом 541 лексична одиниця, здатна потенційно створити ситуацію лакуарності, і цьому сприяють різні культурні та лінгвістичні чинники. Якщо взяти до уваги характер культурної інформації, що її містять ці одиниці, і спробувати розподіли їх за параметрами класифікації Льова Свеня, яка була застосована й до лакуарної лексики в романі Сяо Хон, то складеться наступний перелік:

I. Лексичні лакуни матеріальної культури (105 од.):

1) їжа та рослини (котлет з тушкованою капустою і бурячки — 帶有炖白菜和甜菜的煎肉饼, к'янті — 基安蒂酒 та ін. — всього 21 од.);

2) предмети одягу (маринарка — 马里纳卡夹克, плащик з піднятим коміром — 立领防雨大衣 та ін. — всього 10 од.);

3) архітектурні споруди (підземельні захисти — 地牢, службове помешкання в партері — 一楼服务间 та ін. — всього 16 од.);

4) предмети побуту й меблі (газета «Діло» — 《工商业》报纸; споживчі картки — 消费卡 та ін. — всього 23 од.);

5) сільськогосподарські знаряддя (відмикалки — 解锁器, цимбровані криниці з «журавлями» — 提水杠杆的钹井 та ін. — всього 9 од.);

6) географія й календар (пасаж Гаусмана — 高斯曼带顶贩货通道, горішній Личаків — 利恰基夫墓地公园 та ін. — всього 6 од.);

7) місця торгівлі (шинки-мордовні — 斗殴滋生小酒馆, телефонна станція — 电话交换室 та ін. — всього 19 од.);

8) інше (граба — 手 лише 1 од.).

II. Лексичні лакуни інституційної культури (144 од.):

1) родинні терміни (міська — 先生, отче — 老哥 лише 2 од.);

2) назви посад та звання (писаки — 笔杆子, надінспектор — 警督 та ін. — всього 23 од.);

3) власні назви (Пурцель — 普泽尔, сліпий Льоньо — 眼瞎的镗纽 та ін.

— всього 9 од.);

4) прізвиська (батяри — 街头痞子, жевжик — 小白脸儿 та ін. — всього 55 од.);

5) описи людини через предмети й дії (пан ікс — 某位 X 先生, пані з великого дому — 大户人家的女人 та ін. — всього 24 од.);

6) пестливі звертання (котик — 小宝贝, маленький пустунчик — 这个爱刷恶作剧的小东西 та ін. — всього 8 од.);

7) шанобливі або пейоративні звертання (поважний пан — 尊敬的绅士, пристойний пан — 体面的先生 та ін. — всього 3 од.);

8) політичні реалії (українське віче — 乌克兰国民议会; автономія Закарпатської України — 乌克兰外喀尔巴阡自治 та ін. — всього 20 од.).

III. Лексичні лакуни концептуальної культури (238 од.):

1) епітети як виразники естетичного смаку (срібляста мряка — 银色的细雨, покійно і приречено — 恬静安稳 та ін. — всього 8 од.);

2) метафори й епітети як виразники національної психології (досконале алебастрове тіло — 雪花石膏般的身体, викручувався, як вугор на пательні — 像平底锅里的鳗鱼一样反抗 та ін. — всього 155 од.);

3) вигуки й звуконаслідування як виразники способу мислення (хрупання — 咯吱声, Еге — 哎呀 та ін. — всього 64 од.);

4) прислів'я й приказки як елементи літератури та мистецтва (ні сіло ні впало — 无缘无故, вже Бога за бороду захопив — 太阳还打西边出来了 та ін. — всього 11 од.).

IV. Лексичні лакуни культури поведінки (54 од.):

1) поведінкові звички (розвів руками — 耸肩, свиснув від несподіванки - 惊讶地吹了声口哨 та ін. — всього 24 од.);

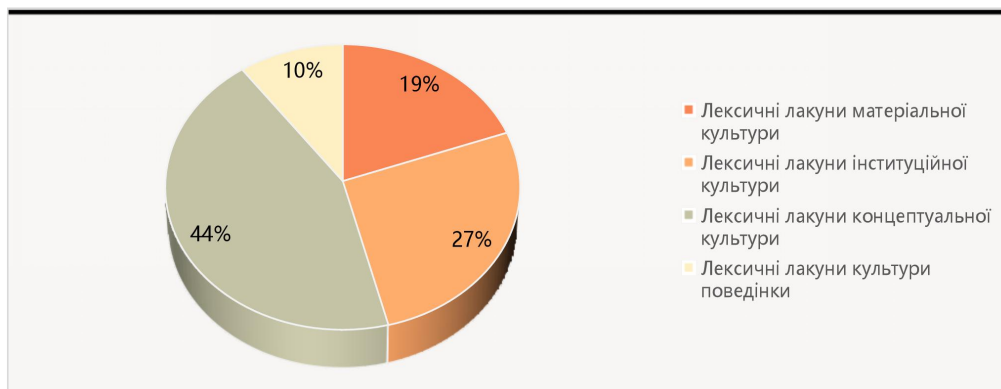
2) спосіб життя (ворожили картами таро — 塔罗牌算命, платити на рогачці

«копиткового» — 支付«蹄掌»的费用 та ін. — всього 18 од.);

3) звичаї та забобони (Боже борони — 上帝保佑, судний день — 世界末日 та ін. — всього 11 од.);

4) відмінності в мовних системах (Нема ні ЯК, ні КЯ - 既没有ЯК,也没有КЯ лише 1 од.).

Доля різних лексичних одиниць — потенційних джерел лакуарності в повісті «Нічний репортер» Ю. Винничука представлена на статистичній діаграмі нижче (див. Діаграму 11):

Діаграма 11. Лексичні одиниці — джерела лакуарності в повісті «Нічний репортер» (у відсотковому співвіднесенні)

З Діаграми 11 ми можемо побачити, що в повісті «Нічний репортер» Юрія Винничука лакуарна лексика концептуальної культури представлена найбільше (44%), а друге місце посідає лакуарна лексика інституційної культури (27%). Разом ці групи лексики складають більш ніж 70% усіх лакуарних одиниць у повісті. Проте слід нагадати, що в Розділі II вже йшлося про те, що лакуни бувають різних типів і їх виокремлення буде залежати від бази знань читача, через що відсоткове співвідношення, представлене на діаграмі, може варіюватися. Наприклад, для іноземця, який жив в Україні багато років, можливо бував у Львові і знайомий з багатьма згаданими в повісті явищами матеріальної культури (наприклад, з розділів *їжа*, *архітектура* тощо), доля таких лакун буде незначна. Тим не менше,

проблеми з розумінням, пов'язані з особливостями розмовного мовлення, оригінальними метафорами та впливом історичних і соціальних систем на українську мову, завжди будуть впливати на переклад, тому лакуарна лексика з блоків концептуальної та інституційної культур все рівно складатиме доволі високий відсоток.

4.4. Лакуни в перекладах “Бувальщин Хуланьхе” і “Нічного репортера”

Порівнявши оригінал “Бувальщин Хуланьхе” з перекладом цього твору англійською мовою («Tales of Hulan river» [118]), а також здійснивши переклад повісті “Нічний репортер” китайською мовою для потреб цього дослідження, і класифікувавши потім лакуарну лексику з обох творів відповідно до типології культурних явищ Льова Свеня, автор цього дослідження виявив, що складнощі перекладу творів Сяо Хон та Юрія Винничука в цілому можна поділити на два типи: 1) семантичні лакуни, спричинені відмінностями мовних систем та різною логікою риторичних прийомів; 2) прагматичні лакуни, спричинені відсутністю знань історичного контексту чи культурних відмінностей [119]. У перекладах обох творів були виявлені лексичні лакуни всіх чотирьох типів, згідно класифікації Льова Свеня (матеріальної культури, інституційної культури, концептуальної культури та культури поведінки), при цьому вони мають свої власні особливості в різних творах і створюють свої труднощі для вербалізації цільовою мовою. Тож для досягнення адекватності перекладу такої лексики потрібно не лише враховувати індивідуальний стиль автора, але й зберігати відповідну культурологічну інформацію.

Проаналізуємо докладніше ситуацію з лакуарною лексикою в галузі матеріальної культури з “Бувальщин Хуланьхе”, якої було виявлено 392 одиниці. Вище було представлено, до яких областей вона належала і як розподілялася статистично, а тепер зауважимо ще той факт, що переважна

більшість виокремлених слів є самостійними, і лише невелика кількість службових зустрічаються в блоках географічних та календарних термінів. Хронотоп цього роману зумовлює ту особливість, що описи одягу й стану речей тяжіють до конкретики й яскраво втілюють конфлікти між традиційною культурою маньджурів (правлячої на той момент династії Цін) та іноземними культурами, які нещодавно почали проникати в Китай. Наприклад, такі слова, як *花兜肚嘴* (різновид спідньої білизни у вигляді комбінезону), *花洋布* (яскрава тканина іноземного виробництва) и *地檯* (напольна дерев'яна шафа, комод, в середину якого можна складати речі, а верхню частину використовувати як робочий стіл) та деякі інші описи одягу, меблів та побутового приладдя незнайомі навіть сучасному китайцю, не те що читачам цільової мови, тож такі лексичні одиниці є потенційним джерелом лакун у перекладі, їм важко дібрати відповідні еквівалентні слова.

Різниця між китайською й західною культурою харчування відображається в лексичних одиницях зі сфери матеріальної культури, представленої продуктами харчування та рослинами, наприклад, *油炸糕* (китайська традиційна жарена страва з клейкого рису й червоної квасолі, солодка на смак). Очевидно, що в західних культурах немає адекватної заміни цьому виду їжі, яка б містила всю пов'язану з ним культурологічну інформацію, тому для того, щоб раціонально елімінувати цю лакуну, надзвичайно важливою є суб'єктивна свідомість перекладача. Зокрема, в цьому дослідженні пропонується перекладати це слово як “жарені пиріжки з клейкого рису”.

Точно так само різниця в методах обробки землі призвела до появи розбіжностей на рівні робочого інструменту в Китаї та на Заході, що своєю чергою стало джерелом лакун при перекладі відповідних слів іншою мовою.

Подібна ситуація складається і з назвами в сфері торгівлі — не лише тому, що деякі старі форми комерційних закладів більше не існують, але й

тому, що в культурі цільової мови не було понять для таких товарів, як, наприклад, *粉条* (крохмальна вермишель або фунчоза). Такі міркування допомагають визначити лакуни в тексті при тому, що в китайській мові існує багатий синонімічний ряд на позначення одного (родового) поняття. Наприклад, у своїх творах Сяо Хон використовує такі лексичні одиниці, як *摊* (ятка), *店* (магазин), *铺* (крамниця) й *房* (мініфабрика), на позначення місць, призначених для продажу різних речей, але масштаб у цих місць геть різний. Тому для перекладача виникає проблема — чи шукати для них відповідні лексичні одиниці в мові перекладу, чи піти шляхом транскрибування й додати пояснення.

Тепер розглянемо ситуацію з виокремленням лакун в перекладі повісті Ю. Винничука «Нічний репортер». Вище вже зазначалася їхня кількість та було представлено статистичний розподіл їх по сферах культури, однак додамо тепер, що всі ці слова виявилися приналежними до однієї (самостійної) частини мови — іменника. Зауважимо також, що автор повісті свідомо насичує свій твір культурно маркованою лексикою, особливо історичного характеру, про що свідчить наступна цитата з його статті «На руїнах тамтого Львова»: «Я люблю Львів тамтой більше, ніж цей. Його в моїй уяві сформували спогади старих львів'ян і давні часописи, як щось величне і дуже своєрідне, не схоже ні на що. Як добре, що я ще застав старі інтер'єри, носіїв львівського балаку, пізнав справжню львівську кухню. Від самого дитинства не можу вивільнитися від тамтого Львова» [120, с. 74].

Відтак у повісті «Нічний репортер» лакунарна лексика зі сфери матеріальної культури, представлена назвами комерційних магазинів і страв української кухні, є найбільш характерною. Наприклад, *кнайпа* (小酒馆), *кнайпа* — це щось на зразок невеликого ресторану низького класу. У книжці розповідається про львівські *кнайпи* XIX і першої половини XX ст. До таких комерційних закладів також відносяться «шинки, корчми, мордовні,

каварняна хроніка тощо», адже з кожною кнайпою пов'язана своя історія і своя легенда, і всі вони розкривають неповторний образ Львова. У кнайпах часто збиралась літературна інтелігенція [121, с. 226]. Кухня Львова також є “носієм” етнічного й місцевого колориту, що репрезентує культурологічний шар, традиції та сімейні рецепти. Наприклад, *цьмага* (茨马加白酒), *заливні язики* (果冻舌头), *пампухи* (油炸甜圈), *котлет з тушкованою капустою й бурячки* (带有炖白菜和甜菜的煎肉饼), *курячий росіл* (鸡肉汤). Така лакуарна лексика зі сфери матеріальної культури, представлена назвами закладів харчування і страв, вимагає від читачів особистого досвіду, до того ж деякі з цих одиниць мають ще й певні історичні конотації, а для іноземного читача такі конкретні речі не можуть сформувати точний “образ” у свідомості, адже відсутні в досвіді.

Отже, шляхом порівняння лакуарної лексики зі сфери матеріальної культури в двох творах легко виявити, що виокремлені слова здебільшого походять від іменників з яскравим національним та місцевим колоритом, тобто вони є реаліями в вихідній мові і лакунами — в мові перекладу. Складність перекладу цих слів пов'язана як із семантикою, так і з прагматикою, тобто потребує пошуку еквівалентів нижче рівня фраз (на рівні фонем, морфем, слів і словосполучень), а також перевіряє здатність перекладача схоплювати характеристики предметного змісту, ступеня участі й позиції автора, а намагання здійснити якнайточнішу культурну інтерпретацію також призводить до занадто довгого перекладу й зниженню естетичних якостей перекладу. І це є пересторогою для перекладача, оскільки він повинен відчувати естетику перекладу.

Що стосується **лакуарної лексики інституційної культури** в романі “Бувальщини Хуланьхе”, то найбільш чисельну групу серед них складають слова на позначення міжособистісних відносин, а за ними вже йдуть одиниці зі сфери політичної, економічної, правової лексики тощо.

Наприклад, звертання — це особливий елемент комунікації, який її учасники використовують для передавання інформації, пов'язаної з посадою, статусом, позицією, емоціями та взаємовідносинами сторін. Як відомо, китайці надають великого значення соціальному статусу й відносинам між людьми, тож, згідно статистики, мають більш ніж 5000 лексичних одиниць з функцією звертань! І це ще не були пораховані унікальні авторські звертання, що утворюються по ситуації. Що ж стосується західної культури, то там до імен ставляться простіше, і число звертань не таке велике, однак сфера застосувань наявних — доволі широка [122, с. 12]. Через відмінності в китайській та західній культурах, склад системи звертань також відрізняється, тому в переважній більшості випадків неможливо знайти повністю еквівалентну заміну й вербалізувати таким чином лакуну в перекладі. У романі “Бувальщини Хуланьхе” нараховується 145 лексичних одиниць — звертань, що потенційно можуть бути джерелами лакун в сфері інституційної культури. З точки зору комунікативної функції, вони містять опосередковані описи (26 од.), родинні терміни (28 од.), назви посад і звання (50 од.), містять пейоративну або шанобливу конотацію (8 од.), пестливу конотацію (2 од.), є іменами власними (12 од.), прізвиськами (19 од.).

З точки зору структури, всі звертання в цьому романі можна поділити на дві категорії: прості звертання, такі як *姑母* (*тётка по отцу*), *二傻子* (*дурачок*), й складні звертання, такі як *卖豆芽菜的* (*люди, которые зарабатывают на жизнь продажей бобовых ростков*). Серед них прості звертання частіше трапляються разом з іменами власними, або, самостійно створюючи пустотливий чи пестливий відтінок, можуть використовуватися як окремий елемент складного звертання. Ці останні часто використовуються в родинних термінах, опосередкованих описах та назвах посад і званнях. Структура таких звертань часто є комбінацією “атрибутивний + основний елемент” або прикладкою — простою чи поширеною. Окрім форми таких лексичних одиниць під час заповнення лакун необхідно також намагатися

повністю передати культурну інформацію, що міститься в звертанні. Наприклад, проблемою в перекладі буде потреба виразити окремо лінії родичів по батькові або по матері, пряму чи бічну лінію, а також порядок старшинства в звертаннях між родичами. Окрему проблему становить префікс 老 (старий/досвідчений/шановний), що зазвичай вживається в шанобливих звертаннях, а також необхідність зазначити особливі риси характеру чи зовнішності у звертаннях пустотливих.

Серед лакунарної лексики в сфері інституційної культури з повісті «Нічний репортер» система міжособистісних відносин представлена звертаннями (124 од.) й політичними реаліями (20 од.). У тексті багато разів зустрічаються такі слова, як українське віче (乌克兰国民议会), автономія Закарпатської України (乌克兰外喀尔巴阡自治), переселення всіх жидів до Уганди (犹太人迁移到乌干达), протижидівська німецька політика (反犹太德国政治) та ін., що стосуються політичного устрою того часу. Прискіпливість до фактів дає змогу максимально правдиво зобразити історичне тло, однак такі слова висувають більш жорсткі вимоги щодо обізнаності перекладача з історією та вмінню відчитувати політичну позицію автора оригіналу. Водночас, як детективна повість, дотична до жанру народного криміналу (тобто така, що межує з історіями з кримінального життя нижчих прошарків суспільства), «Нічний репортер» містить велику кількість прізвиськ — наприклад, батяри (街头痞子), бухар (酒鬼), хижак (捕食者), велике цабе (大人物), худий глистоподібний піцик (瘦瘦的像个蠕虫一样), жевжик (奇葩), беньо (一个容易被欺骗的人) тощо, які не лише розкривають хаотичний стан суспільства того часу, але й натякають на емоційний зв'язок між героями. Таких слів у повісті більше 55 од. і вони досить різноманітні. Однак при перекладі цих прізвиськ китайською мовою буде зберігатися відмінність у розумінні закладеної в них емоційної інформації. Окрім того, вже самі імена персонажів Ю. Винничука яскраво іронічні: наприклад, Льольо Пуцик - 朴茨

罗 (з роману «Мальва Ланда») – «герой української нації»; живий «класик сміттярської літератури» [123. с. 646]. Льольо в перекладі з болгарської мови — неохайна й нікчемна людина, зазвичай флегматична й убога з вигляду. Прізвище “Пуцик” походить від такого ж прізвиська і веде до українського слова «пуцьнути» — тобто, впасти, навернутись. Ймовірно, прізвисько “Пуцик” отримала людина, яка часто падала, і не виключено, що це був поціновувач спиртних напоїв. Однак, з іншого боку, таке прізвисько могли дати й людині хворій. Тож якщо знаєш іншу мову не глибоко, такий каламбур легко не помітити, однак навіть і тоді, коли перекладач його помічає, переклад власного імені далеко не завжди може відтворити і вимову, і значення, що зумовлене розбіжностями в мовних системах. Проте в художній літературі ім'я та прізвище героя часто мають особливе значення, своєрідний “підтекст”, відмінний від традиційного образу, що стоїть за звуковою оболонкою, тому перед перекладачем постає завдання перекладати їх, а не транскрибувати. З огляду на це, у наведеному вище прикладі ми пропонуємо варіант перекладу, який об'єднує й особливості вимови імені та прізвища героя, й передає їх приховані значення: Льольо Пуцик — 朴茨罗, де 朴茨 «Puzi» вимовляється так само, як 噗吡 — звуконаслідування, яке китайці вживають у тому випадку, якщо треба описати звук, який виникає, коли хтось падає через пияцтво чи хворобу, а 罗 «Luo» — схожий на Льо й вимовляється так само, як дієслов о «落» — падати.

Згідно класифікації реалій С. Влахова й С. Флорина, прізвиська, назви осіб за місцем проживання, патріотичні й суспільні рухи, соціальні явища й рухи, звертання, соціальна й правова системи в лексичних лакунах інституційної культури належать до реалій в мові оригіналу і є лакунами в мові перекладу. Труднощі перекладу цих слів пов'язані з еквівалентністю на рівні семантичних одиниць і блоком “напрямок” (предметний зміст, походження й позиція автора, ступінь участі), що входить в поняття *Регістру*

у Джуліани Хауз на прагматичному рівні.

Що стосується лексичних лакун культури поведінки в романі “Бувальщини Хуланьхе”, то основна увага приділяється дієсловам та дієслівним словосполученням, що вказують на поведінкові звички й спосіб життя північно-східних китайців того часу, а також дієсловам та іменникам, що пов'язані зі звичаями та забобонами. За статистикою, в романі нараховується 133 лексичні одиниці, які описують поведінку чи звички і які можуть бути потенційними джерелами лакун у перекладі, 67 з них стосуються способу життя, а 121 — звичаїв та забобон. Сяо Хон надзвичайно точно й реалістично зобразила поведінку й звички селян Північно-Східного Китаю, описуючи їх дії, що відрізняються від дій інтелектуалів і несуть на собі характерні риси свого часу, як, наприклад, *作揖* (малий уклін), або *肩膀一抱* (складання рук), чи відображають особливі характеристики різних груп людей. На додачу до непарних дієслів. Сяо Хон широко використовує конструкцію дієслово + об'єкт, дієслово + два об'єкти, дієслово + дієслово-комплемент та інші дієслівні структури безпосередньо в ролі підмета, означення, обставини чи додатку в китайських реченнях. Це є важливою особливістю мовлення Сяо Хон на тлі того, що в сучасній нормативній китайській мові дієслівні структури виступають здебільшого тільки в ролі підмета чи додатка. Наприклад, Сяо Хон пише: *一天到晚的，不梳头，不洗脸的坐在锅台上抽着烟袋....* *Вона з ранку до вечора сиділа на печі й курила люльку, не вмиваючись і не розчісуючись* [112, С.158]. Тут структури дієслово+об'єкт «不梳头，不洗脸» використовуються як обставина в реченні для опису стану свекрухи після того, як вона дізналася про зраду невістки. Відповідно, роль дієслів та дієслівних структур в семантиці й прагматиці твору може призвести до появи лакун і створити складнощі для вибору лексичних одиниць цільової мови в процесі перекладу.

Якщо до прикладу взяти блок звичаїв й забобони, то лакунарна лексика

культури поведінки в “Бувальщинах Хуланьхе” здебільшого описує народні звичаї й забобони. Всього таких одиниць було нараховано 121, серед них є іменники й дієслівні словосполучення. Не має сумнівів, що описуючи ці звичаї й забобони, Сяо Хон хотіла виразити занепад тих нездорових звичаїв та забобонів, а також деградацію людей, які живуть під впливом цих негативних і злих думок. У межах питання лакуарності ключовим є питання про те, як перекладати слова з «鬼» та «神», і як правильно відтворювати лексичні одиниці зі сфери народної культури, що мають яскравий національний та регіональний колорит. Зокрема, ми пропонуємо для випадку (спільного використання цих ієрогліфів у якості збирального терміну) переклад “злі й добрі духи”. Однак якщо ці ієрогліфи використовуються окремо, то їх переклад буде залежати від контексту, оскільки вони можуть також вказувати й на живих людей у певних обставинах.

Лакуарна лексика зі сфери культури поведінки в повісті “Нічний репортер” також привертає увагу наявність дієслів та дієслівних сполук, які виражають звички поведінки й спосіб життя мешканців Львова у часи Другої світової війни, а також дієсловами та іменниками, пов'язаними зі звичаями та забобонами. За нашими підрахунками, в повісті є 54 таких лексичних одиниці, з них 24 — називають звички поведінки, 18 — спосіб життя й 11 — звичаї та забобони, ще одну лакуну ми визначаємо як інше.

Зрозуміло, що різна історія й різна культура визначають той факт, що різні нації мають різну мову тіла й поведінкові звички, що також є втіленням неоднорідності життя різних етносів. Наприклад, аналізуючи вище поведінку китайців, ми писали, що “обіймати за плечі” може виражати незадоволення. А в “Нічному репортері” Ю. Винничук теж описує подібну поведінку українців, однак там «з розкритими обіймами» означає привітання, «розвів руками» означає заперечення. Якщо би це було в китайській культурі, то на знак привітання герої потискали би руки один одному, а коли хотіли б заперечити, то не потискали б плечима, а хитали б головою. Цей приклад

вимагає від перекладача гнучкості у використанні мовних засобів, інакше можуть виникнути складнощі з розумінням. У повісті “Нічний репортер” є сцена, в якій торговці на ринку вигукують: *Сік — свіжий сік просто з відерка! Чиста — вчорай мита!* (果汁 — 刚从桶里捞出的新鲜果汁! 干净的玻璃杯 —— 昨天刚洗的!) [117], та якщо перекласти ці речення дослівно, китайські читачі можуть неабияк здивуватися, адже їм така поведінка буде чужою. Справа в тому, що в Китаї з давніх давен напої на ринку купуються або у власний контейнер, або в поліетиленовий пакет (в ближчі часи), і ніколи не купують і не п'ють напоїв з тари торговця, тому вони не зрозуміють, навіщо продавці, говорячи про сік, згадують «склянку миту». У цьому випадку на лінгвістичному рівні лакуна ніяк себе не виявляє (адже склянки, і миті, і немиті, є в обох народів), однак з точки зору культури вона тут є.

Відмінності в релігійних переконаннях належать до основних чинників, що викликають лакуни. Лакунарна лексика культури поведінки, що стосується звичаїв та забобон, в основному відображається в розмовному мовленні героїв “Нічного репортера”, таких одиниць було знайдено 11, наприклад, *Боже борони* (上帝保佑), *Бога хвалити* (赞美上帝), *святий спокій* (神圣宁静), *на ладан дихаю* (我闻着教堂用的香薰(意为我快死了)), *Іди з Богом* (上帝保佑), *Мамуньцю кухана!* (亲爱的圣母啊). Однак у Китаї, як відомо, домінують три релігійно-філософських вчення — конфуціанство, буддизм і даосизм. Таким чином, заклики до потойбічних сил у китайській культурі зазвичай містять апеляцію до неба «天»: наприклад, 我的天啊 — *досл.* «Мои небеса!» Це становить яскравий контраст із ситуацією в Україні (особливо на Західній Україні), де поширений католицизм, і де в таких ситуаціях зазвичай будуть використовуватися такі заклики, як «Бог — 上帝», «Діва Марія — 圣母玛丽亚» тощо. Мова є прямим відображенням думки, а геть різна релігійна лексика є істинним зображенням різних релігійних уявлень двох народів.

Цікавим також є випадок перекладу словосполучення «святий спокій», адже спокій не є специфічно релігійним поняттям, тому його поєднання з епітетом “святий” для китайського читача може викликати непорозуміння.

Тож насамкінець розмови про лакунарну лексику зі сфери культури поведінки (виражає поведінкові звички, спосіб життя та релігійні переконання) зазначимо, що великий відсоток такої лексики складають дієслова, дієслівні структури та вигуки, які виходять за рамки іменників і належать до безеквівалентної лексики в вихідній мові та до лакун у мові перекладу. Для цих слів легко знайти еквівалент на семантичному рівні, однак на прагматичному необхідно інтерпретувати мовний реєстр з точки зору географічних умов, епохи, соціального походження, соціальних функцій, відносин тощо.

Що стосується **лакунарної лексики зі сфери концептуальної культури**, то в романі “Бувальщини Хуланьхе” таких одиниць нараховується 619, серед них колоративи, звуконаслідування, епітети, а також чотирискладові сталі вирази та ідіоми.

Зазначимо, що опис кольорів відображає індивідуальні естетичні смаки автора, а імітація звуків — його спосіб мислення. Описуючи кольори, Сяо Хон часто вдається до їх представлення через кольори певних предметів, наприклад, 桃红的 (*персиково-червоний*), 葡萄灰 (*як сірий на виноградній шкірці*). Окрім того, найяскравішою відмінною рисою стилю Сяо Хон слід вважати колоративи, що містять подвоєння, утворені за формулами АВВ й АВАВ, а також звуконаслідування, утворені за формулами ААВ, АВАВ й ААВВ [124].

У романі було нараховано 20 колоративів, що мають структуру АВВ й 4 — АВАВ. Щодо звуконаслідувань, то статистика наступна: ААВ — 19, АВАВ — 8 і ААВВ — 5. Це засвідчує, що зображуючи кольори й звуки, Сяо Хон тяжіє до подвоєння їхніх складових компонентів.

Друга характеристика цього типу лексичних одиниць — потенційних

джерел лакунарності, — це їхня авторська унікальність. Зокрема, серед лексичних одиниць типу АВВ й АВАВ є такі, які не використовувалися на той час (і масово не використовуються зараз) ні в пекінському, ні в північно-східних діалектах, вони були оказіонально створені самою Сяо Хон як виразники її унікального стилю. У її творі використовуються також лексичні одиниці, складові яких не можна сполучати, наприклад, 黑沉沉的 (*нерухомо чорний, досл. чорний і важкий*).

Використання великої кількості редуплікацій щодо колоративів і звуконаслідувань не лише відображає різний і серед самих китайців естетичний смак та спосіб мислення, але й характеризує стиль автора. У процесі перекладу таких лексичних одиниць буває складно підібрати еквіваленти на морфологічному та семантичному рівнях. Зазначимо також, що чотирискладові словосполучення, зокрема й ідіоми, втілюють закономірності розвитку сучасної китайської мови в напрямку двоскладовості, а також прагнення до лаконічного вираження думки. Окрім того, вони характеризуються яскравим національним колоритом і широкими зображальними можливостями. У романі “Бувальщини Хуланьхе” Сяо Хон використала 319 таких фразеологізмів, тож можна говорити про доволі високу частоту їх використання. З точки зору словотворчих характеристик, Сяо Хон віддає перевагу сталим виразам з лексичними повторами, наприклад, з контактними повторами 零零碎碎 (*розрізнено, ААВВ*), 恍恍惚惚 (*неясно, ААВВ*) й дистантними повторами 人云亦云 (*не мати власної думки, повторювати за іншими, АВСВ*), 能说能笑 (*життєрадісна людина, здатна теревенити й сміятися з ким завгодно, АВАС*). У романі було виявлено 44 сталих вирази першого типу (контактний повтор) і 48 — другого (дистантний повтор). Очевидно, що таку симетричну структуру важко відтворити при перекладі іншою мовою, і це призводить до появи лакун на структурному рівні.

Сяо Хон також використовує велику кількість метафор та епітетів, які демонструють не лише мовні звички китайців, але й її особисті риторичні вподобання. Хоча кожен випадок використання метафори слід аналізувати окремо, однак можна відзначити загалом, що Сяо Хон мала тенденцію до комбінування двох не пов'язаних між собою речей, тож отримувала “надприродну” комбінацію слів. Такі комбінації можуть мати структуру “підмет + присудок (дієслово)”, наприклад, 鞋就长了嘴 (*черевик роззявив рот, тобто підошва відпала*), 眼睛冒了火 (*в очах запалав вогонь (від злості)*), описується перебільшений вираз жаху на обличчях скульптур в одному з храмів), або “атрибутивний + основний елемент” — як, наприклад, у вислові 墙板的威风 (*велич стін*).

Отже, оскільки в китайській поезиці значення й предмети метафор містять у собі унікальні культурні образи, то важко досягти повної відповідності між значеннями й предметами українських і китайських метафор, а для українських читачів таке сполучення може бути наперед недоречним і незрозумілим, тому що у взуття немає рота, очі не можуть палати, а стіни ніколи не будуть такими величними, як люди.

Таким чином, метафори й епітети можуть вирізнити концептуальну культуру нації, цей вид словосполучень потребує ретельного осмислення перекладачем, оскільки дослівний переклад може ввести в оману читачів цільової мови. Наразі при перекладі таких одиниць неможливо обійтися без заміни понять у мові перекладу. Звісно, цю ситуацію можна розуміти і як явище фразової лакуни, що викликана нетрадиційним сполученням слів.

Лакунарна лексика концептуальної культури в повісті “Нічний репортер” була знайдена в кількості 238 одиниць у цьому дослідженні. Це, зокрема, слова, що описують сцени, спеціальні метафори, вигуки (окличні частинки) й звуконаслідування, прислів'я та приказки. Серед них найбільш репрезентативні — спеціальні метафори (155 од.). Як пишуть дослідники,

особливістю авторського стилю Ю. Винничука є його увага до галицької говірки. Сам письменник наголошує, що кількість людей, які розмовляють галицьким «балаком», дедалі зростає. За його спостереженнями, багато з них не користувалися ним “поки були молодими”, але вдаються до цього тепер. Ця говірка характерна для околиць Львова чи Івано–Франківська [121, с. 275]. При цьому зазначають, що насиченість різних уривків тексту діалектизмами – не однакова [124, с. 268]. Це також призводить до того, що іноземні читачі повісті не зрозуміють всієї інформації, закладеної в такий опис чи метафору. Наприклад, *ворони з гілок падали* (乌鸦都会从树枝上掉下来), *де тут закопаний пес* (狗埋在这里的什么地方(问题处在哪里)), *робити з мухи слона* (小题大做), *як кіт на сало* (像猫盯着肥猪肉一样贪婪), *пара голубоньків* (一对形影不离的鸽子), *тріщала, як сорока* (像喜鹊一样叫嚷个不停).

Здебільшого ця проблема стосується образності, про що вже згадувалося в Розділі III, – так стається тоді, коли однаковий образ має різне значення для різних народів. Наприклад, українці вважають, що сороки означають тих, хто любить постійно сваритися й розмовляти, тоді як у китайській концептуальній культурі світу сорока — це птаха, що приносить удачу, а сваритися й базікати “люблять” горобці. Як бачимо, в цьому випадку відмінності закладені на рівні оцінки того чи іншого образу в різних культурах.

Окрім того, дослідники пишуть, що функціонально–стилістична категорія розмовності – одна з визначальних у концепції розвитку літературної мови загалом і мови художньої прози зокрема. сучасна повість Ю. Винничука рясніє діалектизмами, суржилом, просторіччям, нецензурною лексикою і лайкою [125]. Ми ж звернемо увагу на вигуки.

Вигуки (приклади з “Нічного репортера” — *Та-ак* (这样吧), *Йо* (哟), *О-о* (嗷), *Еге* (哎嗨) тощо) відіграють важливу роль у розмовній

практиці і є своєрідним явищем серед лінгвістичних висловів. Вони не пов'язані з іншими словами й отримують у мовленні самостійну інтонацію. Хоча властивий розмовному мовленню вигук часто є достатньо виразним у літературному творі, оскільки сам не має буквального фіксованого значення, але деякі вигуки, узяті без контексту, можуть становити труднощі для перекладача-носія іншої мови (наприклад, *пфу-у-у* (呸/得了吧) *тощо*). До того ж, один і той самий вигук може виражати різні значення (наприклад, *м-м...* (嗯.....) *тощо*), тож неточний переклад вигуку з більшою ймовірністю викличе лакуни в тексті перекладу.

Отже, лакунарна лексика концептуальної культури може якнайкраще виразити розбіжності в способі мислення, естетичних смаках носіїв різних мов, а також у структурах самих цих мов. Ця слова однаково стосуються як реалій, так і безеквівалентної лексики. Однак у цьому випадку важко досягти адекватності через невідповідності між одиницями нижчих рівнів. Такі явища, як стиль автора, опис сцен тощо потребують врахування естетичних чинників, розглядати ці випадки з рівня речень і тексту — власне, з точки зору прагматики, як жанр, щоб відтворити загальну картину. Концептуальні відмінності, викликані особливостями розуміння образів чи релігійними переконаннями, додатково перевіряють всебічне розуміння перекладачем мови (тексту) й мовного регістру (області, напрямку й моделі — в термінах Дж. Хауз).

Висновки до Розділу IV

Ми погоджуємося з ідеєю про те, що сила літератури походить від сугестивної здатності мови і її духовної привабливості [126], що закладені в художніх образах. Сугестивні можливості мови відображаються в неоднорідності авторської мови, зокрема в мовній логіці й риторичних уподобаннях, тоді як духовна привабливість представлена національним

духом і культурними особливостями. Тож мовні лакуни поділяються на *семантичні* (викликані розбіжностями в мовних системах і риторичних прийомах) та *прагматичні* (викликані історичним контекстом і культурними відмінностями).

Якщо проаналізувати контекст появи лакуни і обрати належний метод класифікації явищ культури, згідно якого класифікувати й ці лакуни, а також врахувати мовні звички й особливості (стиль) автора, то ми зможемо більш чітко проаналізувати загальні характеристики лакунарної лексики на тлі культурних розбіжностей. Також легше буде розрізнити реалії, безеквівалентну лексику й лакуни.

Порівнюючи лакунарну лексику в китайській і українській літературі, ми виявили, що в обраних для дослідження літературних творах така лексика в основному поділяється на 4 категорії: лакунарна лексика зі сфери матеріальної культури, зі сфери інституційної культури, зі сфери концептуальної культури і зі сфери культури поведінки. Ці лакуни створюють труднощі для перекладачів під час перекладу літературних творів, зокрема:

1) вибір необхідних одиниць перекладу на семантичному рівні заради досягнення достатньої еквівалентності;

2) необхідність враховувати текст, мовний регістр (область, напрямок, модель) і жанр, досягати еквівалентного значення на прагматичному рівні й виконувати культурну інтерпретацію, максимально виходячи з предметного змісту, соціальної дії, соціальних рольових відносин тощо;

3) культурна інтерпретація неunikно призведе до довгих або складних перекладів, які негативно впливатимуть на читацьке сприйняття, тож естетичне втручання в переклад також має важливе значення.

РОЗДІЛ V. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЛАКУН У СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

Літературні твори містять естетичні елементи, що відрізняються від лінгвістичної логіки. Таким чином літературний переклад має дві основні форми — переживання естетичних чинників та їх відтворення, тобто відбувається процес трансформації образності. У цьому процесі перекладач не відображає міжмовну відповідність слів чи речень, а відтворює загальний образ (іміджевий гештальт), вибудовує загальне поняття мовою перекладу. Таким є результат взаємодії перекладача з текстами. Запропонована в цій роботі модель вербалізації лакун у перекладі враховує когнітивний процес реконструкції образів оригінала перекладачем, спираючись на знання про естетику сприйняття та теорію гештальта. Окрім того, ця модель побудована виходячи з позицій холізму й дотримуючись принципів гештальт-організації, еквівалентності тексту й функціональної адекватності, вона підкреслює формування й відтворення вповні в процесі літературного перекладу оригінального художнього образу, максимально відновлюючи зміст, форму й функцію вихідного тексту й беручи до уваги вплив на почуття читача.

5.1. Методологічна термінологія перекладознавства.

Як можна побачити з попередніх розділів, коли йдеться про термінологію, ми намагаємося уточнити її поняття й межі. Як відомо, термін — це особливе слово, яке точно позначає певну концепцію у певній дисципліні й є однією з найважливіших ознак, що відрізняє цю дисципліну від інших. Це також важливий елемент для опису й поширення наукових концепцій, визначень та законів. Сучасне перекладознавство як самостійна дисципліна за тривалий час розвитку поступово сформувало й засвоїло значну кількість слів, що використовуються тепер для вираження понять у цій галузі, як от *принципи, способи, стратегії, прийоми й методи* перекладу.

Вони є основним змістом базової теорії перекладу, а також об'єктом дослідження перекладацької онтології. Однак, як виявилось, в конкретних перекладацьких дослідженнях використання цих термінів дуже заплутане, особливо останніх чотирьох. З одного боку, попри те, що існує багато дискусій про перекладацькі “стратегії”, “методи”, “способи” й “прийоми”, комплексні дослідження цих термінів як ключового елемента методологічної системи проводяться вкрай рідко, а тим більше глибокі й систематичні дослідження їхніх конотацій, взаємозв'язків і систем класифікації. З іншого боку, в академічних колах існують такі поширені в розумінні й використанні цих термінів проблеми, як невиразні визначення й концепції, неправильні класифікації тощо. Тому, щоб забезпечити собі належні умови перевірки на практиці своєї моделі вербалізації лакун, спочатку спробуємо визначити концептуальний обсяг кожного терміну й з'ясувати кореляцію між ними. Це не лише забезпечить теоретичне керівництво для перекладацької практики, але й сприятиме стандартизації використання термінології в дослідженнях, присвячених теорії перекладу [135].

Про принципи перекладу. Принцип перекладу (translation principle) стосується кодексу поведінки, якого перекладач повинен дотримуватися в своїй перекладацькій практиці, тобто він має стосунок до головної ідеології, якою керується перекладач у процесі роботи і яка має універсальне керівне значення. Принципи перекладу й стандарти перекладу — це дві сторони однієї медалі. Не важливо, чи йдеться про принципи для перекладача, про стандарти для читача чи про критику перекладу — це все може вважатися тим самим по суті і бути мірилом перекладацької практики й якості перекладу, а також метою, до якої перекладач повинен прагнути [127, с. 98]. Якщо тепер повернутися до теми обговорення стандартів перекладу, що розглядалася в Розділі III цього дослідження, можна дійти висновку, що хороший адекватний переклад повинен відповідати вимогам про якнайповнішу передачу значення, легке сприйняття і схожість, що можна розуміти як стандарти перекладу, так і

його принципи.

Про методи перекладу. Метод існує не як об'єктивна закономірність, що визначає дії перекладача, а як система дій, яку поступово напрацьовує людина на основі свого досвіду [128, с. 155]. По суті, метод перекладу — це дії, які дозволяють пристосуватися до об'єктивно наявного способу перекладу й отримати оптимальні результати у найбільш раціональний спосіб. Метод перекладу визначається як цілеспрямована система взаємозумовлених прийомів, яка враховує вид перекладу та закономірно існуючі способи перекладу [129, с. 155]. У письмовому перекладі, який цікавить нас найбільше в рамках цього дослідження, використовується метод сегментації тексту. В усному послідовному перекладі вдаються до методу запису. Під час синхронного перекладу (також усного) використовується метод трансформації вихідного тексту. Тепер з'явився й розвивається машинний переклад (і створення корпусу текстів), який також став важливою сферою досліджень, пов'язаних із методами перекладу.

Таким чином, метод перекладу стосується умов перекладацької діяльності, а також може розумітися і як поведінка перекладача; він передбачає застосування технічних засобів для досягнення мети перекладу.

Про стратегії перекладу. На думку Е. Честермана, стратегія перекладу повинна бути макроскопічним “плано’м”⁷ для вирішення певної проблеми [130]. В українському інтернет-словнику (slovnyk.me) в цілому “стратегія” розуміється як основні форми і методи перспективних дій, пов'язаних з вирішенням основних проблем, реалізацією стратегічних програм, досягненням значних, перспективних стратегічних цілей [131]. Українська дослідниця О. А. Михайленко в своїй статті «Поняття “перекладацькі стратегії” як складова стратегічної компетенції» розуміє стратегію перекладу наступним чином: «перекладацька стратегія інтерпретується як шлях

---

⁷ Тут нагадаємо, що в англійській мові, якою послуговувався цей дослідник, формулюючи своє визначення, слово “стратегія” розуміється як “план” — strategy, a plan or policy designed for a particular purpose (OALD [130]).

досягнення певних перекладацьких цілей, які ставить перед собою перекладач. Перекладацьку стратегію розглядають як процесуальне явище: етапи та способи діяльності перекладача у вирішенні конкретних завдань перекладу для досягнення основної мети – створення тексту оригіналу, який зберігає функціональні домінанти тексту оригіналу, які вважаються критерієм еквівалентності перекладу.» [132, с. 152].

Спираючись на це визначення стратегії, ми сформулюємо своє “робоче” визначення поняття “стратегія перекладу”, яким будемо користуватися в цьому дослідженні: стратегія перекладу — це план, на основі якого досягаються конкретні перекладацькі цілі у рамках перекладацької діяльності, вона являє собою рішення перекладацьких проблем на макрорівні.

Далі, на думку О. Д. Швейцера, у формуванні стратегії може зіграти роль жанр тексту, мета перекладу й соціальна норма перекладу, властива тій чи іншій добі [133]. Тому стратегії перекладу є доволі різноманітні, а їх вибір залежить від нагальних під час перекладу проблем. З точки зору мети перекладу, жанру твору тощо, деякі лінгвісти практикують “скорочений переклад” або “вибірковий переклад”, тому ці рішення також повинні визначатися як стратегії перекладу. Нарешті, поняття стратегії сприймається як більш концептуальне й актуальне, ніж поняття прийому і способу. Стратегія перекладу є основоположним елементом у перекладознавстві, за допомогою якого перекладач обирає способи й прийоми для своєї професійної діяльності.

Про способи перекладу. У китайській мові поняття “спосіб” (方法) визначається як “шляхи й процедури вирішення таких проблем, як думка, мова й дія” 解决思想、说话、行动等问题的门路、程序) [134, с. 544]. Також говорять, що це — “крок, засіб, до яких вдаються задля досягнення певної мети” (为达到某种目的而采取的途径、步骤、手段等) [135, с. 83]. Аналогічно розуміють поняття “спосіб” і носії англійської мови: method, a

particular way of doing something [135]. Радянський дослідник Р. К. Міньяр-Білоручев під способом перекладу має на увазі шлях, який свідомість людини використовує для того, щоб перекласти цей текст [136].

У цьому дослідженні ми визначаємо спосіб перекладу так: спосіб перекладу — це особливий підхід, кроки й засоби, які застосовуються для досягнення конкретної мети перекладу на основі певної стратегії перекладу. Водночас варто зазначити, що “способи перекладу” відображають “загальний підхід до перекладу, а не певний частковий підхід” [130, с. 26], що дозволяє розрізнити “способи перекладу” й “прийоми перекладу”. У процесі перекладу з однієї мови на іншу зазвичай говорять про три *способи* перекладу: трансформаційний, інтерлінійний та прагматичний [135]. Однак ми вважаємо, що до них слід додати також контекстуальний переклад, прямий переклад, непрямий переклад, смисловий переклад, вільний переклад, функціональний переклад, семантичний переклад, комунікативний переклад тощо, адже вони мають певну мету й потребують певних прийомів для виконання перекладу.

Про прийоми перекладу. “Прийоми” (techniques) — це “певний захід для здійснення чого-небудь, досягнення якоїсь мети” [131]. Будь-який прийом використовується не довільно, а згідно певного методу або способу, визначеного заздалегідь [137, с. 121]. Таким чином можемо зробити висновок, що прийом залежить від способу. Визначення поняття “прийом” в англійській мові також це підтверджує — *technique — a particular method of doing an activity, usually a method that involves practical skills* [135, с. 83] (прийом — це певний спосіб робити щось, зазвичай такий, що потребує практичних навичок). Р. К. Міньяр-Білоручев пише, що прийом зазвичай вирішує окреме завдання, він допомагає перекладачеві подолати труднощі, що виникають у його діяльності. Таким чином, прийом перекладу можна визначити як перекладацьку операцію, спрямовану на вирішення певної проблеми, причому ця операція спирається на типізовану однотипність дій перекладача

[128, с. 100]. Тому очевидно, що прийом перекладу — це конкретна дія чи конкретна операція, що були викликані труднощами, які виникли в процесі перекладу.

У цьому дослідженні ми визначаємо прийом перекладу наступним чином: *це технологія/ навичка або вміння, що необхідні для конкретного виконання й застосування способів перекладу в рамках перекладацької діяльності*. Таким чином, аналіз прийомів показує, що належить їх, по-перше, співвідносити з певними способами перекладу, які будуть направляти й уточнювати вибір цих прийомів (але більшість прийомів перекладу пов'язані з трансформаційним перекладом); по-друге, в процесі перекладу можуть бути застосовані декілька прийомів одночасно в одному реченні [138]; по-третє, прийоми перекладу завжди різноманітні. Систематизація прийомів перекладу показує, що їх слід співвідносити з певними способами перекладу, у рамках яких вони здобувають термінологічну впорядкованість і системний характер, а також стають чіткими [138].

Наприклад, у рамках *трансформаційного способу* використовуються такі прийоми, як:

- 1) лексико-семантичні заміни (звуження чи конкретизація, генералізація або розширення вихідного значення, емпатизація чи нейтралізація);
- 2) функціональна заміна;
- 3) антонімічний переклад;
- 4) перестановки;
- 5) заміна частин мови;
- 6) заміна членів речення;
- 7) синтаксичні заміни в складному реченні;
- 8) додавання;
- 9) опущення.

У рамках *інтерлінійного способу* перекладу використовуються такі прийоми, як транскрипція, транслітерація, калькування (неологізм) та

дослівний переклад (синтаксичне уподібнення).

Прагматичний спосіб (компенсація) перекладу спирається на прийоми, що належать до інших способів перекладу, таких як пояснення в тексті (вони можуть з'являтися в формі додавань, тому відносяться до трансформаційного способу перекладу) або посторінкові виноски й коментарі щодо окремих явищ у тексті (що є способом збереження інтерлінеарності перекладу).

Окрім того, прийоми перекладу можуть виходити з більшої прискіпливості — наприклад, зсув, новоутворення, аналоговий (наближений) переклад (і контекстуальний аналог, функціональний аналог); синонімічний (дублетний) переклад; евфемізація значення; опис (пояснення, тлумачення); зсідання; уподібнення; диференціація значень; смисловий розвиток (модуляція); анатомічний переклад; цілісне перетворення; послівний переклад/ буквальний переклад; адаптація; об'єднання речень; членування речення; метонімічний переклад; нульовий переклад; прийом милозвучності; модифікація.

Окремі з перелічених прийомів будуть застосовані й у цьому дослідженні далі.

Про взаємозв'язок між вищезазначеними термінами. Ми розуміємо, що метод перекладу є зовнішньої умовою й технічним засобом для завершення мовної конвергенції, тому досягнути його дуже легко. Чотири поняття — принцип, стратегія, метод і прийом перекладу — утворюють ієрархічні відносини “зверху вниз”, тобто від макро- до мікрорівня, від ширшого до вузького, від абстрактного до конкретного:

(1) принципи перекладу (найвищий рівень) контролюють загальну картину перекладацької діяльності, керуючись ними, перекладач формулює стратегію перекладу;

(2) стратегія перекладу є планом, що реалізується в певному контексті. Вона є ширшим поняттям, ніж спосіб перекладу, тому реалізація певної стратегії перекладу втілюється у використанні певного способу перекладу, і

навпаки — використання конкретного способу перекладу повинне засновуватися на певній стратегії перекладу;

(3) спосіб перекладу, в свою чергу, є ширшим поняттям, ніж прийом перекладу. Якщо прийоми перекладу впливають на мікрорівень або конкретну лінгвістичну одиницю реалізації дискурсу, то способи перекладу, зазвичай, впливають на макрорівень або загальну лінгвістичну одиницю реалізації дискурсу [139, с. 507–508]. Певний спосіб перекладу потребує використання певного специфічного прийому перекладу, у той час як використання конкретного й специфічного прийому перекладу відображає певний спосіб перекладу.

Таким чином, ми пропонуємо розглядати стосунки між термінами *принцип перекладу*, *стратегія перекладу*, *спосіб перекладу* і *прийом перекладу* у трьох вимірах. По-перше, **до** виконання перекладу необхідно сформулювати його принципи й стратегію, а способи й прийоми підбирати вже **згідно з** практикою перекладу. По-друге, принципи й стратегії перекладу спрямовані на **текст оригіналу в цілому**, тоді як способи й прийоми — на **конкретні мовні одиниці**, які потрібно перекласти. По-третє, конкретні рішення стосовно перекладу приймаються згідно з принципами й стратегіями перекладу, а способи (іноді) й прийоми перекладу вже є безпосередньо самими рішеннями.

5.2. Модель вербалізації лакун на основі гештальт-теорії (на матеріалі перекладів китайських та українських літературних творів)

5.2.1. Принцип подібності в практиці вербалізації лакун.

Що стосується принципів гештальт-теорії, то принцип подібності видається найбільш легким для розуміння. У ньому йдеться про те, що подібні речі є більш актуальними для мислення, ніж не подібні. Наприклад, принцип гештальт-подібності в дизайні засновується на речах, які мають

спільні візуальні характеристики, такі як форма, розмір, колір, текстура, цінність або орієнтація, тож якщо вони подібні, то такі речі будуть вважатися такими, що належать одна одній. У перекладі принцип подібності більшою мірою відображає схожість і кореляцію семантики й прагматики мови оригіналу й мови перекладу. Він також відображає ще одне ключове поняття на додаток до “цілісності” в гештальт-теорії — йдеться про *гетерогенний ізоморфізм*.

Гештальт-психологи вважають, що речі зовнішнього світу, художні стилі, фізіологічна й психічна діяльність персонажів — це все є паттернами “сили” [140, с. 143]. І допоки структура сили одного предмету подібна до дії сили людських емоцій, то він може виражати людські емоції [141]. Ця кореляція внутрішньої ментальної структури й зовнішньої структури речі, яку пропагує гештальт-психологія, може бути використана для пояснення вибору тексту для перекладу. Особливо в літературному перекладі, коли ідеї, емоції й ціннісні орієнтації, виражені в тексті мовою оригіналу, а також інтереси, захоплення й почуття перекладача досягають емоційної відповідності й гетерогенного ізоморфізму, тоді перекладач буде мати емоційний резонанс з автором оригіналу, й буде отримувати відповідний естетичний досвід і задоволення, а відтак і витворювати ідею експорту оригінальних мовних і естетичних характеристик.

Для деконструкції й дислокації культурних образів у випадку відмінного культурного контексту може використовуватися прийом заміни (коли образи вихідного тексту замінюються знайомим або добре впізнаваними для читачів цільової мови образами, завдяки чому активується необхідна когнітивна структура).

У вихідному тексті обов'язково будуть певні унікальні образи, які походять з конкретного історичного, соціального й культурного контексту вихідної мови, тож можуть розпізнаватися й бути зрозумілими лише тим реципієнтам, культурі яких вони належать. Це вимагає від перекладача

здіяяти свою культурну уяву і здійснити культурну трансплантацію образності через засоби цільової мови й пошук у когнітивних структурах носіїв мови перекладу найбільш релевантних символічних явищ для заміни. Цей принцип найбільш очевидний у перекладі лакунарної лексики культури поведінки, представленої обценною лексикою в романі Сяо Хон “Бувальщини Хуланьхе”.

Оригінал: 这还是比较好的，还有更不客气的，一开口就说：《小养汉老婆……你奶奶，一辈子家里外头靡受过谁的大声小气……》 [112, с. 56].

Переклад: *Та це ще можна вважати більш-менш прийнятним, а то були ще мені ввічливі, так ті сходу видавали:*

6.Ти ба, сука... Та матері твоїй ковiнька! На мене за життя ще жодного разу ніхто не кричав – ні вдома, ні поза домом...

Заміна в цьому випадку спрямована на певне висловлювання в цільовій мові, що використовується в певній ситуації, й допомагає перефразувати його так, як висловився би носій мови перекладу в подібній ситуації. Також можлива заміна речі з культурного поля вихідної мови іншою річчю, властивою культурі цільової мови.

У наведеному вище прикладі перекладач замінив образ “бабусі” (奶奶) в обценній фразі «你奶奶的 – досл. твоєї бабусі» на образ “матері”, який використовується в українській лайці. Зауважимо, що в китайській лінгвокультурі окремі родинні назви, такі як “бабуся” чи “дядько” (大爷 dà yé), вжиті з присвійним займенником “його/її/твій”, можуть використовуватися як лайка, але в українській лінгвокультурі такого звичаю нема, тож якщо наведену вище репліку перекласти як “Твоєї бабусі...”, це викличе труднощі з розумінням в українського читача.

Згідно нашої моделі ми застосували тут **трансформаційний переклад** для вибору одиниць образності, що були б еквівалентні і в лінгвістичному, і в культурному відношенні. У рамках цього виду перекладу ми вдалися до

прийому **заміни**, щоби зменшити “шпару”⁸, що утворилася через незнання культури носіїв вихідної мови, й полегшити розуміння ситуації читачам мови перекладу.

З точки зору семантичної еквівалентності, як це представлено в нашій моделі, заміна не досягає еквівалентності на рівні слів, однак з точки зору функціональної відповідності, блок “модель мови” враховує розмовні характеристики, хоча й замінює вимір “предметного змісту” (географічних умов) блоку “області мови” й нівелює китайські мовні звички. У межах блоку “напрямок мови”, використання прийому заміни дає змогу зберегти “соціальні відносини”, виражені автором, і такий переклад буде більш знайомим читачеві цільової мови, тож із більшою ймовірністю викличе відповідні когнітивні концепції в системі знань читача цільової мови, ніж був би дослівний переклад.

Цей принцип було також використано в перекладі “Нічного репортера” Ю. Винничука, але вже на прикладі лакунарної лексики зі сфери концептуальної культури, що представлена спеціальними метафорами.

Оригінал: – За три дні почнуться вибори. Моя стаття повинна з’явитися завтра, інакше все намарне. Послухайте, пане Левку, якщо моя стаття затримається бодай на день, вона вже не буде варта картопляної лущайки. Уся робота піде коту під хвіст. Зрештою, самі переконаєтесь. Ви ж мене знаєте не віднині. Я не буду **робити з мухи слона** [117].

Переклад: 选举将在三天后开始。我的文章必须明天登上版面，否则一切都是徒劳的。听着，列夫卡先生，如果我的文章晚登一天，它将不再有价值。一切工作都白作。最后，你会亲眼看到。你也不是第一天认识我的。我不会小**题大做**的。

Робити з мухи слона – це українська ідіома, що означає “перебільшувати, надавати чому–небудь незначному великого значення” [142]. В оригінальному

---

⁸ Термін Т. Д. Ніколаєвої [26, с. 194].

тексті автор використовує цю ідіому, щоб показати рішучість героя, те, що він може виконати свою роботу. Однак у культурі ханьців образи “слона” й “мухи” не складаються в цілісність, щоб утворити той зміст, який закладено в українську ідіому, тож якщо ці образи використати в перекладі, це призведе до розколу між “образом” і “значенням”, і переклад вже не здійснить на читача той самий ефект. Натомість, у китайській мові є ідіома 小題大做 (досл. з маленького питання зробити велику статтю), що має те саме значення, що й українська ідіома про слона й муху — тобто метафорично повчає, що не можна ставитися до дрібниць так само, як до важливих речей, навмисне перебільшувати.

Тож у розглянутому випадку, перекладач не пішов шляхом дослівного перекладу, а **замінив** українську ідіому китайською. Тож тепер можна побачити, що в процесі перекладу ідіоми з однієї мови на іншу, хоча значення слів, використаних в оригіналі, не повністю дотримане, однак у культурі мови перекладу знаходиться інший образ із відповідним значенням і використовується задля створення “ізоморфного” образу в перекладі, який принесе читачеві “раціональний естетичний” досвід, дуже близький до того, що створював оригінал, а також досягти естетичної сфери гетерогенності й ізоморфізму.

Отже, хоча заміна безеквівалентної ідіоми оригіналу втрачає семантичну еквівалентність на рівні словосполучень, але з теорії функціональної відповідності текстів Дж. Хауз виходить, що вона зберігає жанрову форму одиниці оригіналу й підтримує складне “мовне середовище” в межах блоку “модель мови”, а також досягає функціональної відповідності в межах блоку “напрямок мови”, зокрема й за параметром “соціальні відносини”.

Так само з допомогою нашої моделі вербалізації лакун можна перевірити, наскільки вдалими є той чи інший варіант їх перекладу. Продемонструємо життєздатність цієї моделі на прикладі вербалізації лексичних лакун з роману Сяо Хон “Бувальщини Хуланьхе” в перекладі англійською мовою, що його

виконав Г. Голдблат (H. Goldblatt).

Оригінал: “狼心狗肺，介个年头的人狼心狗肺的，吃香的喝辣的，好人在介个年头，是个王八蛋、兔羔子.....”[112, с. 184]

Переклад: “The hearts of wolves and the lungs of wild dogs... the people ‘dis’ year all have **the hearts of wolves and the lungs of wild dogs**. They eat good food and drink good wine, and anyone who tries to be a good man in times like ‘dis’ is a bastard and a queer jack rabbit...” [118, с. 205]

У цьому прикладі маємо репліку дядька Йова-другого (Second Uncle Yo) — старого прислужника в будинку оповідачки, який є представником прошарку селян і прислуги в ті часи, а також “виразником” їхніх думок. Репліка вище — це слова, які він говорить після того, як його побив батько оповідачки. Оскільки ж дядько Йов-другий є селянином, у нього не було доступу до освіти і його мова доволі вульгарна. 狼心狗肺 — це китайська ідіома, що складається з 4-х ієрогліфів, ми відносимо її до безеквівалентної лексики в китайській мові, а в цільовій мові — англійській — вона створює лексичну лакуну концептуальної культури.

Як відомо, є багато ідіом алегоричного характеру, які не можна зрозуміти безпосередньо з буквального значення складових, їх слід сприймати як цілісність і враховувати контекст, тільки так можна буде “видобути” їхнє справжнє значення. Це свідчить, що ідіоми, зазвичай, вищої мірою метафоричні.

Ідіома в прикладі вище описує людину надзвичайно жорстку й безпринципну (досл. (хтось має) *вовче серце й собачі легені*), однак Г. Голдблат перекладає її дослівно — “(all have) the hearts of wolves and the lungs of wild dogs”, тобто “(вони всі мають) серця вовків і легені диких собак”. З точки зору нашої моделі, ми вважаємо такий переклад неадекватним, адже прихований за словами смисл цієї ідіоми не був компенсований. Згідно теорії

функціональної відповідності тексту, закладеної в нашій моделі вербалізації лакун, перекладач повинен спочатку доповнити цілісну образно-текстову функцію лексичних лакун, а вже потім намагатися досягти еквівалентності мовних одиниць певного рівня, окрім того, слід дотримуватися принципу гештальт-психологічної організації для відтворення формальної (на рівні форми) краси оригіналу в перекладі. Тому, спираючись на представлену в цьому дослідженні тривимірну модель, ми пропонуємо перекладати зазначений фразеологізм наступним чином: “*Cruel as wolves and unscrupulous as dingos*” (Жорстокий, як вовки, й безпринципний, як дикі собаки”.

Таким чином, з точки зору функціональної відповідності тексту, ми доповнюємо блоки “соціально-рольових відносин” й “соціальних відносин” у функціональному вимірі перекладу, що може до певної міри відтворити примітивне мовлення цього персонажа, відобразити інформацію про його ідентичність, висловити емоційні настанови на використання мови. З точки зору естетики, форма такого перекладу враховує принцип подібності й принцип простоти гештальту. Спочатку скажемо про другий — керуючись ним, у перекладі зберігаються тільки образи “собаки” й “вовка” з оригінального тексту, а образи “серця” й “легень” (як символи нутра) — видаляються, оскільки вони можуть викликати в читачів перекладу нерозуміння, і таким чином досягаються еквівалентні значення лише на рівні деяких слів. Що стосується першого — принципу подібності — то він впливає тут у двох аспектах: один — схожість оригінального образу: наприклад, у сучасному Китаї, та й в інших країнах, образ *собаки* пов'язують із вірністю й красою, тож він не буде асоціюватися з безпринципністю, тому ми пропонуємо обрати слово *дінго* (дикий собака) в перекладі, щоб відтворити потрібний образ; другий — формальна схожість до оригіналу: більшість китайських ідіом складаються з чотирьох ієрогліфів, що вибудовують симетричну структуру, яка часто ще й містить опозиції. У перекладі використано формат “прикметник + як + іменник”, а сполучник “і”

служить для зв'язку двох компонентів, тож на формальному рівні (у плані відтворення симетрії) переклад теж буде аналогічним оригіналу.

5.2.2. Вербалізація лакун на основі принципу замкненості

Гештальт тісно пов'язаний із перцептивною діяльністю людини, а сприйняття людей бере активну участь в естетичній діяльності й реалізує зовнішні, незалежні й окремі частини досвіду у внутрішній психологічній діяльності людей, щоб інтегрувати їх у цілісну форму, а потім — представити як завершений витвір мистецтва. Принцип замкненості підкреслює головну роль перекладача, розум і емоції якого можуть спонукати його до діяльності, а можуть сковувати його. У ситуації обмежень, що їх накладає на нього оригінал, перекладач мобілізує свої накопичені знання й життєвий досвід у площину уяви, щоб оригінальний текст також був красивим і довершеним у відтворенні мовою перекладу. Принцип замкненості проголошує, що суб'єкт має тенденцію до закриття контурів і завершення образів об'єкту, тобто суб'єкт буде доповнювати лакуни в образі самостійно і сприйматиме його (образ) як єдине й стійке ціле. Психологічний механізм творчості людини часто реалізується в цій замкненості гештальта, а незавершеність і лакуна є важливими умовами для реалізації принципу гештальт-замкненості [143, с. 110].

З точки зору перекладу, принцип замкненості сприяє ідентифікації й доповненню образів у тексті. Замкненість літературного перекладу можна розуміти з точки зору двох аспектів: по-перше, це додаткова інтерпретація матеріальних “носіїв” образу, таких як слова, словосполучення, речення й навіть розділи в тексті, тобто вивільнення з тексту мовної й культурної інформації, зокрема й у коментарях, згідно контексту перекладу, й набуття ним смислової довершеності; а по-друге — це гештальт-розуміння культурної інформації, яка перебуває *поза* текстом, тобто творче заповнення образних лакун за умови збереження культурних конотацій образу і його

“позамовного” значення, щоб насичені культурною інформацією образи вихідного тексту й цільового тексту могли бути гармонійними й збалансованими. Тому принцип замкненості вимагає від перекладача свідомого застосування здатності “замикати” образи, а також творчо додавати культурні конотації. Цей принцип є найбільш очевидним у прикладах лакуарної лексики з блоку матеріальної культури в романі Сяо Хон “Бувальщини Хуланьхе” й повісті Ю. Винничука “Нічний репортер”, представленої назвами продуктів і магазинів.

Оригінал: 公园里边卖什么的都有，油炸糕，香油掀饼，豆腐脑……
[112,с. 176].

Переклад: *в парку продавалося все, що хочеш – і жарені в олії пиріжки з клейкого рису та червоної квасолі, і млинці на кунжутній олії, і драглистий тофу у солоному супі тощо.*

Принцип замкненості вказує на те, що мислення людини має тенденцію до “замикання контуру” — коли люди бачать незавершені форми чи фігури, у них виникає внутрішня напруга й вони завжди прагнуть завершити форми, а також звикають чітко пояснювати для себе навіть ті образи, які важко досягнути. Перекладач може використати це гештальт-мислення у своїй свідомості, щоб зрозуміти лінгвістичні характеристики вихідного тексту, хід думок героїв та думки й почуття автора, основні його погляди, а потім — витягти певну культурну інформацію з мовних одиниць оригіналу відповідно до контексту, досягти цілісності смислу й використати психологічні механізми творчості й перекладацьку ініціативу, щоб заповнити “порожнини” в перцептивному мисленні й стимулювати подальшу творчу діяльність [144]. Згідно нашої моделі, у цьому випадку ми вдалися до прагматичного перекладу. Пояснення в тексті прагматичного перекладу є більш універсальні, ніж прийом заміни, тим більше, що у випадку використання такого перекладу, пояснення в тексті не обмежуються українськими усталеними

словосполученнями й подібними культурними явищами.

Коли культурна лакуна не сприймається взагалі чи сприймається тяжко читачами цільового тексту, як у випадку транслітерації чи дослівного перекладу наприклад, то перекладачі часто вдаються до прийому пояснення в тексті в рамках прагматичного перекладу. У наведеному вище прикладі авторка хотіла передати розмаїту ситуацію в парку й показати читачам оригіналу всі види закусок із місцевим колоритом. Незнайомі назви з розділу “їжа” є частиною лакунарної лексики зі сфери матеріальної культури.

Якщо орієнтуватися на читача, що підкреслює наша модель вербалізації лакун, то слід відзначити, що у випадку транслітерації й додавання пояснень у виносках поза текстом, то це сильно вплине на враження від прочитаного, а також зруйнує ефект жвавої сцени в парку, який створюється розмаїттям представлених там місцевих закусок, яку так старанно описувала авторка. Тому перекладачеві в цьому випадку варто використати прийом пояснення безпосередньо в тексті перекладу (прийом *описового перекладу*), щоб відтворити основні характеристики тих закусок у пояснювальній формі. Візьмемо за приклад 油炸糕 — жарені в олії пиріжки з клейкого рису й червоної квасолі й 豆腐脑 — драглистий тофу у солоному супі. Згідно нашої моделі, у цьому випадку ми застосовуємо прагматичний переклад і прийом пояснення в тексті. З точки зору семантичної еквівалентності, такий переклад порушує еквівалентність на рівні слів, однак інформація про відповідну страву передається на рівні словосполучень. Якщо ж міркувати в площині прагматики, то переклад в основному відтворює фонове середовище твору через “предметний зміст” (географічні умови, епоха) й “соціальну дію” з точки зору семи вимірів функціональної відповідності. Керуючись принципом замкнутості гештальту, використання такого прийому перекладу, як пояснення в тексті, також враховує сприйняття читача в аспекті естетичних принципів.

Розглянемо тепер приклади описового перекладу в роботі над «Нічним

репортером».

Оригінал: *Недарма ж мене прозвали «нічним репортером», бо власне я найбільше й тинявся по різних зачучверілих кнайпах і мордовнях* [117].

Перевод: 难怪我被昵称为“夜间记者”，因为事实上，我大部分时间都徘徊在各种邈邈不堪又斗殴滋生的小酒馆。

Очевидно, що Ю. Винничук полюбляє використовувати в роботі слова з певними історичними конотаціями, як от мордовні наприклад, що є назвою для шинків на Заході України. Ці шинки–мордовні – не елітний ресторан, тож там часто відбуваються бійки чи таємні обуродки. Автор використовує такі слова в своїй книзі багато разів, щоб зобразити старання “нічного репортера” й атмосферу ризику, що його оточувала, коли він дошукувався правди про відповідну подію.

Згідно принципу замкненості, перекладачеві необхідно заповнити лакуну в конотаціях лексики й такий прийом перекладу як пояснення (описовий переклад) цілком тут підходить. Ми пропонуємо для цього слова (шинки–мордовні) переклад 斗殴滋生小酒馆, тобто заклад, де часто відбуваються бійки, хоча тут не досягається еквівалентність на рівні окремих одиниць перекладу — слів, однак передається значення окремих сем, а також враховується два аспекти блоку “регістр мови”, а саме — “область” (предметний зміст — епоха, географічні умови) й “напрямок” (соціальні функції, соціальні відносини), а відтак досягається прагматична адекватність. Окрім того, це лаконічне пояснення в тексті не вплинуло на цілісність сприйняття читача, а здійснило той самий ефект, що й на читача оригіналу.

Тепер застосуємо нашу модель вербалізації лакун, щоб перевірити чи є адекватним переклад з використанням прийому пояснення в Г. Голдבלата.

Оригінал: 年老的人，一进屋用扫帚扫着胡子上的冰溜，一面说：

“今天好冷啊！地冻裂了。”

.....

等进了栈房，摘下**狗皮帽子**来，抽一袋烟之后，伸手去拿热馒头的时候，那伸出来的手在手背上有无数的裂口。[112, с. 3]

Переклад: Old men use whisk brooms to brush the ice off their beards the moment they enter their homes.

“Oh, it’s cold out today!” they say. “The frozen ground has slit open.”

.....

After he has gone into his room at the inn, removed his **dog-skin cap with earflaps**, and smoked a pipeful of tobacco, he reaches out for a steamed bun; the back of his hand is a mass of cracked, chapped skin [118, с. 1].

Як бачимо з цього прикладу, читачі перекладу, які раніше могли бачити **狗皮帽子**, зможуть зрозуміти, що йдеться про шапку спеціальної форми, зроблену з собачого хутра. Насправді ж, це не звичайна шапка, а різновид шапки-вушанки, який існує лише в північно-східних районах Китаю. Таким чином, з точки зору концептуального розмежування термінів, пов'язаних із явищем лакуарності, це — *іменник, котрий вказує на речі чи явища, пов'язані з історією, культурою, економікою й життям країни*, тобто є реалією в китайській мові. І ця реалія створює лексичну лакуну матеріальної культури в англійській мові.

По-перше, з точки зору семантичної еквівалентності, *dog-skin cap* вже є еквівалентом **狗皮帽子** на рівні морфем (які в китайській мові позначаються ієрогліфами), тоді як додавання *with earflaps* руйнує рівень семантичної еквівалентності. По-друге, з точки зору функціональної відповідності текстів, Дж. Хауз стверджує, що еквівалентність — це не формальна, синтаксична й лексична, схожість, а функціонально-прагматична відповідність. Тому якщо додати в перекладі слово “вушанка”, то такий переклад теж буде відповідати виміру “мовний реєстр” (предметний зміст — географічні умови, історичне тло) в 7-ми вимірах його текстово-функціональної відповідності, хоча в

оригінальному тексті цього слова й немає. Проте китайські читачі знають, що такою є унікальна особливість цієї шапки, адже в північно-східних районах Китаю зими зазвичай дуже холодні, тож така шапка — важливий “спосіб” для людей зберегти тепло. Тож перекладач додає в текст перекладу інформацію про специфічну форму цієї шапки (“вушанка”), щоб іноземні читачі, які живуть у західних країнах або взагалі в тропічній зоні, могли інтуїтивно відчувати тепло цієї шапки в умовах, коли надворі мороз або сильний вітер. По-третє, з точки зору гештальт-теорії, принцип психологічної організації гештальта сприятиме реконструкції образу. За допомогою естетичного й когнітивного підходів, перекладач може активно сприймати окремі уривки тексту без точного розуміння їх, щоб сформувати в своїй свідомості загальну картину на основі лінгвістичного значення мовних одиниць та художніх образів оригіналу, а потім реконструювати цю картину за допомогою структур мови перекладу. Нарешті, й естетичні характеристики літературних творів відтворюються для читача перекладу. Принцип замкненості означає, що образи в голові людини прагнуть до завершеності, і коли люди споглядають неправильну або незавершену форму, виникає внутрішня напруга, яка змушує кору головного мозку активно працювати, щоб заповнити дефект, зробити образ завершеним і стимулювати подальшу творчу функцію суб'єкта пізнання. У цьому випадку, якщо вислів 狗皮帽子 перекласти буквально як “шапка з собачого хутра”, це не дозволить іноземним читачам уявити що це за шапка й не викличе асоціацію з холодною погодою, тому перекладачеві, під час розгляду такого варіанту, варто ще раз згадати про вимогу легкості сприйняття перекладного тексту й доповнити створюваний ним образ відповідно до принципу замкненості гештальту.

Тож спираючись на власну модель вербалізації лакун, ми вважаємо, що переклад *шапка-вушанка з собачого хутра* буде доповнювати функції відповідної лексичної одиниці в межах блоку “предметний зміст”, хоча й в умовах порушення семантичної еквівалентності на рівні морфем. Він також

відповідатиме принципу замкненості гештальта й запропонує читачеві замкнений образ без лакун, тому такий переклад можна охарактеризувати як адекватний.

5.2.3. Взаємодія фігури й тла як принцип вербалізації лакун у перекладі

Принцип взаємодії фігури й тла в гештальт-теорії, також відомий як принцип акценту, стверджує, що в системі сприйняття людини увага не розподілена рівномірно, а сфокусована. Ми схильні відрізняти об'єкти від їх оточення, виділяти одні об'єкти й ставитися до них як до фігур і відсувати інші об'єкти на задній план. Чим більше фігура буде відрізнятися від тла, тим яскравіше вона може виділятися [145]. Точно так само й у процесі читання — наша увага розподілена нерівномірно, їй необхідно щось підкреслити.

У літературному творі часто трапляються такі “картинки” (ситуації/сцени), що перекриваються, і тоді необхідно навмисне відділяти фігуру від тла, розуміючи, що частина, на яку припадає акцент, стає чіткою фігурою, а решта — другорядні компоненти — стають тлом. Тому, якщо перекладач зможе вловити взаємозв'язок між фігурою й тлом, надати дискурсу певні чи якісь унікальні риси, тоді загальна ситуація, описана в оригіналі, може бути гарно представлена в перекладі. Коли фігура й тло чітко розрізняються, читач такого тексту отримує кращий естетичний досвід.

Цей принцип найбільш яскраво проявляється в лакунарній лексиці концептуальної культури, якщо взяти знову приклади з роману Сяо Хон “Бувальщини Хуланьхе” й повісті Ю. Винничука “Нічний репортер”, особливо коли йдеться про віршовані вкраплення й описи пейзажу.

Розглянемо спочатку приклад із “Бувальщини”:

Оригінал: 两个黄鹂鸣翠柳，一行白鹭上青天 [112, с. 92].

Переклад: *Коли дві іволги лунко співають серед смарагдових верб, вервечка білих чапель тягнеться просто в синє небо.*

Китайські поети, як відомо, особливо коли йдеться про описи пейзажів у класичній поезії, завжди прагнули конструювати значення *за межами* слів і намагалися досягти естетичності *поза* римою. Художня привабливість такої поезії полягає в тому, що вона виражає глибокий смисл у малій кількості слів. Однак винахідливість автора в творчому процесі часто призводить до виникнення *лакун* на різних рівнях поетичного твору, таких як *мова, образ, значення*, що залишає необмежений простір для уяви читача. Наприклад, у наведеному вище уривку з вірша в двох рядках співставляються 4 образи, виражені іменниками: 黃鸝 — жовта іволга, 翠柳 — смарагдова верба, 白鷺 — біла чапля й 青天 — синє небо. До них додаються ще два дієслова: 鳴 — воркотати й 上 — прагнути вгору. Такий паралелізм сприяє конструюванню двох картинок. Однак якщо в перекладі під час реконструкції цього образу відтворити ці чотири образи механічно, тобто по черзі: суб'єкт — дієслово — об'єкт, це буде типовою помилкою буквального перекладу й ритміка пейзажу, описаного в вихідному тексті, втратиться.

Перекладач повинен сприймати (і схоплювати) образи оригінального віршу в цілому, відповідним чином адаптувати їх і, за необхідності, виокремлювати й підкреслювати ті з них, які не були представлені в оригінальному творі на рівні слів, однак з'являються в перекладі внаслідок реконструкції загальної ситуації.

Як бачимо, принцип фігури й тла нагадує, що варто звертати увагу на багатозначність семантики образу й враховувати це під час їхнього конструювання, для чого виділяти одні об'єкти, щоб вони утворювали фігури, й відсувати на другий план інші об'єкти, які б утворювали тло.

Згідно нашої моделі, у наведеному вище прикладі ми застосували спосіб перекладу **трансформаційний переклад** і прийом перекладу — **додавання**, додавши слово *коли*, щоб воркотіння двох іволг ставало тлом для вервечки чапель, що летять у синє небо. Такий переклад додає до *зорової* картини

(“фігури”) тло часу й звуку. Слова *лунко* й *просто* також додають краси й ритму, поєднуючи в собі рух і спокій. У цьому перекладі взаємозв'язок між фігурою й тлом було відтворено, тому в перекладі збереглася краса поезії, що аналізується в рамках естетичних аспектів моделі вербалізації лакун. У той же час, попри те, що в цьому прикладі було використано прийом додавання, фактично перекладач працює з еквівалентними значеннями на рівні речення.

В аспекті функціональної відповідності, оскільки ці два рядка є лише описом пейзажу, значення блоку “Напрямок мови” й “Область” не є значним, і не треба підсилювати їх функціональність у цьому тексті. З точки зору блоку “Модель мови”, хоча характеристики давньокитайської мови (а вірш написано саме нею) не можна відтворити в перекладі, однак ці віршовані рядки узгоджуються між собою за структурою “підмет — присудок — додаток” і є граматично симетричними, тому якщо перекладач зможе схопити цей зв'язок між ними, загальна “картина” (сукупність образів) оригінальної поезії буде гарно представлена в перекладі, а чітке розрізнення фігури й тла дасть змогу читачеві отримати кращий естетичний досвід.

Тепер розглянемо приклад з “Нічного репортера”.

Оригінал: *Вона без жодного ентузіазму відступила і пішла вперед, поправляючи халат з вабливими китайськими краєвидами — кучеряві сосни, хатинки з вигинистими дашками, гори в тумані. Була висока і гарна. Фотографії не перебільшували. Я йшов за нею і милувався її формами, завдяки яким усі ті краєвиди мовби оживали — сосни гойдалися, тумани пропливали, гори диміли, а хатинки підстрибували [117].*

Переклад: 她没有任何热情可言，往后让了一步，并走在前面带路，裹着一件长睡袍，上面带有诱人的中国风景——卷曲的松树、斜瓦小屋、雾中山脉。她高挑漂亮。照片并不夸张。我跟着她，欣赏她的身影，多亏了这样的身形，所有这些风景似乎都栩栩如生——松树摇曳，雾气飘散，山间炊烟，庐舍若隐若现。

Однак принцип фігури й тла відрізняється від принципу замкненості тим, що в ньому підкреслюється взаємозв'язок між елементами в загальній картині, не вимагаючи сліпого завершення; у цьому випадку потрібен вільний простір (або ж так звана порожнеча). Перекладачі повинні починати не лише з мови оригіналу, але й думати про його ситуативний і культурний контекст. Якщо перекладач переймається лише тим, щоб визначити рамки дискурсу на лінгвістичному рівні, він може стикнутися з тим, що лакуна в образі заповниться занадто “щільно” і це призведе до спотворення загального смислу того образу [146, с. 88]. У наведеному вище прикладі перекладу з української мови на китайську це проявляється надзвичайно яскраво. В оригінальному творі маємо опис халату героїні, пошитому в китайському стилі, і автор дуже точно схоплює чотири образи: 松 — сосни, 山 — гори, 雾 — туман і 庐 — хатинки, а також точно відтворює “китайський стиль” і зображає халат героїні як пейзажну картинку. Тим не менше, китайський пейзажний живопис підкреслює відчуття нашарування образів, і пейзаж “сортується” на основі відстані, щоб сформувати відношення “фігура — тло”.

Згідно нашої моделі вкрбалізації лакун, перекладач — носій китайської мови — в цьому випадку не описує занадто докладно й не доповнює занадто багато оригінальних образів, і не пов'язує ці образи один з одним, а вдається до прийому **перестановки** (випадок **трансформаційного перекладу**), міняючи місцями ці образи в перекладі: спочатку говорить про гори, потім — про туман у горах, потім — про сосни в тумані і, нарешті, про хатинки під соснами, вибудовуючи таким чином перспективу в напрямку “здалеку до глядача”.

З точки зору семантичної еквівалентності, він не пояснює занадто багато і дотримується структури “суб'єкт — дієслово” вихідного тексту та еквівалентності на рівні слів. А з точки зору функціональної відповідності, “Предметний зміст” блоку “Область мови” відповідає географічним і часовим

чинникам, а хатинки перекладаються не 房子 (з цегли й бетону), а 庐舍 (дерев'яна хатинка), що відновлює китайську специфіку в блоках “Напрямок мови” й “Модель мови”, а також показує “Ступінь участі” й “Соціальне відношення” автора й перекладача до образу.

Таким чином, наведені вищі переклади, виконані на основі запропонованої в цьому дослідженні моделі вербалізації лакун, можна вважати такими, де правильно ідентифіковані лакуни у відповідних фрагментах і розкриті “невисловлені значення”, які не можуть бути виявлені й осмислені читачем за принципом фігура-тло самостійно. Тож таким чином зникають перешкоди для розуміння.

5.2.4. Дія принципу неперервності у перекладі: випадки вербалізації лакун

Принцип гештальт-неперервності виголошує, що пряма лінія триває послідовно в певному напрямку без раптових поворотів чи переривань. Наприклад люди схильні розуміти зображення “X” як перетин двох прямих ліній, а не як поєднання $\vee + \wedge$. Те саме справджується і стосовно мислення перекладача: нам необхідно систематично комбінувати й обробляти дискретні елементи у вихідному тексті, щоб сформувати режим розуміння й мислення в читача, який адаптується до мови перекладу, що легше для досягнення ідеального ефекту перекладу [140, с. 142].

Літературний переклад передбачає, що перекладач завжди повинен зберігати чітке сприйняття й використовувати логіку в перекладі, щоб максимізувати психологічний резонанс у читачів. Тож як стверджується принципом неперервності, лише тоді, коли перекладач точно й ідеально обробляє й інтегрує непов'язані між собою лінгвістичні елементи оригінального тексту й відтворює переклад у режимі мислення перекладача, читач зможе зрозуміти й прийняти переклад з першого разу і відчувати резонанс з перекладачем, отримавши можливість не переривати процес

читання. Однак при перекладі лакунарної лексики перекладачі не повинні просто сліпо доповнювати інформацію, гіперболізуючі й впливаючи на безперервність сприйняття в читача.

У “Бувальщинах Хуланьхе” є такий приклад:

Оригінал: 他是不会写字的，他就用嘴说： «车前子二钱，当归二钱，生地二钱，藏红花二钱，川贝母二钱，白术二钱，远志二钱，紫河车二钱.....[112, с. 127]»

Переклад: *Він був неписьменний, тож почав говорити: насіння подорожника дикого, дуднику китайського, кореню наперстянки, шафрану тибетського, рябчика мутовчатого, коріню атрактилодеса крупноголового, висушеного коріння істода тонколистого, посліду людського (плаценти) – всього по два цяня*.*

* Цянь — найменша одиниця ваги в давньому Китаї, один цянь = 5 грамів.

У наведеному вище прикладі йдеться про ситуацію, коли лікар китайської медицини виписує рецепт. Згідно нашої моделі, з точки зору сприйняття читачів, на чому наполягає наша модель перекладу, згідно цього гештальт-принципа, щоб читачі могли отримати цілісний досвід при читанні, у цьому випадку ми застосували прийом **транскрипції й коментарів до тексту, а також опущення, дослівний переклад, спосіб інтерлінарного й трансформаційного перекладу**. Хоча декотрі назви трав в українському перекладі можуть бути не на слуху в українських читачів, хто не обізнаний у ботаніці чи фармакології, однак дослівний переклад значно зменшує відчуття незвичності й підказує читачеві, як потрібно сприймати цей текст. Окрім того, в оригіналі вказано їхню вагу — два цяня, і ця міра ваги повторюється за кожною назвою рослини, що цілком відповідає правилам китайської мови й китайських діалектів, однак є тавтологією з точки зору логіки, тому її достатньо згадати тільки один раз. Оскільки в оригіналі представлена лише

одна одиниця ваги — два цяня, то ми за допомогою **вилучення** скоротили китайське речення. Окрім того, слова в назвах розташовані переважно за схемою *іменник + прикметник* (а не навпаки, як це було би в розмовному мовленні), і завдяки цьому виникає відчуття цілісності, віднесеності до одного поняття. З точки зору еквівалентності в аспекті семантики, ми видалили з китайського речення декотрі з тих самих описів одиниці ваги, однак у контексті всього речення читач може зрозуміти, що кількість усіх трав — однакова, і цей прийом опущення зберігає еквівалентність в аспекті семантики на рівні речення.

А з точки зору функціональної відповідності, хоча ми й не перекладали міру ваги в цьому випадку, а транскрибували, однак за допомогою коментарів до тексту читач може зрозуміти, що два цяня — це саме одиниця ваги. Такий прийом перекладу не зіпсував прагматичного ефекту. Окрім того, комбінація “дослівний переклад + опущення” може дати змогу перекладачеві зрозуміти культурні особливості мови оригіналу через блок “область мови”.

Той самий принцип може бути застосований і щодо “Нічного репортера”.

Оригінал: Я зголоднів, але не мав часу чекати гарячу страву, тому замовив **курячий росіл** і дві канапки з паштетом [117].

Переклад: 我饿了，但我没有时间等待热菜，所以我点了**鸡肉汤**和两个肉酱三明治配。

Лексична лакуна *курячий росіл* — типова традиційна страва євреїв на Західній Україні, це — *наваристий, прозорий, запашний курячий бульйон*. Однак у цьому випадку її культурна специфіка не акцентується, повідомляється лише що герой їв на обід, без інших додаткових дискурсивних ефектів. Згідно нашої моделі, щоб не порушити тривалість читацького досвіду, в цьому випадку ми застосували прийом нейтралізації й спосіб трансформаційного перекладу, тобто розширення вихідного значення, переклавши назву національної страви як звичайний курячий бульйон. Хоча

культурне значення цієї лексичної одиниці в такому випадку послаблюється, а “предметний зміст” (географічні умови, епоха) та “соціальні відношення” в рамках блоку “регістр мови” до певної міри губляться, однак одиниці рівня слів лишаються еквівалентними. Таке рішення також враховує досвід читачів і легкість сприйняття, адже якщо занадто підкреслювати різницю, це легко викличе в читачів відчуження.

Використаємо нашу модель перекладу для того, щоб перевірити, чи адекватно перекладено наступний приклад у Голдבלата (у перекладі “Бувальщин” на англійську мову).

Оригінал: 老杨太太把肩膀一抱说：“气的，好大的气性，到今天都丢了人啦怎么没气死呢。那姑娘不是好东西，你看她那双眼睛，那么大！我早就说过，这姑娘好不了” [112, с. 203].

Переклад : *Folding her arms, old Mrs. Yang exclaimed: “Strong-willed! She’s got quite a temper. But now she’s disgraced herself, and I’m surprised her temper hasn’t killed her. That girl is just no good. Just look at those eyes, how big they are! I said long ago that she’d never come to any good”* [118, с. 223].

На відміну від попередніх досліджень явища лакуарності, яке обмежувалося областю іменників, залучення дієслів і дієслівних словосполучень до вивчення цього явища є ще одним проривом у розробці моделі вербалізації лакун. На нашу думку, дієслова, що відображають відхилення в розумінні звичок поведінки в обох культурах, також повинні розглядатися в рамках безеквівалентної лексики. Зауважимо, що за діями часто “ховається” емоційний настрій людини, яка вчинила цю дію, і якщо його не зрозуміти й не передати належним чином, це призведе до появи в уїльовій мові лексичної лакуни з області культури поведінки.

Переклад Голдבלата 肩膀一抱 як *folding her arms* (складати руки) слід вважати адекватним як з точки зору семантичної еквівалентності, так і

функціональної відповідності, і естетики. Справа в тому, що Сяо Хон у “Бувальщинах” яскраво змальовує поведінку й звички селян північно-східного Китаю через описи їхніх вчинків, які відрізняються від дій інтелектуалів і несуть на собі особливості часу, а також відображають різні особистісні характеристики. “Складання рук” — це класична дія китайських селянок, коли вони пліткують, і цим жестом виражається здивування чи несхвалення. З точки зору семантичної еквівалентності, перекладач використовує фрази як одиниці перекладу й перекладає їх буквально. З точки зору функціональної відповідності, він додає ще слово *exclaimed* (вигукнула), щоб висловити емоції пані Ян, коли вона виконала дію, яка відповідає виміру “соціальні відносини” серед 7-ми функціональних вимірів тексту.

З точки зору естетики, прийом додавання відповідає принципу неперервності у сприйнятті гештальта, який означає, що в випадку накладання елементів рецепції, вони більш схильні до розподілу на групи у полі сприйняття суб'єкта пізнання. Цей принцип посилює сприйняття людини стосовно інформації, розподіленої на групи, й створює порядок для перцептивної обробки. Цей принцип слід враховувати також з точки зору легкості сприйняття читачами, зокрема в цьому прикладі сприйняття висловів “*exclaimed* (вигукнула)» й “*Folding her arms* (складання рук)” не переривається в реченні, тож вони можуть сприйматися читачами як одне ціле. У такому випадку ми маємо спосіб “два в одному”, відтворюючи в перекладі загальний смисл китайської дієслівної фрази і підсилюючи його вербально.

5.2.5. Принцип суміжності в перекладі й його роль у вербалізації лакун

Принцип суміжності стверджує, що елементи в просторі, що знаходяться поруч, розглядаються як одне ціле. У світі речей цей принцип означає, що речі, які мають подібні функції чи характеристики, вважаються

приналежними до одного цілого [147].

У процесі перекладу в цьому випадку, на відміну від принципу неперервності, де підкреслюється неперервність на фізичному рівні, потрібно, щоб перекладач не зосереджувався виключно на змісті, й не ігнорував цілі використання мови автором оригіналу. Переклад повинен мати спільну з оригіналом інтенціональність, а також структурну схожість. Спираючись на естетичний психологічний ізоморфізм вихідного тексту, перекладач міркує про те, як вибрати відповідні лексичні вислови, моделі речень у цільовій мові, а також як корегувати порядок слів і, нарешті, як підібрати відповідну форму для реконструкції внутрішньої образності вихідного тексту.

Яскравий приклад дії цього принципу маємо серед лакунарної лексики концептуальної культури в романі “Бувальщини Хуланьхе”, що представлені колоративами.

Оригінал: 有的着蛋青市布长衫, 有的穿了藕荷色的, 有的银灰的[112, с. 47].

Переклад: *Хтось одягав довгу сорочку кольору качинового яйця з заморського матеріалу, хтось вбирався в кольори лотоса, а хтось – у сріблясто-сірий.*

У наведеному вище прикладі авторка використала три слова для опису кольору популярного в той час одягу. Використання образів конкретних речей для опису кольорів є поширеним прийомом у китайців, зокрема представлений у тексті 蛋青色 — це колір, середній між блакитним і сірим, однак не світло-зелений, як його найчастіше розуміють мешканці Європи. Звісно, ми можемо перекласти цей колір згідно з його хроматичним порядковим номером, однак краса вихідного опису тоді втратиться. Згідно нашої моделі й виходячи з міркувань естетики, в цьому випадку ми взяли до уваги ефект сприйняття читачів, а також стиль авторки, який згадували вище — описувати колір через реальні речі — носії такого кольору. Тож хоча ми маємо 银灰色 — сріблясто-сірий колір, однак у цьому випадку все ж

застосували трансформаційний переклад і прийом перекладу — утворення нових слів, щоб ці три слова, які описують колір в оригіналі, були співзвучні з ним і близькі у своєму мовному вираженні, формуючи таким чином єдине ціле. При цьому в аспекті семантики ми зберегли ефект еквівалентності на рівні морфем. А з точки зору функціональної відповідності, незвичність нового “словоутворення” відображає “предметний зміст” (географічні й етнічні особливості) блока “область мови”, а також “походження й позиція автора” блока “напрямок мови” й “складні словотворчі характеристики мовного середовища” блоку “моделі мови”. Ці виміри відповідають “регістру мови” з урахуванням прагматичного ефекту.

Принцип суміжності також виявився й у “Нічному репортері” Ю. Винничука — в окликах з релігійним підтекстом. Розглянемо ці приклади.

Оригінал:— Дивіться, Павлова, що то так дужу шкла по улицах!
Мамуньцю кухана! Дивіт — ціла Руска вулиця!

— **Матку Боска**, в Вулоській церкві тиж шиби нима! Йой нагла труїста з полскими кадими́ками [117]!

Переклад:—看，巴甫洛娃，街上玻璃碎片咋这么多呀！**亲爱的妈妈！**
看啊 – 整个罗斯街都是！

— **上帝母亲**，沃洛赫（族）教堂的玻璃都没了！哎，波兰学生血乎乎
的！

Тут ми аналізуємо лакуни, пов'язані з перекладом вигуків *Мамуньцю кухана!* й *Матку Боска!*, які мають сильне релігійне (католицьке) забарвлення, яке буде створювати лакуну для китайців, які сповідують буддизм і даосизм. Однак вище ми вже підтверджували принципову перекладність явищ культурної лакунарності, тож будемо виходити з того, що обидва словосполучення виражають стан сильного здивування, тоді китайський перекладач відразу ж подумає про можливість замінити їх звичними

китайськими вигуками 我的天啊– *досл.* Небо моє! або 我的妈啊 – Мати моя!

Однак гештальт-принцип суміжності показує, що якщо подібні елементи представлені разом, то вони належать до однієї групи. Три елемента у вихідному реченні мають одне й те саме релігійне значення — *Мамуньцю кухана!*, *Матку Боска!* й *Вулоська церква*. Використання цих слів у повісті має своє певне значення — вони підкреслюють конфлікт між місцевим політичним режимом і релігійними віруваннями того часу. Використання звичайними людьми таких окликів, як *Матку Боска!*, також може підтвердити вплив релігії на людей того часу. Тому, згідно нашої моделі й відповідно до принципу гештальт-суміжності, у цьому випадку ми не замінювали вирази *Мамуньцю кухана!* й *Матку Боска!* китайськими вигуками, як це робиться за лінгвістичними звичаями, а вдалися до способу інтерлінійного перекладу й прийому послівного перекладу, зберегли релігійні значення цих трьох елементів і досягли семантичної еквівалентності на рівні слів. Такий переклад робить “предметний зміст” (географічні й історичні чинники) і “соціальну дію” помітними в межах блоку “область мови”, а також відображає “соціальні рольові відношення” в межах блоку “напрямок мови” й “ступінь участі” в межах блоку “модель мови”. Ці лексичні лакуни в перекладі близькі за структурою й положенням, утворюючи єдине ціле для гештальт-розуміння, завдяки чому можна зробити переклад більш точним у передачі смислу й краси оригінального твору.

5.2.6. Принцип простоти як базис для вербалізації лакун у перекладі

Принцип простоти проголошує, що в гештальті око може прийняти лише декілька непов'язаних між собою одиниць цілого, тому люди надають перевагу найбільш простим і стійким структурам. Якщо мати справу з багатьма розрізненими одиницями, то око й мозок спробують об'єднати й спростити їх у перцептивно легке для обробки ціле, що також відповідає принципу мовної економії [140, с. 141]. Згідно принципу простоти,

перекладач повинен повною мірою розкрити свою суб'єктивну ініціативу, наполягати на відтворенні оригінального тексту з точки зору мови перекладу, органічно поєднувати оригінальний зміст, представляти складні й громіздкі слова оригіналу в перекладі максимально лаконічно й максимально відповідно до читацького сприйняття, а також прагнути найкращого ефекту відтворення стилю оригінала на основі принципу простоти й відображати багаті конотації лаконічно та ясно.

З огляду на принцип простоти потрібно, щоб перекладачі видаляли частину вихідного змісту в перекладі заради того, щоб досягти точного відтворення образності у випадку виникнення лакун через культурні відмінності й мовні особливості. Наприклад, перекладач використовує прийом **вилучення** з метою видалити окремі декоративні елементи, щоб вони не вплинули на уяву читачів.

Принцип простоти є найбільш очевидним у перекладі лакунарної лексики з області культури поведінки в романі “Бувальщини Хуланьхе” Сяо Хон, що представлені сільськогосподарською лексикою. Розглянемо приклади.

Оригінал: 老厨子该收柴收柴, 该担水担水, 假装没有看见[112, с. 182].

Переклад: *Старий кухар займався своїми справами і робив вигляд, що нічого не помічає.*

Дослівно цей приклад було би перекласти так: *Старий кухар займався своїми справами – носив дрова й воду, і робив вигляд, що нічого не помічає.* Однак у такому випадку повний зміст повідомлення лишиться незрозумілим для читача, адже йдеться про те, що мешканці села здивовані бійкою між двома чоловіками і активно її обговорюють, а старий кухар лишається байдужим, і на тлі загального ажіотажу його байдужість виглядає ще більш яскраво. У вихідному тексті *носити дрова й воду* — звичайна поведінка людини, яка готує їжу в сільській місцевості в Китаї. Для того, щоб зварити обід, мешканці сіл приносять дрова з двору в хату й носять воду з колодязів, які є в кожному домогосподарстві. Проте, коли опис не впливає на розвиток

сюжету й характеристики твору, перекладачеві необхідно використовувати вилучення в трансформаційному перекладі, щоб підвищити читабельність перекладеного тексту й зменшити культурний шок у читача цільового тексту. Згідно нашої моделі й виходячи з принципу простоти в психологічній естетиці гештальту, в цьому випадку ми застосували прийом **вилучення** й спосіб **трансформаційного перекладу**, видаливши певний контент, не пов'язаний з ключовою інформацією, завдяки чому основний зміст перекладу став більш простим і очевидним, а основна думка — більш прозорою. На нашу думку, такий переклад не спотворює розуміння й психологічну реакцію читача, адже не відхиляється від основної ідеї оригінального тексту. Очікуємо, що психологічна реакція й розуміння з боку читача будуть адекватними.

Хоча вилучення в перекладі зазвичай руйнує еквівалентність семантики на рівні слів і речень, однак воно зберігає еквівалентність дискурсу. Х точки зору прагматики, також зберігається функціональна відповідність, тому що лишається збалансованим взаємозв'язок “соціальних відносин” і “соціальних рольових відносин” між оригінальним текстом і перекладом у межах блоку “напрямок мови”.

Окрім того, принцип простоти потребує, щоб перекладачі відкидали або змінювали певний риторичний формат у перекладі, коли зіштовхуються з проблемами через культурні відмінності й лінгвістичні особливості. Через різну граматичну-структурну організацію мов і різні системи вимови в різних мовах, риторична структура двох мов у площині перекладу має бути різною, тож якщо в перекладі йти шляхом буквалізму, це призведе не лише до громіздких конструкцій, але й до того, що втрачатимуться риторичні характеристики оригінального тексту. Якщо ж переклад буде незрозумілим, читач його не прийме; навпаки, якщо робота буде лаконічною і зрозумілою за рахунок зміни риторичних прийомів, то читачеві буде легше її сприймати, і такий переклад зможе легше досягнути своєї комунікативної мети.

Цей принцип виявляється під час перекладу прислів'їв та приказок у

“Нічному репортері” Ю. Винничука, які ми відносимо до лакунарної лексики концептуальної культури.

Оригінал: Гнипом ми називали нашого історика — високого, сухорлявого й неймовірно занудного чоловіка, про якого ми склали пісеньку: **«Що за рип, що за скрип? А я глип — лізе Гнип!»** Він ще носив вічні рипучі черевики, які рипіли навіть тоді, коли він сидів за столом [117].

Переклад: 我们称我们的历史老师为小丑，一个高大、精瘦、非常无聊的人，我们为他写了一首歌：《烂靴子，嘎嘎叫，小丑一来吓一跳！》，他永远都穿着的裂口的靴子，他们即使在他坐在桌子旁的时候也会发出咯吱的声音。

У цьому прикладі перекладу з української мови на китайську герої художнього твору згадує пісеньку, що була написана навмисне для того, або покпинити з його вчителя історії в школі. Мова оригіналу по суті дуже лаконічна, розмовна й римується на приголосний “п” у кінці всіх чотирьох рядків. Якщо переклад китайською виконати на рівні слів, то ефект оригіналу втратиться. Згідно нашої моделі і з огляду на дію принципу простоти в гештальт-психологічній естетиці, гнучкі шаблони речень зроблять цю поетичну форму більш естетичною, а представлення інформації — поступовим. У цьому випадку ми наполягаємо на тому, щоб скоротити переклад, тож застосували прийом створення нового слова й спосіб трансформаційного перекладу, вигадавши нову пісеньку: 烂靴子，嘎嘎叫，小丑一来吓一跳！. Ця нова пісенька складається лише з 13 слів, тобто є також лаконічною, її перше речення складається лише з 3-х слів, друге — так само з 3- слів, і разом вони утворюють антитезу. У той же час, друге речення, що закінчується на 叫, римується з 跳 в останньому реченні.

Тож у випадку безеквівалентності в аспекті семантики, хоча еквівалентне значення щодо слів оригіналу втрачається, однак на рівні дискурсу сенс

перекладу так само полягає в тому, щоб покпинити з “розбитих черевиків” учителя. З точки зору функціональної відповідності, у перекладі збереглися розмовні характеристики в межах блоку “модель мови” і “соціальні відносини” в межах блоку “напрямок мови”. Тому лаконічність і прозорість перекладу не лише не відхиляється від оригінального тексту, але й робить вихідну інформацію більш зрозумілою, щоб читач отримав чітке уявлення про основну ідею оригінального тексту.

Проаналізуємо тепер переклад Г. Голдבלата “Бувальщин Хуланьхе” англійською мовою на предмет дії в ньому принципа простоти.

Оригінал: 他骂着那早已飞过去的雀子，大意是：那雀子怎样怎样不该把粪落在他的身上，应该落在那穿绸穿缎的人的身上。不外骂那些雀子糊涂瞎眼之类。 [112, с. 164]

Переклад: Then he would raise his head and begin cursing at the sparrow, which by then had already flown past. The gist of his comments would have to do with how the sparrow shouldn't have sent its droppings down on him, but should have aimed instead at **someone wearing silks and satins** [118, с. 185].

Фраза «穿绸穿缎的人 — someone wearing silks and satins (кто-то в шелках и атласах)» у буквальному розумінні описує гарний і розкішний одяг, однак тут вона є опосередкованим описом, що вказує на людей із заможних родин. Таким чином, як у китайській, так і в англійській мові ця фраза не може виразити всю інформацію лише наявними словами, тому дослівний переклад тут — неприйнятний, більше того, в китайській мові вона вважається належною до безеквівалентної лексики (неповна еквівалентність), що створює лауну інституційної культури в англійській мові. Ми модифікуємо заповнення цієї лауни, вибираючи відповідні референтні індикатори з нашої моделі перекладу. По-перше, проаналізуємо семантичну еквівалентність цієї одиниці перекладу. Голдблат використовує дослівний

переклад для досягнення семантичної еквівалентності рівня морфеми, однак для англомовних читачів прихований за “шовками й атласом” сенс не вирізняється.

Тож із 7-ми вимірів функціональної відповідності тексту, нам потрібно деякі додати. З контексту ми знаємо, що дядько Йов-другий (а саме його внутрішнє мовлення передається в цьому уривку) — марнославна й неповноцінна людина, він здатен сварити горобця за те, що той скинув послід на нього, а не на заможну людину. Тут має місце протиставлення ідентичностей *бідний* і *заможний*, і представляється менталітет “ненависть до заможних”, тому, згідно 7-ми функціональних вимірів тексту, запропонованих Дж. Хауз, нам необхідно доповнити вимір “соціально-рольові відносини”. Тоді ми зможемо використати комбінацію додавання й дослівного перекладу, щоб перекласти це як «someone wealthy wearing silks and satins (заможна людина в шовках і атласі)». Однак принцип простоти в гештальт-теорії завжди нагадує перекладачеві, що коли є лакуна, викликана культурними розбіжностями або мовними особливостями, необхідно видалити частину оригінального щмісту (викинути певний зміст або риторику) в перекладі, щоб досягти точного відтворення значення й образів. Якщо переклад лексичних одиниць буде занадто довгим, то ритм читання буде порушено. На підставі цього естетичного принципу, ми рекомендуємо замінити «someone wearing silks and satins» на англійське розмовне «one-percenters». Це слово, з одного боку, вказує на людей, які виростили в забезпечених родинах, тож відповідає конотації *люди в шовках і атласі*, а з іншого боку, семантичний склад слова (ті, хто належать до нечисельної групи заможних (один відсоток) містить асоціацію на незначну кількість (відсотки), що краще враховує нарікання мовця на розрив між заможними і бідними. Хоча такий переклад не можна назвати повністю семантично еквівалентним, однак функціональну відповідність тут досягнуто, ще й у короткій та зручній для розуміння англійськими читачами формі.

Висновки до п'ятого розділу

Явище лексичної лакуарності являє собою концентрований вияв неоднорідності національної мови й культури і є основною перешкодою у міжкультурній комунікації. Літературний текст має зазвичай унікальні естетичні характеристики, що здатні генерувати лексичні лакуни в перекладі, які будуть містити різноманітні культурні конотації, а це вимагатиме від перекладачів гарних здібностей щодо сприйняття естетичних компонентів оригіналу й уміння реконструювати відповідні образи в перекладі в умовах відсутності засобів їх вербалізації.

Ми вважаємо, що активне використання гештальт-теорії в перекладацькій практиці може багато в чому відновити образ оригінального тексту в перекладі, досягаючи відповідного емоційного ефекту. Тому в розділі V ми проаналізували репрезентативні лексичні лакуни в китайських та українських літературних творах відповідно до організаційних принципів гештальту і спробували знайти певну спільність між теоретичними засадами моделі вербалізації лакун у перекладі та підходами до делакунізації, що можна узагальнити таким чином:

види лексичних лакун	організаційні принципи гештальт-психології	виміри функціональної відповідності тексту	рівень семантичної еквівалентності одиниць перекладу	спосіб перекладу	прийом перекладу
лексичні лакуни матеріальної культури	принцип замкненості	предметний зміст; соціальна дія; соціальні відношення	рівень слів; словосполучень	прагматичний переклад	пояснення в тексті та описі
	принцип неперервності	предметний зміст	рівень слів; словосполучень	інтерлінеарний та трансформаційний	транскрипція; коментар до тексту, опущення;

				переклад	нейтралізація
лексичні лакуни інституційної культури	принцип замкненості	предметний зміст; соціальна дія; соціальні відношення	рівень слів; словосполучень	прагматичний переклад	пояснення в тексті та описі
лексичні лакуни концептуальної культури	принцип подібності	предметний зміст; мовне середовище; соціальні відношення	рівень слів	трансформаційний переклад	заміна
	принцип взаємодії фігури й тла	мовне середовище; предметний зміст; ступінь участі	рівень слів; словосполучень; речень,	трансформаційний переклад	Додавання; перестановка
	принцип суміжності	предметний зміст; соціальні відношення; ступінь участі	рівень слів	трансформаційний переклад	утворення нових слів (словотворення)
	принцип простоти	предметний зміст; соціальні відношення; мовне середовище; ступінь участі	рівень речень; текста	трансформаційний переклад	утворення нових слів (словотворення)
лексичні лакуни поведінкової культури	принцип неперервності	предметний зміст; соціальні відношення	рівень слів; словосполучень	підрядковий та трансформаційний переклад	дослівний переклад

Застосувавши власну модель вербалізації лакун у перекладах українських

та китайських художніх творів (ідеться про роман китайської письменниці Сяо Хон “Бувальщини Хуланьхе” та повість українського письменника Ю. Винничука “Нічний репортер”), ми дійшли наступного висновку: нашу модель можна вважати системним нововведенням і оригінальною спробою запропонувати алгоритм дій у випадку наявності лакун у перекладі; вона засновується на лінгвістичних дослідженнях і має практичне методологічне значення. Наша модель може забезпечити перекладачів набором довідкових стандартів для інтерпретації лексичних лакун. Наведемо обґрунтування цього висновку:

по-перше, наша модель базується на лінгвістичному дослідженні поняття *лакунарність*, яке передбачає вивчення взаємозв'язку між такими термінами, як *реалія*, *безеквівалентні слова* й *лакуна*, а також вивтематизація їх визначень, дослідження природи, класифікацію й утворення семантичного ряду;

по-друге, модель спирається на принцип *адекватності перекладу*, який охоплює особливості сприйняття, подібність і відтворення значень з урахуванням орієнтації як перекладача-читача, так і автора оригіналу. Такий підхід є надійним і універсальним саме тому, що враховує кожного учасника процесу перекладу;

по-третє, у рамках нашої моделі дуже добре доповнюють одна одну три теорії: теорія Л. С. Бархударова, який говорив про 6 рівнів семантичної еквівалентності одиниць перекладу, що була більшою мірою орієнтована на еквівалентність текстів й ігнорувала комунікативні та естетичні функції тексту, ідея Дж. Хауз про функціональну відповідність текстів у 7-м вимірах, яку можна розглядати як прагматичний додаток до зазначеної вище теорії еквівалентності Л. С. Бархударова, а також 6 організаційних принципів гештальт-психології. Таким чином, наша модель вербалізації лакун враховує точку зору читача й підкреслює механізм адаптації естетичної свідомості суб'єкта до витвору мистецтва. Можна зазначити, що ця трискладова теорія

пропонує перекладачам велику кількість еталонних показників, завдяки чому вони можуть вільно комбінувати відповідні референтні показники в процесі заповнення лексичних лакун, пов'язаних з явищами матеріальної культури, культури поведінки, інституційної культури й концептуальної культури, враховуючи різні типи лакун, і, відповідно, використовувати різноманітні способи перекладу, такі як трансформаційний, інтерлінеарний чи прагматичний, а також прийоми перекладу — такі як транскрипція, транслітерація, заміна, вилучення, додавання, утворення нових слів, перестановки, пояснення в тексті тощо, що вказує на гнучкість нашої моделі вербалізації лакун у перекладі.

Однак сама по собі лексична лакуна може бути сприйнята як нестача словникового запасу в мові перекладу, тож основна мета перекладача повинна полягати в тому, щоб компенсувати або заповнювати цю нестачу, не порушуючи при цьому легкість сприйняття тексту перекладу. У цьому випадку функціональна відповідність виглядає важливішою в процесі вербалізації лексичних лакун, ніж інші вимоги. Відтак при перекладі слід насамперед враховувати часткове збереження функціональних вимірів тексту, таких як тематичний предмет (географічні умови, епоха тощо), соціальна дія, походження й позиція автора, соціальні рольові відносини, соціальні відносини, мовне середовище, ступінь участі, а також дбати про ефективність читацького сприйняття з естетичної точки зору.

Тобто модель вербалізації лакун у сучасному перекладознавстві вимагає від перекладачів зосередження уваги на прагматичних функціях і естетичних ефектах, за рахунок еквівалентності одиниць нижчих рівнів за необхідності, та змушує їх прагнути до еквівалентності одиниць вищих рівнів.

ВИСНОВКИ

Мова є частиною культури й носієм культурної інформації. Переклад — це і міжмовна взаємодія, і процес міжкультурної комунікації. Явище лакуарності відображає культурні особливості й значні культурні конотації певної мовної групи, тож є важливим явищем у міжмовному комунікативному просторі. Тому вивчення явища лакуарності і його переклад відбуваються в полі лінгвокультурології. У цьому дослідженні ми проаналізували явище лакуарності в літературних перекладах і дійшли наступних висновків.

По-перше, ми виявили спільні й відмінні риси в процесах дослідження лакун, що тривають у різних країнах Європи, в США та в Китаї, і представимо їх тут.

Спільні риси:

1) суб'єктами досліджень лакуарності скрізь є представники двох дисциплін — лінгвістики й культурології;

2) предметами досліджень скрізь є визначення поняття, причини появи, класифікація лакун, перекладність чи неперекладність цих одиниць, а також еквівалентні стратегії перекладу (хоча спільної позиції з приводу цих питань поки що немає);

3) дослідження скрізь здебільшого зосереджені на іменниках і проводяться в мономовному середовищі, а багатомовне цілеспрямоване співробітництво поки що не практикується;

4) результати досліджень дозволили дійти консенсусу щодо наступних позицій: західні вчені з різних країн не розрізняють терміни *прогаліна* – *gap* й *лакуна* – *lacuna*; усі дослідники приймають поділ лакун на абсолютні й відносні; усі погоджуються, що причиною появи лакун є відсутність вербалізації окремих понять, тобто, з когнітивної точки зору, зауважується недостатність пізнавальної цікавості в носіїв однієї з мов щодо певної

ситуації і, як наслідок, відсутність відповідного концепту; частина дослідників вважають неперекладність вихідним пунктом для дослідження лакун, а мету такого дослідження вбачають у досягненні ефекту еквівалентності, тоді як інша група дослідників вважає, ознакою лакуни є вільне словосполучення на місці одного слова в іншій мові.

Відмінні риси:

1) дослідження явища лакунарності в різних регіонах починаються в різний час: у Західній Європі й США — це 1950-ті роки, у Східній Європі — 1960-ті роки (в Україні можемо говорити про активні дослідження вже після 2000 року), а в Китаї — це 1980-ті роки, тобто на 30 років пізніше, ніж у західних країнах;

2) дослідження в різних регіонах зазнають впливу відповідних лінгвістичних традицій: європейські й американські вчені об'єднали термінологію й провели систематичні дослідження в плані семантики й лексики (зокрема, почали створювати корпус лакун, ініціювавши перехід у сферу машинного перекладу); східноєвропейські вчені намагаються з'ясувати відносини між кількома термінами, що функціонують у полі досліджень лакунарності — термін, безеквівалентна лексика, лексична лакуна, реалія тощо; китайські дослідники, які приєдналися до досліджень лакунарності пізніше, мають справу з ситуацією, коли термінологія недостатньо уніфікована, фундаментальні дослідження й авторитетні представники відсутні, важливі академічні теорії запозичені в інших (хоча ми би окремо відзначили монографію “Перекладознавчі дослідження в контексті культури”, які мають для китайських вчених своє академічне значення).

Окрім того, що стосується китайських вчених, то дослідження проблеми лакунарності відбуваються в контексті таких напрямків, як теорія когнітивних метафор, телеологія, семіотика, теорія культури й теорія функціонального перекладу, при цьому основна увага приділяється вирішенню актуальних проблем, викликаних лакунами в процесі

перекладацької практики.

По-друге, ми дійшли висновку, що межі термінів *реалія*, *безеквівалентна лексика* й *лакуна* є розмитими, тож уніфікація й стандартизація термінології є не лише необхідністю академічних обмінів, але й сприятиме пошуку й накопиченню академічних матеріалів у межах нової дисципліни *лакунології*. У той же час це означає формування норм дисципліни, що є важливою ознакою її зрілості.

Тож для розвитку *лакунології* й академічних обмінів необхідно встановити спільні й відмінні риси термінології. У цьому дослідженні ми представили визначення, сутнісні ознаки й характеристики згаданих вище трьох термінів, а також встановили відмінності між ними. Далі пропонуємо результати, що їх ми отримали в межах виконання цього завдання, розпочнемо з визначень.

Реалія. У зіставному лінгвокраїнознавстві реаліями вважають особливу категорію слів і засобів вираження, що позначають предмети або явища, пов'язані з історією або культурою, економікою чи побутом країни, мова якої вивчається, які (засоби вираження) повністю або частково відрізняються від лексичних понять і слів рідної мови. До реалій відносять поняття географічного, етнографічного, суспільно-історичного, міфологічного чи фольклорного змісту.

Безеквівалентна лексика. Під цим терміном маються на увазі іншомовні лексичні запаси й граматичні одиниці, що позначають предмети, процеси або інші реалії життя, що на момент контакту не мають у мові перекладу прямих відповідників, і така ситуація виникла через відмінності між мовами, спричиненими культурними відмінностями. Тому безеквівалентна лексика виявляється лише в умовах порівняння двох конкретних мов, а відповідний термін стосується тільки одиниць вихідної мови. Наприклад, якщо ми будемо перекладати з китайської мови на українську і виявимо, що для певного слова в українській мові немає відповідника, то ми вимушені будемо віднести таке

китайське слово до безеквівалентної лексики в китайській мові.

Лакуна. Цей термін може вживатися в широкому і вузькому значенні. У першому випадку він вживається для співставлення не лише мов, але й культур. У другому — це явище культурно-семантичної невідповідності на рівні мовної системи, що виявляється при співставленні двох мов, тобто коли культурна конотація або й власне денотативне значення, виражене словами у вихідній мові, не має еквівалентних лінгвістичних одиниць для вираження в цільовій мові. На відміну від безеквівалентної лексики (як мовної одиниці), лакуна стосується ширшого кола понять і явищ. Поняття безеквівалентна лексика традиційно вважається перекладацьким терміном, що охоплює лише лексичну сферу мови, а лакуна — термін культурологічний, він характеризує невідповідності в різних сферах, зокрема й у лексиці.

Завдяки порівняльному аналізу термінів *реалія*, *безеквівалентна лексика* й *лакуна* на предмет визначення, класифікацій та особливостей, ми робимо висновок, що вони мають наступні схожі риси:

1) усі вони мають стосунок як до мови, так і до культури, тобто демонструють діалектичну єдність лінгвістичного й екстралінгвістичного (понятійного й предметного) змісту;

2) усі три становлять труднощі при перекладі, оскільки не мають прямих відповідників в інших мовах.

Однак за іншими параметрами ці терміни демонструють розбіжності, з приводу яких серед вчених поки що не встановився консенсус. Ми пропонуємо виділяти наступні відмінні риси між ними:

(між безеквівалентною лексикою й реалією) — поняття *безеквівалентна лексика* ширше поняття *реалія*, реалії як самостійна група слів належать до множини безеквівалентної лексики; безеквівалентна лексика виокремлюється лише в процесі перекладу, тоді як реалії існують і поза перекладацьким процесом і не залежать від кількості залучених мов;

(між безеквівалентною лексикою й лакуною) — ці одиниці завжди

виявляються в парі: якщо в одній мові є лакуна, значить в іншій мові є безеквівалентна одиниця й навпаки; поняття *безеквівалентна лексика* традиційно вважається перекладознавчим терміном, що охоплює лише лексичну сферу мови, а *лакуна* — термін культурологічний, що характеризує невідповідності в багатьох сферах; поняття *лакунарність* з точки зору перекладознавства виявляється ширшим, ніж поняття *безеквівалентність*.

(*між лакуною й реалією*) — це різні поняття. Якщо лакуна виявляється лише при зіставленні двох мов або в процесі перекладу, то реалія існує й поза цими процесами, тож у перекладознавстві вони повинні розглядатися як комплементарні поняття: там, де в вихідному тексті є лінгвокультурна реалія, там у свідомості носія мови перекладу, насамперед перекладача, виникає лакуна. Іншими словами, термін *реалія* орієнтований на вихідний текст, а *лакуна* — на перекладений текст.

По-третє, наш аналіз явища лакунарності також спрямований на те, щоб краще служити практиці перекладу, особливо мається на увазі літературний переклад. Ми прагнемо отримати переклад, який би відповідав оригінальному тексту з точки зору семантики, прагматики, жанру, стилю тощо, тобто намагаємося з'ясувати, як використовувати різні засоби лінгвокультури, сформованої мовою перекладу, для заповнення лакун, що, на нашу думку, є основним завданням перекладача.

У зв'язку з цим ми вважаємо, що адекватність перекладу визначає його якість і стає досяжним критерієм його оцінки. Адекватність передбачає, що будуть враховані цілі автора, читача й перекладача, а також буде передане значення без втрат, відтворена форма тексту, і він (переклад) буде легко сприйматися.

Будь-яка інформація, що висловлюється, має зміст і форму. Під формою мається на увазі використання слів, конструкцій, метафор тощо. В умовах асиметрії мовних знаків може статися так, що для вираження одного значення дві мови використовують різні форми, або одна форма може виражати геть

різні поняття.

Легкість сприйняття перекладу визначається на підставі того, чи буде він повністю зрозумілим читачеві. Чинники, які можуть заважати сприйняттю перекладу, можуть бути лінгвістичні й культурні.

Схожість означає, що переклад повинен прагнути бути схожим на оригінал. Відтворення форми текстів в основному передбачає три аспекти: *структурну схожість*, коли переклад узгоджується з оригінальним текстом у формулюваннях, за структурами речень, методів вираження й образних засобів; *стилістичну схожість*, коли текст перекладу використовує той самий стиль, що й оригінал; *функціональну схожість*, коли концептуальні й міжособистісні функції перекладеного тексту будуть максимально узгоджені з оригіналом. Усе зазначене відображає різноманітний і багатосаровий характер явища адекватності.

Виходячи з суджень про якість перекладу, ми знаємо, що адекватність і баланс між текстом перекладу й текстом оригіналу вимагають від перекладача враховувати комунікацію на семантичному рівні, але також і звертати увагу на функціонування на прагматичному рівні, а також прагнути досягти того самого естетичного ефекту в перекладі, що був і в оригіналі в плані жанру й мовної форми. Для того, щоб отримати такий переклад, ми запропонували власну модель вербалізації лакун у перекладі, розраховану на літературний переклад. У якості об'єкта дослідження ця модель приймає лінгвістичні лакуни (прагматичні й семантичні) в літературних творах.

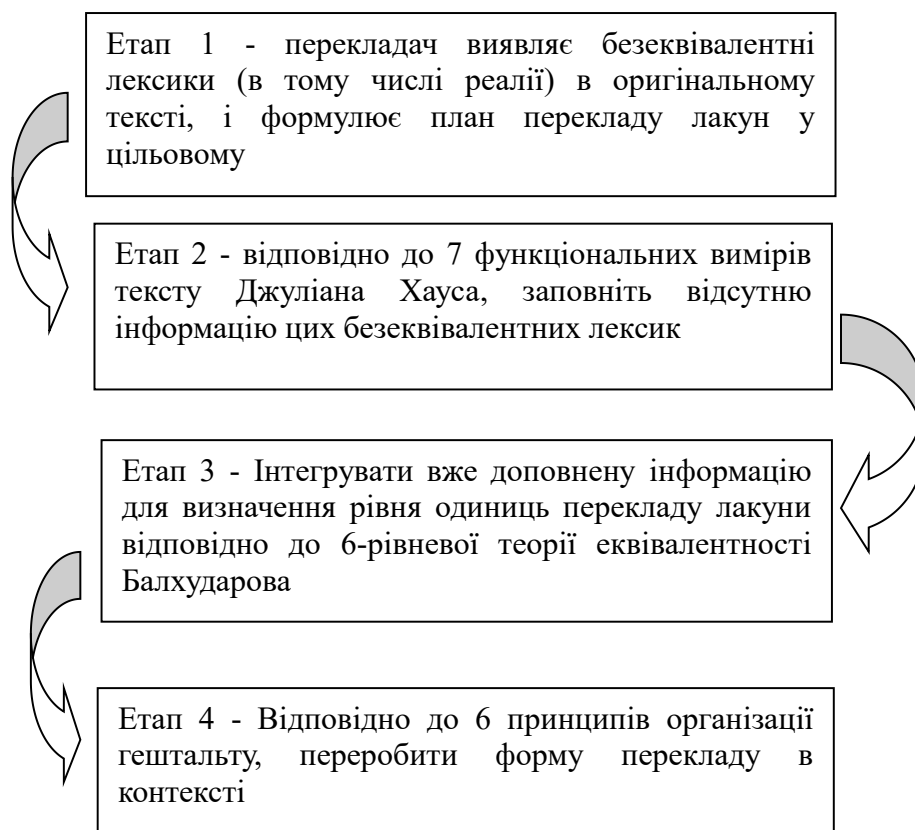
Враховуючи можливе різноманіття лексичних лакун, а також беручи до уваги три вектори орієнтації — на автора, на перекладача й на читача, ми вбачали завданням цієї моделі встановлення тих прийомів перекладу, на основі яких лакуни можуть бути еліміновані, а переклад постане як гармонійний і збалансований з точки зору естетичної цінності, семантичної еквівалентності й функціональної відповідності текстів.

Модель вербалізації лакун у сучасному перекладознавстві головним

чином пропонує перекладацькі рішення, пов'язані з “конфліктом” культур, а також ідеї щодо компенсації лексичних лакун на випадок різних “культурних аномалій” у перекладі. З іншого боку, вона має описовий характер, адже описує процес перекладу в випадку лакунарності, а також деякі прийоми й способи перекладу, до яких перекладач може вдаватися в конкретних культурних контекстах.

Таким чином можемо стверджувати, що наша модель вербалізації лакун у перекладі є абсолютно новим багатовимірним і шаблонним рішенням для перекладу, вона побудована на основі кількох перекладацьких теорій і виходить з труднощів заповнення інформаційних прогалів у перекладі. Її можна представити формулою «3766», що означає 3 лінгвістичних аспекти (семантика, прагматика, дискурс), 7 функціональних вимірів тексту (предметний зміст, соціальна дія, походження й позиція автора, соціальні рольові відносини, соціальні відносини, мовне середовище, ступінь участі), 6 рівнів еквівалентності (рівень фонем (графем), морфем, слів, словосполучень, речень, тексту) й 6 принципів гештальт-організації думки (принципи подібності, замкненості, фігури й тла, суміжності, неперервності, простоти). Ця модель органічно поєднує в собі шестирівневу теорію еквівалентності Бархударова, теорію про функціональну відповідність текстів, яку запропонувала Джуліана Хауз, і принципи гештальт-організації К. Кофки, та може допомогти компенсувати явище лакунарності й стати методологічним керівництвом у перекладі.

Ідея і процес використання цієї моделі можна представити наступною діаграмою:

Діаграма 12. Процедури використання моделі вербалізації лакун у перекладі
Теоретичне обґрунтування цієї моделі наступне.

Теорія еквівалентності Бархударова досліджує можливість здійснювати еквівалентний переклад мовних одиниць, переходячи між рівнями мовної ієрархії, також визначає правила підпорядкованості одиниць у цьому процесі, стверджує принципову перекладність явищ лакунарності, а також визнає свої обмеження — досягти повної еквівалентності в перекладі не реально. Однак Бархударов зосереджував увагу на досягненні еквівалентності *на рівні текстів*, вивчав перекладацький процес розшифровки й реорганізації тексту за лінгвістичними законами, і не зважав на комунікативну й естетичну функції, хіба що обговорював практичне значення семантичної відповідності.

Натомість Джуліана Хауз не формулювала окремої теорії адекватності перекладу, однак її модель оцінки якості перекладу, що була створена з позицій функціональної й прагматичної відповідності, значною мірою компенсувала ту неувагу до функціональної відповідності між

лінгвістичними одиницями, що простежувалась у теорії еквівалентності Бархударова, залишаючись суголосною при цьому з його міркуваннями про семантичну відповідність. Тому в нашій моделі вербалізації лакун обидві теорії використовуються і доповнюють одна одну.

У своїй теорії Дж. Хауз формулює як мікро- так і макростандарти, такі як аналіз оригінального тексту й тексту перекладу в 7-ми вимірах, при цьому перекладач не лише може знайти невідповідності між ними, але й більше зважати на історичне тло, пов'язане з текстом оригіналу, на соціальний статус автора, аудиторію перекладу та інші аспекти звичайної перекладацької роботи. Таким чином він зможе уникнути невідповідностей об'єктивно й науково.

Щодо визначення функції тексту, Дж. Хауз переконана, що функція дискурсу пов'язана виключно з мовою як системою і допомагає реалізовувати ідеаційну й міжособистісну функції. Однак слід зауважити й обмеження її теорії — вона не враховує тексти, засновані на формі чи з посиленою естетичною складовою, як от поезія, наприклад.

Інший ракурс — холізм гештальт-теорії, яка надає пріоритет в питаннях організації діяльності вищому (“командному”) рівню, тобто цілісності, а нижчі рівні (“частини”) регулюються її окремими організаційними принципами. Наша модель вербалізації лакун у перекладі залучає ці принципи в ракурсі читацького сприйняття і, таким чином, відмовляється від ідеї “текстоцентризму”, враховує потреби читачів і підкреслює вплив естетичної свідомості суб'єкта сприйняття літературного твору на роботу перекладача.

Завдяки налаштованості на реконструкцію образів, гештальт-теорія допомагає уникнути механічного відтворення мовних одиниць у перекладі, статичної еквівалентності й “жорсткого режиму” мовної трансформації у взаємодії двох мов, тож має практичне значення для перекладацької діяльності як естетичне керівництво.

По-четверте, ми застосувати нашу модель на практиці, виконавши для потреб цього дослідження переклади таких художніх творів, як роман “Бувальщини Хуланьхе” китайської письменниці Сяо Хон і повість “Нічний репортер” українського письменника Ю. Винничука. У процесі перекладу нами були виділені наступні лакуни:

1) семантичні лакуни, причиною появи яких були розбіжності в мовних системах і риторичних прийомах;

2) прагматичні лакуни, що виникли через різний історичний контекст та через різницю культур.

Коли ми виявляли прогалину в перекладі, ми насамперед аналізували причину її появи, потім обирали для неї місце в класифікації культурних явищ, а також фіксували пов'язані з нею особливості стилю автора. Завдяки цьому ми могли визначити загальні характеристики лексичних лакун на тлі культурних відмінностей, а також простежити відмінності між реаліями, безеквівалентною лексикою й лакунами.

Порівнявши лексичні лакуни в китайському та українському художніх творах, ми з'ясували, що їх доцільно поділити на 4 категорії: лексичні лакуни матеріальної культури, лексичні лакуни інституційної культури, лексичні лакуни концептуальної культури та лексичні лакуни культури поведінки.

Також ми узагальнили труднощі, що їх ці лакуни створюють для перекладача:

1) які одиниці перекладу необхідно підібрати в кожному випадку, щоб досягти достатньої еквівалентності на семантичному рівні;

2) як врахувати текст, мовний реєстр (область, напрямок, модель мови) і жанр, щоб досягти еквівалентних значень на прагматичному рівні та передати максимум культурної інформації у таких вимірах, як соціальна функція, географічні умови, доба тощо;

3) як зберегти естетику першотвору в умовах, коли потрібно подати розлогі пояснення для передачі максимуму культурної інформації.

Вирішення цих питань привело нас до наступних висновків.

Шляхом порівняльного аналізу лексичних лакун матеріальної культури з двох зазначених вище творів було з'ясовано, що вони в основному походять від іменників з національним та місцевим колоритом, тобто вони — реалії в мові оригіналу й лакуни в мові перекладу. Складність перекладу таких слів пов'язана як із семантикою, так і з прагматикою, тобто передбачає досягнення еквівалентного значення нижче рівня фраз і перевірку вмінь перекладача схоплювати характеристику доби, ступінь участі перекладача і його базу знань, а занадто докладні пояснення призводять до ускладнення сприйняття й можуть зруйнувати естетику твору.

Звертання, терміни соціальної й правової систем як джерела лексичних лакун інституційної культури також належать до реалій у мові оригіналу і є лакунами в мові перекладу. Труднощі з перекладом цих слів пов'язані з досягненням еквівалентності на рівні семантичних одиниць в рамках блоків “напрямок мови” та “регістр мови” (предметний зміст, походження й позиція автора, ступінь участі) на прагматичному рівні.

Що стосується лексичних лакун зі сфери культури поведінки, то вони, оскільки виражають поведінкові звички, спосіб життя чи релігійні переконання, виникають за дієсловами, дієслівними словосполученнями чи за вигуками, тобто виходять за межі множини іменників, тож повинні вважатися безеквівалентною лексикою в мові оригіналу й лакунами в мові перекладу. Для цих слів нескладно підібрати еквіваленти на семантичному рівні, однак інформацію прагматичного рівня, що стосується блоку “регістр мови” й передбачає врахування географічних умов, доби, соціального походження, соціальних функцій, соціальних відносин тощо, необхідно подавати додатково.

Лексичні лакуни концептуальної культури якнайкраще відображають відмінності в способі мислення, естетичних смаках і структурах мов різних національностей. Джерелом цих лакун можуть бути як реалії, так й інша

безеквівалентна лексика. Для таких одиниць важко підібрати еквіваленти серед одиниць нижчих рівнів. Такі явища, як авторський стиль, описи сцен, на тлі яких відбуваються події, тощо змушують перекладача враховувати естетичні аспекти, розглядати їх з рівня речень і дискурсу в цілому, або з жанрових позицій, щоб відтворити в перекладі вихідну картину. Концептуальні відмінності, викликані особливостями розуміння образів чи релігійними переконаннями, є додатковим “тестом” для перекладача на розуміння мови/ тексту й інформації “регістра мови” (таких блоків, як “область”, “напрямок” і “модель”).

Нарешті, ми поєднали напрацьовану модель вербалізації лакун у перекладі з конкретними способами й прийомами перекладу й показали як вона працює на прикладах з “Бувальщин Хуланьхе” й “Нічного репортера”. Для цього ми також з'ясували взаємозв'язок між такими термінами перекладознавства, як *стратегія перекладу*, *спосіб перекладу*, *прийом перекладу* й *метод перекладу*:

(1) принципи перекладу “контролюють” загальну картину перекладацької діяльності, керуючись ними, перекладач формулює стратегію перекладу;

(2) стратегія перекладу є макропоняттям, ширшим за спосіб перекладу, вона є планом, що реалізується в певному контексті. Реалізація певної стратегії перекладу втілюється в використанні певного способу перекладу, а використання конкретного способу перекладу повинне ґрунтуватися на певній стратегії перекладу;

(3) спосіб перекладу, в свою чергу, є ширшим поняттям, ніж прийом перекладу. Певний спосіб перекладу потребує використання певного специфічного прийому перекладу, тоді як використання конкретного й специфічного прийому перекладу відображає певний спосіб перекладу;

(4) таким чином, ми пропонуємо три виміри суджень, щоб розрізнити принцип перекладу, стратегію перекладу, спосіб перекладу й прийом

перекладу. По-перше, необхідно сформулювати принципи й стратегію перекладу ще *до* початку роботи над ним, а способи й прийоми перекладу — підбирати *в* процесі перекладу. По-друге, принципи й стратегія перекладу спрямовані *на текст* оригіналу в цілому, тоді як способи й прийоми перекладу — *на конкретні мовні одиниці*, які потрібно перекласти. По-третє, конкретні рішення щодо перекладу приймаються згідно принципів і стратегій перекладу, а способи перекладу (іноді) й прийоми перекладу власне і є такими рішеннями.

Поєднавши специфічні способи перекладу й прийоми з моделлю вербалізації лакун, ми дійшли наступного висновку щодо практичної цінності цієї моделі.

Наша модель враховує три вектори орієнтації перекладу — на автора, на перекладача й на читача, тобто враховує інтенції автора щодо використання лексики в оригіналі та її культурні конотації, а також знання й суб'єктивний ментальний стан перекладача, і ще — ефективність засвоєння її читачем. Метою моделі є зробити переклад гармонійним і узгодженим за трьома аспектами: естетична цінність, еквівалентність тексту й адекватність функції. Ця модель може використовуватися як методологічне керівництво для заповнення лакун й відтворення образності вихідних текстів, що змушує перекладачів формувати стратегії, способи й прийоми, відповідні до типів лакун.

У процесі перекладу художніх творів української та китайської літератури для потреб цього дослідження було доведено, що запропонована нами модель вербалізації лакун ефективна й дієва. З її допомогою можна досягти збалансованості семантичних, прагматичних і естетичних аспектів перекладу в випадку лакуарності, пройшовши 4 етапи: виявлення лакун, доповнення інформації про функції тексту, вибір відповідних одиниць перекладу з точки зору семантичної еквівалентності й естетизація форми перекладу, при цьому сама модель має певні закономірності в використанні.

Як з'ясувалося в цьому дослідженні, коли лексичні лакуни матеріальної, концептуальної культури, а також культури поведінки заповнюються, спираючись на принципи гештальт-організації (принцип подібності, замкненості, фігури — тла, неперервності, простоти й суміжності), тоді краще вдаватися до такої стратегії перекладу, де перевага надається доместикації перед екзотизацією. У такому випадку спочатку використовується внутрішньотекстова інтерпретація, а потім — позатекстова інтерпретація. Відповідно, тоді доводиться застосовувати такі способи перекладу, як трансформаційний, інтерлінеарний та прагматичний, а також такі прийоми перекладу, як заміна, вилучення, додавання, утворення нових слів, перестановки й пояснення в тексті. Завдяки цьому вдається здійснити ефективні мовні перетворення і заповнити лакуни в тексті мовою перекладу та забезпечити смислову цілісність літературних творів при перекладі їх іншими мовами в плані естетичної образності й у мовному вираженні.

Однак власне лакуна може бути сприйнята як нестача в словниковому запасі мови перекладу, тож основна мета перекладача повинна полягати в тому, щоб компенсувати чи надолужити цю нестачу, не впливаючи, однак, на читабельність перекладу, тобто створити в читача уявлення про що йдеться. Тоді функціональна адекватність починає виходити на перше місце в процесі вербалізації лексичних лакун. Перекладач повинен насамперед враховувати хоча б часткове збереження функціональних вимірів тексту, таких як географічні умови, соціальне походження, доба, мовне середовище, ступінь участі, соціальні функції, соціальні відносини, обсяг знань (хоча деякі виміри неunikно будуть втрачені через те, що прийоми перекладу й естетичні принципи гештальту можуть використовуватися по-різному), та прагнути до того, щоб читач міг ефективно засвоювати текст з естетичної точки зору.

Таким чином, було спостережено, що модель вербалізації лакун у перекладі “підказує” перекладачам зосереджуватися на прагматичних функціях та естетичних ефектах різних мовних одиниць оригіналу і, коли

необхідно, відмовлятися від еквівалентності між одиницями нижчих рівнів заради досягнення еквівалентності значень між одиницями вищих рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Accidental gap. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Accidental_gap. (дата обращения 13.09.2021).
2. Hockett Ch. F. Chinese versus English. An Exploration of the Whorfian Thesis. Language in culture / Ed. by H. Hoijer. Cambridge: University of Chicago Press. 1954. Pp. 106–123.
3. Lado R. Linguistics across cultures. Ann Arbor:University of Michigan, 1957. 160p.
4. Vinay J. P., Darbelnet J. Stylistique comparee du fraicais et de l'anglais. Paris: Didier, 1958. 331p.
5. Chomsky N, Morris, H. Some controversial questions in phonological theory. Journal of Linguistics. Volume 1. Issue 2. October 1965. Pp. 97 – 138.
6. Chomsky, N. Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press. 1965. Pp. 119- 251..
7. Lehrer A. Semantic Fields and Lexical Structure. Amsterdam: North–Holland Publishing Company, 1974. 225p.
8. Bassnett–McGuire S. Translation Studies. London: Methuen, 1980. 192p.
9. Larson M. Meaning–based translation: a guide to cross–language equivalence. Md: Univ. Press of America, 1998. 585p.
10. Baker M. In Other Words: A Course book on Translation. London and New Yourk: Routledge, 2001. 390p.
11. Tognini–Bonelli E. Functionally Complete Units of Meaning across English and Italian: Towards a Corpus–driven Approach. Lexis in Contrast / Ed. by Altenberg B. and Gran S. №7. 2002. Pp. 73–95.
12. Bentivogli L., Pianta E. Looking for Lexical Gaps. Proceedings of the Ninth EURALEX International Congress, Stuttgart, Germany. 2000. Pp.663–669.
13. Katan D. Translating Cultures: An Introduction for Tramlators, Interpreters and Mediators. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education, 2004. 392p.

14. Svensen B. A handbook of lexicography: The theory and practice of dictionary-making. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 535p.
15. DAY TRANSLATIONS. URL: <https://www.daytranslations.com/>
16. Фінчук Г. В., Скребкова М. А. Лексико-семантичний аспект проблеми лакуарності в процесі міжкультурного спілкування. «young scientist». № 9 (61). september 2018. С. 381-383.
17. Дунь. Н. Л. Интралингвальные лакуны в лексической системе русского языка. Вісник СумДУ. Серія Філологія, №1' 2007. Том 1. С. 135-141.
18. Інтер'язиковіе лакуни як явище міжкультурної комунікації. URL: https://ua-referat.com/Інтер%60язиковіе_лакуни_як_явище_міжкультурної_комунікації
19. Анохіна. Т. О. Декодування лексичних та семантичних лакун на міжмовних векторах лінгвістики. Філологічні трактати, Том 7, №2, 2015, с 38-44.
20. Анохіна. Т. О. Корпусний лакунікон англійської мови: лексикографічний аналіз. Філологічні трактати, Том 10, №2, 2018, с 7-12.
21. Анохіна. Т. О. Тенденції позначення невербальних лакун у різномовних дискурсах. Філологічні трактати, Том 2, №1, 2010, с 5-11.
22. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. П.: Довкілля, 2011. 844с.
23. Ю. С. Дев'ятко. Лексичні лакуни як культуроспецифічний феномен: особливості добирання перекладних відповідників у медичній термінології (на матеріалі стоматологічних текстів). Вісник ОНУ. Сер.: Філологія. 2017. Т. 22, вил. 2(16), с.44-48.
24. Орличенко О.В. Лакуни в іспанській та українській мовах. Проблеми, семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: матеріали конференції наукова спадщина професора євгенії литвиненко та завдання сучасної романістики, 25 вересня 2002, с. 163-167.
25. Ольга Косович. Мовна лакуарність як перекладацька проблема (спроби класифікації лакун). General and specialist translation/interpretation, 2019, с.

205-211.

26. Ніколаєва Т. Д. Елімінація лакун у міжмовній комунікації. Актуальні проблеми германської філології: Матеріали III Міжнародної наукової конференції присвяченої 70-річчю від дня народження професора, доктора філологічних наук Левицького В., 10-12 квітня 2008, с.193-195.

27. Зінченко Г. Ю. Теорія лакуарності в сучасному лінгвістичному знанні. Мовні і концептуальні картини світу, випуск 43, Частина 2, 2013, с. 3-10.

28. Зінченко Г. Ю. Інструментарій теорії лакуарності в дослідженні міжкультурної комунікації. Мовні і концептуальні картини світу, випуск 46, Частина 2, 2013. с. 83-89.

29. Онищук Марія Іванівни. Часткова лакуарність субстантивів в англійській та українській мовах. *Studia Linguistica*, випуск 6, Частина 2, 2012, с. 179-185.

30. Онищук Марія Іванівни. Емотивність субстантивів як вияв системної міжмовної лакуарності в англійській та українській мовах. *Studia Linguistica*, випуск 8, 2014, с. 436-442.

31. Наталія Костусяк, Оксана Приймачок. Текстові лакуни міжслов'янського художнього перекладу в аспекті міжкультурної комунікації. *Лінгвостилістичні студії*, вип. 11, 2019, с. 65-78.

32. Абдуллаєва А. Ф., Баранова С. В. «Культурний переворот» як актуальний напрям розвитку художнього перекладу. *Collection of scientific papers "New Philology"*. № 80. Vol. I .2020. С. 9-13.

33. 谭载喜. 翻译中的语义对比试析. *中国翻译*. 1(1982). 6—10.

34. 周玉忠. 英汉对译中的不可译现象. *外语研究*. 3 (1991). 49—52.

35. 王秉钦. 文化翻译学. 南开大学出版社, 2007. 313.

36. 何秋和. 论空缺与翻译理论. *中国俄语教学*. 2(1997). 50-53.

37. 郭爱先. 词汇空缺及其可译性. *解放军外语学报*. 21—5 (1998). 42—45.

38. 廖七一. 当代西方翻译理论探索. 译林出版社, 2000. 327.

39. 杨仕章. 文化翻译策略:概念析出与分类探究. *外语教学*. 05(2019). 66-71.

40. 杨仕章. 文化翻译学. 商务印书馆, 2020. 305.
41. 李向东. 空缺现象与空缺研究. 中国俄语教学. 4(2002). 6-10.
42. 孙致礼. 中国的文学翻译: 从归化走向异化. 中国翻译. 1(2002). 326-344.
43. 董玉芳. 词汇空缺与异化、归化翻译策略. 莆田学院学报. 1(2016). 63-65+75.
44. 刘越莲. 空缺理论在跨文化交际中的应用. 外语学刊. 2(2008). 131-134.
45. 胡谷明. 汉俄翻译中文化空缺词汇翻译策略. 中国俄语教学. 1(2011). 17-21.
46. 郭耀颖, 乔晋芳. 英汉词汇空缺产生的原因:从认知视角研究. 集宁师范学院学报. 4(2016). 78-81.
47. 孙东锐. 跨文化交际中空缺理论的应用实践. 牡丹. 6(2017). 89-90.
48. 李衍学. 汉俄翻译中的文化空缺词汇翻译策略研究——以《小城三月》译本为例. 西安外国语大学. 2017. 150.
49. 李宏强, 刘钊钊. 符号学视角下的词汇空缺认知研究. 陕西理工大学学报(社会科学版). 2(2019). 13-19.
50. Болдирева А.Є. Реалії в оригіналі та перекладі. Записки з романо-германської філології. Випуск 1 (44). 2020. С.45-53.
51. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. М.: Международные отношения, 1980. 343с.
52. Ганич, Д. І., Олійник, І. С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360с.
53. Мукатаєва Я. В. Слова-реалії як вид безеквівалентної лексики та їх класифікація. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2022. № 55. С.174-177.
54. Кундзіч О. Л. Перекладацька мисль і перекладацький недомисел. Вітчизна. 1955. № 1. С. 138-164.
55. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів

- української прози). Львів: Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. 216 с.
56. Коптілов В. В. Навчальний посібник «Теорія і практика перекладу». Київ: Юніверс, 2003. С. 65-70.
57. Мукатаєва Я. В. Слова-реалії як вид безеквівалентної лексики та їх класифікація. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2022. № 55. С.174-177.
58. Бугулов И. Н., Шевченко О.Ф. Особенности передачи слов–реалий в переводах англоязычной литературы развивающихся стран. Теория и практика перевода (Київ). 1985. С. 106-109.
59. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе (реалии). М.: Советский писатель.Серия: Мастерство перевода, 1970. 529 с.
60. Гамаюн І. В., Лутай Н. В., Національно-специфічна реалія як складова картина світу. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. праць.2009. С. 296-304.
61. Кабаченко І. Л. Реалія в системі безеквівалентної лексики визначення реалії, її структури та класифікації способи перекладу реалій. Conference: Philological sciences, intercultural communication and translation studies: theoretical and practical aspects. 2021(01). С.66-70.
62. Удовіченко Г. М. Особливості відтворення міфологічних реалій в англійському перекладі драми-феєрії лесі українки “Лісова Пісня”. Записки з романо-германської філології.Випуск. 2 (37). 2016. С. 77-85.
63. Кочергану М. П. Загальне мовознавство. К.: Видавничий центр «Академія», 2010. 463с.
64. Тупиця О. Ю., Зімакова Л. В. Безеквівалентна лексика: проблеми визначення. Рідне слово в етнокультурному вимірі / Под ред. Марія Павелчак-Шуй. Дрогобич: Посвіт, 2012.с. 251-258.
65. Руденко Т. А., Гаврилова І. М. Специфіка перекладу безеквівалентної лексики у німецькій мові. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія “Філологічні науки”. Мовознавство. № 12. 2019. С.193-197.

66. Бронська А. Лінгвокраїнознавчий аспект у викладанні української мови як іноземної. Українська мова й література в навчальних закладах України. 2000. №7. С.43 – 44.
67. Пахомова С. М. Словацька безеквівалентна лексика: визначення об'єкта; *Studia Slavistica: Словацька філологія в Україні: зб. наук. ст. / Под ред. С.М. Пахомова (гол. ред.), Я. Джоганик (відп. ред.), В.П. Шульгач, В.І. Статєєва, Я. Сабол, М. Штець, М.М. Ільницький, Н.П. Бедзір, Г.М. Сиваченко, В.А. Моторний, Ю.В. Юсип-Якимович, Т.В. Ліхтей, Л.Т. Буднікова, О.Л. Мадяр.* Ужгород: Вид-во О. Гаркуші, 2014. Вип.15. С. 65–75.
68. Гаврилова І.М., Атанасова О.А. Переклад безеквівалентної лексики на матеріалі казок братів грім. Закарпатські філологічні студії. 2020. Випуск 14. Том 2. С.96 – 102.
69. Крук М. Лінгво-прагматичні аспекти відтворення у перекладі безеквівалентної лексики. *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.* Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. Вип. 36. С. 111-113.
70. Лісна, М. І. Безеквівалентність як об'єкт теорії перекладу та двомовної лексикографії. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Philology"*, 2015. 71(1127), С. 59-63.
71. Гаргаєва О. В. Проблема класифікації безеквівалентної лексики у сучасному мовознавстві. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна».* Випуск 53. 2015. С.52-54.
72. Влахов С. И., Флорин С. П. *Непереводимое в переводе.* М.: Р. Валент, 2012. 408с.
73. Чернікова Л. Ф., Зубкова Л. В. Мовні реалії та проблеми їх перекладу. *Культура народів Причорномор'я.* 2011. № 216. С. 172-178.
74. Огурцова. О. А. К проблеме лакунарности. *Функциональные особенности лингвистических единиц: сб. тр. Кубан.ун-та.* Вип. 3. Краснодар: изд-во Кубан. ун-та, 1979. С. 77–83.

75. Лавриненко Г. Я. Безеквівалентна лексика під час зіставного вивчення лексичних систем сучасних німецької й української мов. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2010. С.258-262.
76. Онищук Марія Іванівни. Парадигматична лакунарність в англійській і українській мовах: системно-структурний та контрастивно-типологічний аспекти //Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, 2013.
77. Соціокультурні лакуни в статтях кореспондентів «Moscow News» URL: https://ua-referat.com/Соціокультурні_лакуни
78. Нечаева Е. А. Выявление лакун и их классификация в терминологии предметной области «связи с общественностью» (на материале английского и русского языков). Jazyk a kultúra. 2015. № 23–24. С. 305 - 312.
79. Тетяна Бондар. Безеквівалентна лексика: труднощі перекладу. Науковий журнал. 2015. № 3. С. 17 - 23.
80. Колода С. О.Текстові лакуни як маркери специфіки лінгвокультурної спільноти в романі А. Оза “Куфса Шхора”. Східний світ. №1. 2005.С.115-121.
81. Tytler. A. F. Essay on the Principles of Translation. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company; Revised edition, 1978. 264p.
82. Nida. E.A. Language Culture, and Translating. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 2001. 208p.
83. 姚大伟. 中西方翻译标准的共性. 科技信息(学术研究). 06(2007). Pp.120.
84. Балахтар В.В., Балахтар К.С. Адекватність та еквівалентність перекладу. VI Международная научно-практическая конференция “Спецпроект: анализ научных исследований”. Київ, 2011. С. 28–33.
85. «Особливості використання лексико-граматичних трансформацій при перекладі художнього тексту з близькоспорідненої мови (На матеріалі творів сучасних авторів)». URL: <https://www.chinawriter.com.cn/n1/2021/0528/c405057-32115899.html>.(дата

обращения: 28.05.2021).

86. Cartford J. C. A Linguistic Theory of Translation: A Essay in Applied Linguistics. London: Oxford University Press, 1965. 103p.

87. Nida E. A., Charles R. Taber. The Theory and Practice of Translation. Leiden: Brill Academic Pub, 1982. 224p.

88. 巴尔胡达罗夫. 语言与翻译, 蔡毅、虞杰、段京华编译. 中国对外翻译出版公司, 1985. 215.

89. 蔡毅. 翻译理论的语言学派——介绍巴尔胡达罗夫的《语言与翻译》. 中国翻译. 6(1982). 12-17.

90. 吕和发, (美)董庆文, 任林静. 跨文化公关视域下的外宣与外宣翻译研究. 国防工业出版社. 2016. 43.

91. 丁信善. 翻译理论研究的一条新径——巴尔胡达罗夫的翻译语言学理论简述. 烟台师范学院学报(哲社版). 1 (1990). 72-75.

92. House, Juliane. A Model for Translation Quality Assessment. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1977. 207p.

93. House, Juliane. Translation Quality Assessment: A Model Revised. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1997. 207p.

94. 谢江维. 浅谈朱莉安·豪斯翻译质量评估模式的应用. 校园英语翻译研究. 2018 (45). 219-220.

95. 吕菲. 朱莉安·豪斯的翻译质量评估模式研究. 文学教育. 3 (2009). 146-148.

96. 王鹏, 潘光花, 高峰强. 经验的完形:格式塔心理学. 山东教育出版社, 2009. 33.

97. 东尼·博赞. 心智图圣经. 孙易新译. 耶鲁出版社, 2007.

98. 苏冲, 文旭. 格式塔意象的传译:认知翻译策略研究. 中国翻译. 4 (2018). 13-20+129.

99. 荣宇轩. 从格式塔异质同构看寒山诗中的意象翻译. 古文今创. 22 (2022). 118-122.

100. Li Yanxue. Lexical lacunas in Xiao Hong's novel «Tales of Hulan river»: characteristics and classification. Закарпатські філологічні студії. 2022. Випуск 21, Том 2. 178с.
101. Ли Яньсюе. Исследования явления лакунарности в современной лингвистике. Нова філологія. Збірник наукових праць. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 84. 274с .
102. 曾利沙. 论《翻译美学》的理论与方法论特征——从审美意识看文学翻译的译者主体性. 上海翻译. 03(2006). 7-11.
103. 潘美玲. 格式塔理论视角下古典诗歌英译的意象再造——以唐诗英译为例. 兰州教育学院学报. 7(2020). 104-106.
104. 库尔特·考夫卡. 格式塔心理学原理. 李维译. 北京大学出版社. 2010. 588.
105. Tylor E. B. Primitive Culture. Vol.1. London: JOHN MURRAY. 1920. 210 p.
106. Kroeber A. L., Clyde Kluckhohn. Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions. Cambridge, Massachusetts: Peabody Museum Press. 247p.
107. 季羨林. 西方不亮，东方亮——季羨林在北京外国语大学中文学院的演讲. 中国文化研究. 1995. No.4. 1-6+4.
108. 张万防. 奈达的文化分类及其视角下的翻译研究. 新余学院学报. 2012. Vol. 17. No. 6. 54–55.
109. 刘雪.文化分类问题研究综述. 岱宗学刊. 12 (2006). Vol. 10. No. 4. 9–11.
110. Edward T Hall. The Silent Language. Garden city. New York: Doubleday, Doran & Company, Inc. 1959. 85p.
111. 刘珣. 对外汉语教育学引论. 北京: 北京语言大学出版社. 2000. 422.
112. 萧红. 呼兰河传. 天津: 天津人民出版社. 2015. 273.
113. Стасиневич Є. Юрій Винничук: Реалізм в літературі – це часто страшенно нудно. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2015/10/08/urij-vynnychuk/> (дата обращения: 08.10.2015).
114. Семків Р. Юрій Винничук як центральна постать галицької бурлескної

літератури. Після постмодернізму? Київ : НаУКМА, 2012. С. 83–98.

115. Стасиневич Є. «Аптекарь» Юрія Винничука: да прибуде з нами роман.

URL: <http://www.theinsider.ua/rus/art/aptekar-yuriya-vinnichuka-da-pribude-z-nami-roman/>.(дата обращения: 29.09.2015)

116. Боросовська І. Віртуальний історизм» як проблема текстотворення у сучасному українському романі (на матеріалі львівської белетристики юрія винничука). Вісник Львівського університету. Серія філологічна, 2020. вип. 72. с. 260–272.

117. Винничук Ю. Нічний репортер. Видавництво Фоліо: книжки в онлайн бібліотеці книгарні Наш Формат. 2019. [Електронний ресурс] Режим доступу:

<https://folio.com.ua/books/Nichniy-reporter>

118. Xiao, Hong. The field of life and death & Tales of Hulan River. Howard Goldblatt (1st Cheng & Tsui rev. ed.). Boston: Cheng & Tsui. 2002. 260p.

119. Ли Яньсюе. Трудности перевода произведений Сяо Хун на иностранные языки. Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії: Матеріали міжнародної науково–практичної конференції: м. Львів, 8–9 жовтня 2021 р. Львів : ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2021. 92с.

120. Ціхоцький І. Л., Боросовська І. І. Мова та стиль історичної белетристики юрія винничука (на матеріалі діалогії «аптекарь» і «сестри крові»). Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 32 (71) № 2 Ч. 1 2021. С.72-76.

121.Ліс–Маркевіч П. Філософсько–мистецький портрет юрія винничука (на основі проведеного у Львові інтерв'ю з письменником від 13 серпня 2018 р.). STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA. vol. VIII/1: 2020. С. 267–279.

122. 祁伟. 从社交称谓语看中西方文化差异. 河北能源职业技术学院学报. 3(2007). 42-43.

123. Медведчук.О. Іронія і сатира у творчості тараса шевченка та юрія винничука: новаторство в межах традиції. URL:<http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Shs_2014_18_73.pdf.

124. 聂志平. 萧红作品 ABB 式状态词结构、功能及语言风格初探. 长春师范大学学报. 7 (2019). Vol.38. No.7. 99 –106.

125. Ковтун О. В. Діалектна лексика у сучасній українській прозі в аспекті перекладу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія. № 28.2017. С. 184–188.

126. 陈彦, 杨辉. 文学的力量, 就在于拨亮人类精神的微光. 文艺报. 28.05.2021. URL: <https://www.chinawriter.com.cn/n1/2021/0528/c405057-32115899.html>. (дата обращения: 28.05.2021)

127. 郑鸿芹. 翻译原则、策略、方法与技巧的概念范畴及其关联性. 阿坝师范高等专科学校学报. 2011 (09). Vol.28 .No.3.97-100.

128. 科米萨罗夫. 当代翻译学. 北京: 外语教学与研究出版社. 2006. 238.

129. Жулавська О. О., Гончаренко Л. Ю. Методи перекладу моделей синестезійних метафор чуттів (на прикладі роману Донни Тартт «Щиголь»). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019. № 42 том 3. С.49-54.

130. Chesterman, Andrew. Problems with Strategies. (eds.). New Trends in Translation Studies: In Honour of Kinga Klaudy / Ed. by Karoly, K. & A. Foris. Budapest: Akademiai Kiado, 2005. Pp. 17–28.

131. Інтернет-словник української мови. URL: <https://slovnyk.me/>

132. Михайленко О. А. Поняття “перекладацькі стратегії” як складова стратегічної компетенції. Педагогічні науки. Випуск 121. 2014. С. 148-154.

133. Реферат Виявлення особливостей і стратегій реферативного перекладу. URL: <https://ukrbukva.net/page,3,116513-Vyyavlenie-osobennosteiy-i-strategiiy-referativnogo-perevoda.html> (дата обращения: 05.06.2011).

134. 中国社会科学院语言研究所词典编辑室. 现代汉语词典(增补版). 北京: 外语教学与研究出版社. 2002. 1767.

135. 熊兵. 翻译研究中的概念混淆——以«翻译策略»、«翻译方法»和«翻译技巧»为例. 中国翻译. 3 (2014). 82-88.
136. Способи, прийоми і методи перекладу. URL: <http://um.co.ua/7/7-5/7-50719.html> (дата обращения: 05.07.2017).
137. Zabalbeascoa, P. From Techniques to Types of Solutions. Investigating Translation / Ed. by Beeby, A., D. Ensinger & M. Presas. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 2000. Pp.117–127.
138. Методи, способи і прийоми перекладу. URL: http://ni.biz.ua/3/3_17/3_171305_metodi-sposobi-i-priemi-perevoda.html#google_vignette (дата обращения: 03.03.2017).
139. Molina L., Albir A. H. Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach. Meta. 4 (2002). 498–512
140. 王慧, 朱哲, 姚娟娟. 格式塔心理美学视角下《傲慢与偏见》中的幽默反讽话语翻译比较研究. 中国矿业大学学报(社会科学版). 2 (2013). 139-144.
141. 谭云飞. «格式塔»理论对文学翻译的启示. 中国科技信息, 3(2009). 245-246.
142. Фразеологізм «Робити з мухи слона». URL: <https://book-libr.com/frazeologizm-robiti-z-muxi-slona/> (дата обращения: 10.09.2023)
143. 童莹, 顾飞荣. 翻译研究的格式塔视角. 南京农业大学学报(社会科学版). 8. No.2. (2008). 109-112.
144. 牛秋影. 格式塔理论视角下典籍《史记》英译研究——以《史记·项羽本纪》为例. 今古文创. 33(2021). 104-105.
145. 潘为民. 景点英译的格式塔诠释. 中国科技翻译. 4 (2006). 44-47.
146. 王建平. 汉诗英译中的格式塔艺术空白处理. 外语学刊. 4 (2005). 84-90.
147. 视觉设计中的接近性原则. URL: <https://zhuanlan.zhihu.com/p/266716425#>(дата обращения: 20.10.2020)

148. Hale K. Gaps in Grammar and Culture. *Linguistics and Anthropology* / Ed. by M. Dale Kinkade, Kenneth L. Hale & Oswald Werner. N. Y.: The Peter de Ridder Press, 1975. Pp. 295–308.
149. Schröder H. Lacuna and the Covert Problems of Understanding Text from Foreign Cultures. *Lacunology – Studies in Intercultural Communication* / ed. by H. Schröder et al. Vaasa: University of Vaasa, 1995. Pp. 10–25.
150. Gambier, Yves. Translation strategies and tactics. *Handbook of Translation Studies. Volume I*. Ed. Yves Gambier, Luc van Doorslaer. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010. Pp. 412–418.
151. Steiner G. *After Babel: aspects of language and translation*. London: Oxford University Press, 1975. 486 p.
152. Lederer M. *La traduction d’aujourd’hui*. Paris: Hachette, 1994. 224 p.
153. Li Yanxue. Translation study of lexical lacunas from the perspective of Gestalt theory. Humanistic expertise as a strategy for developing the future culture : Scientific monograph. Latvia: Baltija Publishing, 2022. 348 p.
154. 贾英伦. 语言文化的差异性与文学翻译修辞. *中国俄语教学*. 2013. vol.32. №3. 58-62.
155. Лі Яньсює. Кореляція термінів, пов’язаних з явищем лакунарності. «Чорноморські наукові студії»: матеріали VIII Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції, м. Одеса, 24 червня 2022 року. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2022. 392 с.
156. Українське перекладознавство ХХ сторіччя: бібліографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, НТШ / уклад Тарас Шмігер, 2013. 626 с.
157. Ли Яньсює. Лексико–стилистические особенности перевода произведения Сяо Хун. Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення: матеріали Всеукраїнської науково–практичної конференції, м. Одеса, 27–28 листопада 2020 року. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2020. 98 с.
158. 左亚娟, 例谈翻译的简洁性, *语言比较研究*. 23 (2022). 158-160.

159. Бурбак О.Ф. Реалія та способи визначення її лінгвістичного статусу. Львів: Іноземна філологія, 1985. С. 68–69.
160. Зорівчак Р.П. Реалія в художньому мовленні; перекладознавчих аспект. Львів: Іноземна філологія, 1994. С. 106–107.
161. Боросовська І. Гіперреалізм як засада мовної стилізації викладу у старольвівській белетристиці Юрія Винничука. Науковий вісник ДДПУ імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). 2019. Вип. 12. С. 11–14.
162. Григорчук І. Використання львівського сленгу в романі Юрія Винничука «Танго смерті». Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 2018. Вип. 30. С. 73–75.
163. Крупеньова Т., Русєва І. Специфіка ономасторчості Юрія Винничука. Художній досвід О. Довженка–прозаїка: збірник наукових статей. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2020. С. 51–54.
164. Монахова Т.В. Народництво, модернізм і постмодернізм у лінгвістиці тексту. Мовознавство. 2013. № 4. С. 44–56.
165. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
166. Бондар М. В. Класифікація національно маркованих одиниць. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. Випуск 30. С. 31–36.
167. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. К.: Логос, 2004. 284 с.
168. Кочерган М. П. До питання про безеквівалентну лексику і лакуни та способи їх компенсації. К.: Проблеми зіставної семантики. Збірник статей за доповідями Міжнародної наукової конференції з проблем зіставної семантики 23–25 вересня 1999р. / відп. ред. М.П.Кочерган. С. 42 – 45.
169. Лінгвокультурологія. Енциклопедія сучасної України. URL:

<https://esu.com.ua/article-55509>

170. Шелякіна А. В. Культурно маркована лексика як когнітивний компонент міжкультурної комунікації (на матеріалі американського варіанту англійської мови). *Science and Education a New Dimension. Philology*. VI(51). 2018 Sept. С. 65-68.
171. 杨仕章. 翻译中的文化适应研究. *中国俄语教学*. 08 (2014). vol. 32. 29-34.
172. Волошина А. Безеквівалентна лексика близькоспоріднених мов: проблема семантичної структури. *Наукові записки. Випуск XXVI. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. – С.56 – 64.*
173. Космеда Т.А. Денотат, конотація й аксіосемантика у проєкції на лексико-семантичні відповідники російської та української мов. *Мовознавство, 1997. № 4 – 5. С.58 – 63.*
174. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. *Вінниця : Нова книга, 2003. 153 с.*
175. Кияк Т. Р., Науменко А.М., Огуй О.Д. Теорія і практика перекладу. *Німецька мова. Вінниця : Нова книга, 2006. 586 с.*
176. Миропольська Н.Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика. *Київ, 2002. 204 с.*
177. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакин. — К. : Знання, 2004. 326 с.
178. Drugan, Joanna. *Quality in Professional Translation: Assessment and Improvement*. London / New York: Bloomsbury, 2013. 232p.
179. 曹顺庆,王苗苗. 翻译与变异—与葛浩文教授的交谈及关于翻译与变异的思考, *清华大学学报*, 1(2015). 124-128.
180. 周晓梅. 试论中国文学译介的价值问题, *小说评论*, 1(2015). 75-85.

Додаток 1: Словник лексичних лакун з “Бувальщин Хуланьхе”

лексичні лакуни матеріальної культури				
	китайська	українська	китайська	українська
їжа та рослини	金百合	лілея	马蛇菜	портулак городній
	天星星	пасльон	红花	шифлор
	倭瓜花心	серцевина квітки гарбуза мускатного	黄连	коптис
	白朮	корінь атрактилодеса крупноголового	面疙瘩汤	юшка з кльоцками
	韭菜花	соус із квіток цибулі-поря	香油揪饼	коржі на кунжутній олії
	豆腐脑	драглистий тофу	五谷杂粮	злаки
	凉粉	ляньфень (холодна локшина з бобового крохмалю)	小葱拌豆腐	зелена цибуля з соєвою пастою
	大扁方	бяньфан (зачіска, коли волосся укладене в вигляді кокошника)	搭腰	пояс
黑大绒的云子卷	чорні фланелеві капці, розшиті хмарками	马蹄袖	рукава у вигляді підкови	

предмети одягу	蓝色花丝葛的大袍	блакитний плащ на строкатій- шовковій підкладці	蓝翠的耳环	смарагдові сережки
	花兜肚嘴	дитячий фартушок (також означає китайську традиційну спідню білизну для жінок у вигляді фартуха)	银簪子	срібна шпилька
	风帽	капюшон	蓝缎鞋	черевички з блакитного атласу
	拼金大红缎子的褊 衫	ряса з червоного атласу, підбита золотою стрічкою		
архітектурні споруди	房檐	стріха	厢房	флігель
	大瓦房	будинок, вкритий черепицею	炕坑	заглиблення в кані (горизонтальна грубка, лежанка)
	马梁	балка покрівлі	小门洞子	ворота під дашком
	内间	внутрішня кімната	板隔壁	роздільна стінка

	席棚	крита соломою віранда		
предмети побуту й меблі	地樣	дерев'яна шафа, верхню частину якої можна використовувати як стіл, а в середину складати речі	窗紙	папір для затягування вікон (замість скла)
	柳条炭	вугільний олівець для підмальовки брів	水缸	діжа (кам'яна ємність для води)
	缸礫	кам'яний цоколь під діжею	蠅甩子	мухобійка
	砚台	тушечниця (кам'яна, для розтирання туші)	梳头匣子	коробка з гребінцями
	锡火锅	олив'яний казанок (для варки овочів, м'яса)	被格	(дерев'яний) коMOD для ковдр на кані
	描金柜	лакована шафа розписана золотом		
	сільськогосподарське знаряддя	铁火勺	сковорідка-вог	碾子
火磨		“вогняний” млин (працює на електриці)	猪槽子	(дерев'яне) корито для свиней

		або двигуні внутрішнього згорання)		
	花轮子	маленькі двоколісні візочки без кабіни, запряжені віслучками	风车子	колесо млина
	罗柜	сито	磨盘	жорно
географія й календар	三星	три найяскравіші зірки Оріона	清明	Свято Цінмін (поминки за померлими)
	火烧云	«час, коли хмари горять вогнем»	西荒	селище Сіхван
	南大营	Південний табір	东二道街	Друга східна вулиця
місця торгівлі	粮栈	бакалійна крамниця	学堂	приватна школа
	药铺	аптека китайської медицини	城隍庙	храм бога- покровителя міста
	豆腐房	міні-фабрика з виробництва тофу	摊子	ятка
	肉铺子	м'ясний магазин	蟹船	човен з ловцями

				прісноводних крабів
	小床子	яточки		
інше	观音粉	глина Гваньїнь (біла глина, яку бідняки вживали в їжу в голодні роки й часто помирали від того)	毛猴子	волохата мавпочка (м'яка іграшка)
	腿带	поясок для стягування штанин	跑毛子	вторгнення волохатих (волохаті – прізвисько росіян у Китаї)
лексичні лакуни інституційної культури				
Терміни спорідненості	二老婆	друга дружина	娘家人	рідня по лінії дружини
	叔公公	брат свекра	姑母	тітка по лінії батька
	兄弟媳妇	дружина молодшого брата	三妹妹	третя з молодших сестер
	媳妇妯娌	діверки (дружини братів у родині)		
назви посад та звання	洋医生	лікар західної медицини	车夫	візник
	掌柜的	власник крамниці	卖豆芽菜的	продавець салату з бобових паростків

	碾信磨信	мельник	马童	хлопчик-конюх
	捡粪蛋的孩子	діти, які збирають на вулиці кінські кізяки (для опалення)		
власні назви	老赵头	Дідусь Джао	老李家	родина шановного Лі
	周三奶	третя дружина дідуся Джова	冯歪嘴子的女人	жінка Криворотого Фена
прізвиська	疯子	божевільний	小秃子	голомозик
	小麻子	Ластовинка	二小子	дурник
описи людей через речі й дії, що укладені в дієслівні конструкції	毛头发的	замурзака неголений	看热闹的人	люди, які прийшли подивитися видовище
	乘凉的人	люди, які насолоджуються прохолодою	旁观者	спостерігачі збоку
	粗人	невибагливі люди, неотеси	闲散杂人	нероби, гультаї
	满清的翰林	світило з маньджурської літературної еліти	穿绸穿缎的人	люди, які вдягаються в шовки й атласи
зменшувально-пестливі звертання	有二伯	Дядько Йов-Другий	有子	Йовдзи (Йовчик)

звертання, що виражають скромність або повагу	大少爷	старший панич	长公子	старший син (зазвичай впливової особи)
	绅士	шэньши (освічена, заможна особа, зазвичай землевласник або чиновник у відставці)	老太爷	Шановний пане
явища правової системи	无期徒刑	довічне ув'язнення		
лексичні лакуни концептуальної культури				
колоративи як виразники естетичного смаку	葡萄灰	сірий, як на виноградній шкірці	桃红的	персиково-рожевий
	大黄梨	жовтий, як на груші	紫茄子	фіолетовий, як на баклажані
	黑沉沉的	зануритися в темряву	半灰半百合色	намішати сірого й білого (як у лілеї)
	蛋青的	кольору качинового яйця	雪雪白	білосніжний
	蓝瓦瓦地	блакитний (як глазурована черепиця)	亮晶晶的	прозорий
метафори й епітети як виразники національної	似鱼非鱼, 似虫非虫	риби – не риби, хробаки – не хробаки	一窝蜂似的	роїтися

психології	一溜烟	притьмом	鞋就张着嘴	черевик ніби роззявляє пащу
	三个一群，两个一伙	збиратися групками по дві – три особи	震耳	закладає вуха
	敢死队	загін смертників	眼前	перед очима
	也没有影	нічого не намальовано	风、霜、雨、雪的过着	переживати вітер, паморозь, дощ і сніг (вказує на незмінність життя)
звуконаслідування як репрезентанти способу мислення	格仍格仍	дзенькати	拖拖的	човгати ногами
	呱呱的响	крякати	咯咯的	квоктати
	刷拉刷拉	шелестіти	滴里郎当	теліпатися
4-складові усталені вирази як елементи літератури та мистецтва	狼哭鬼叫	плакати з переляку	温文尔雅	тендітна й витончена
	子女成群	батько цілої купи дітей	因果报应	віддати по заслугах
	三心二意	обережно	窗明几净	світитися чистотою й дихати свіжістю
	光天化日	винести на світло	三年二载	через два – три роки

	生老病死	усі найважливіші події в житті	重重叠叠上楼台， 几度呼童扫不开	Кличу служку: підмети-но з вежі “павутини”, бо хоч сонце їх прибрало, місяць знов накинув
	没有愧心事，不怕 鬼叫门	Хто ніякого зла не зробив, той не боїться, що до нього чорти в двері постукають	《打渔杀家》	«Рибалка-месник»
	《汾河湾》	«Затока на річці Фень»		

лексичні лакуни культури поведінки

поведінкові звички	拍手叫绝，跳脚欢 迎	плескати в долоні й вигукувати щось схвальне, а також тупотіти ногами на знак вітання	耍酒疯	напитися і влаштувати дебош
	咬着牙、打着哼	скреготати зубами і хропіти	摸索着	навпомацки
	打颧	брьохатися	作揖	вітатися в поклоні (маленький уклін, коли одна рука охоплює іншу,

				складену в кулак; жест китайського традиційного етикету)
	拧大腿	щипати за внутрішню частину стегна (найбільш болюче місце)	压人	верховодити <i>кимось</i>
	叫卖声音	закликати покупців	不梳头, 不洗脸	не розчісуючись і не вмиваючись
	肩膀一抱	скласти руки перед грудьми, (поширений жест китаянок, коли вони пліткують)		
спосіб життя	斗	дов (міронім, 10 літрів)	丈	джан (міронім, 3.33 метри)
	寸	цвень (міронім, 3.33 см)	大加一	подвоєння (відсотку на капітал)
	捶棒捶	працювати валком (під час прання)	浆洗缝补	прати і крохмалити
	乘凉	насолоджуватися прохолодою		
	逃命	рятуватися втечею	吊膀子	упадати (за жінкою)
звичаї та забобони	黄纸钱	жовті паперові гроші	吉凶	добро і зло, удача і нещастя
	鬼节	Свято бісів	祭鬼	приносити жертви духам

	福分	доля щастя	河灯	річкові ліхтарі (паперові)
	兔儿爷	Місячний заяць, також гомік	逛庙	відвідувати храм святкового дня
	掉魂	заціпеніти (від страху, подиву)	脱生	переродитися (китайці вірять, що люди після смерті отримують нове життя)
	大金山	кавалочки-“злитки” із золотого паперу	跳神赶鬼	Танок шаманки й вигнання духів (нібито з метою лікування)
	张天师	Майстер Джан (найвище духовне звання в даосів-магів)	“望门妨”	«лиходійка на виданні»
	喷钱兽	звір, що вивергає гроші	出丧	влаштовувати похорон
	福相	випромінювати щастя	牌位	ритуальна табличка
	聚宝盆	дзбан зі скарбами (ріг достатку)	老龙王	шановний Володар драконів
	阴间	потойбіччя	祸根	корінь зла (джерело лиха)

Додаток 2: Словник лексичних лакун з “Нічного репортера”

лексичні лакуни матеріальної культури				
	китайська	українська	китайська	українська
їжа та рослини	狗屎花	буйний цвіт	黄水晶树	цитринові дерева
	茨马加白酒	цьмага	舌头冻	заливні язики
	炸甜圈	пампухи	带有炖白菜和甜菜的煎肉饼	котлет з тушкованою капустою і бурячки
	鸡肉汤	курячий росіл		
	马德拉红酒	мадера	帕卢什基（由土豆和面粉制成的长方形熟制品）	палюшки
	亚亚哈（俄罗斯亚马尔-涅涅茨自治区的一条河流）椒盐脆饼；	прецлі на ях	茶	гербата
	基安蒂酒	к'янті		
	предмети одягу	穿着短裤和过膝白色	молодик, вбраний у	马里纳卡夹克

	长袜的年轻人	короткі штани і білі панчохи до колін		
	立领防雨大衣	плащик з піднятим коміром	亮片长舞裙	довга танцювальна сукня з блискітками
	小帽子	капелюшок	黑色闪亮的带银扣的皮鞋;	чорні лискучі штиблети зі срібними пряжками
	裂口的靴子	рипучі черевики	黑色天鹅绒连衣裙和深蓝色的羽绒短斗篷	чорна оксамитова сукня і темно-синя пелерина, підбита пухом
	雪白的睡衣,衣服上点缀着白色皮毛	білосніжна піжама, оторочена білим пінявим хутром		
архітектурні споруди	小茅屋	хатинка	地牢	підземельний захист
	一楼服务间	службове помешкання в партері	牲口寄放棚子	заїзні подвір'я

	连廊	сіни	联排别墅	кам'яниця
	城堡[西班牙中世纪堡垒的传统名称]	альказар	小隔间	«будиночки»
	窗户下窖到了地下	вгрузла в землю по самі вікна	遮盖物和小棚子	ятки і буди
	狭窄的壁橱	тісна комірчина	秘密通道	чорний вхід
предмети побуту й меблі	舒伯特	шуберт	自助餐桌	вільний столик
	“启迪”旧日历	календар «Просвіти»	《工商业》报纸	газета «Діло»
	消费卡	споживчі картки	阿克希普·昆吉画作	картини Архипа Куїнджі
	道德证书	свідоцтвом моральності	解锁器	відмикалки
	杂草刷子	квач	老风车	старий млин
	提水杠杆的辘井	цимбровані криниці з «журавлями»	一本红色套峰的小书	книжечка в червоній палітурці
	砂锅碗	макітра	餐具柜	креденс
	三条腿的椅子	триніжка	“帕卡德”汽车	«паккард»

сільськогосподарські знаряддя	铁匠路子外的风匣子	ковальський міх	刀	майхер
	漆蜡	шварц		
географія й календар	毛毛雨	дрібна мжичка	倾盆大雨	сильна злива
	利沃夫最大的镇子	львівське задуп'я	利恰基夫高地	Горішній Личаків
	高斯曼通道	пасаж Гаусмана	鲁塞尼亚大街	Руська вулиця
місця торгівлі	斗殴滋生小酒馆	шинки-мордовні	贼窝	спелюнки
	黑牢	чорна кратка	早餐室	сніданковий покій
	电话亭	телефонна станція	小酒馆	кнайпа
	酒馆	корчма	电话交换室	комутатор
	电话亭	(телефонна) будка	商户棚子	страгани
	小酒馆	шинки	警察站	постерунки
	罪恶和放荡的淫窟	клоаки гріха і розпусти	小百货和化妆品商店;	крамниця «Галянтєрія і косметика»
	“夜莺之下”小酒馆	шинок «Під соловейками»	交易黑市	«Гелда» — біржа

інше	手	граби		
лексичні лакуни інституційної культури				
терміни спорідненості	先生	міську	老哥	отче
назви посад та звання	笔杆子	писака	线人	інформатор
	警局专员	комісар поліції	提名人	висуванець
	更夫	сторож	马车夫	фіякр
	车夫	дорожка	警督	надінспектор
	下士	капрал	妓女	повія
	皮条客	сутенер	陪酒女	кобіта
	应召女	куртизанка	阴暗的捕手	фіцль
	准新郎	кавалер	牧师	священник
	下士	антек		
власні назви	普泽尔	пурцель	普尔蔡力	прецль
	采巴	цепа	吉普斯和施韦勒	Гіпс і Швелер

	眼瞎的里昂尼奥	Сьліпий Льоньо	昏庸的皇帝弗朗茨约瑟夫	Франц-Йосиф
	莎拉·扎克坎德尔	Сара Цукеркандель	“曼卡”或“弗兰克”这些风尘女人	Манька чи Франка
	尤季克	Юзик		
прізвиська	街头痞子	батяри	酒鬼	бухар
	捕食者	хижак	一个容易被欺骗的人	Беньо
	蠢木桩子	дурний пень	傻子	туман
	轻浮的小伙子	Фацет	村妞	селючк
	婊子	сука	金主	опікун
	恶棍	збуй	缺德男人	шелихвост
	旱徒	бугай	马仔	лакей
	可怜的家伙	бідолаха	壮汉	бурмило
	傻瓜	дуреп	街头混子	батяри
	混蛋	курва	小崽子	курча
	该死的	холера	娘们	біня

	野丫头	вітрогонки	坏蛋	драб
	婊子	ляфірінда	母猴子	мавпуля
	婊子	дзюрка	“老女人”	цьоця
	情妇	любаска	奇葩	жевжик
	小丑	гнип		
описи людини через предмети й дії	善良人	добродій	美人	краса
	上层社会	богема	伙计	старий;
	中国瓷人	китайчук	大家闺秀	паненка
	富翁	крез	不知名的 x 先生	пан Ікс
	护花使者	кавалер	大户人家的女人	пані з великого дому
	神通广大的小伙子	моцні хлопи	受到宗教净化的人	пуредний
	某个大人物	великий пуриць	年轻小伙	кумплі
	胖男人	грубас	妞	краля
пестливі звертання	亚西亚–亚琳娜	Яся–Ярина	亚努斯	Янусь
	斯拉夫卡	Славко	瓦留希;	Валюсь
	亚	Ян;	小宝贝;	котик

	这个爱刷恶作剧的小东西	маленький пустунчик	小猫咪	кицю
шанобливі або пейоративні звертання	尊敬的绅士	поважний пан	体面的先生	пристойний пан
	宝藏男孩	скарб		
політичні реалії	乌克兰国民议会	українське віче	乌克兰外喀尔巴阡自治	автономія Закарпатської України
	犹太人迁移到乌干达	переселення всіх жидів до Уганди	教区	парафія
	复活节	Великдень	圣灵降临节	Трійця
	居民职能分配	(розподіл) функцій між мешканцями	反犹太德国政治	протижидівська німецька політика
	市府法院	магістрат	希兰斯基叛军联盟	спілка шльонських повстанців
	犯罪兄弟会	злочинна братія	反乌克兰游行	антиукраїнська демонстрація

	十金币	десять грошів	希腊天主教管理机构	греко-католицька капітула
	农耕学院	Рільнича академія		
лексичні лакуни концептуальної культури				
епітети як виразники естетичного смаку	卷曲的松树、斜瓦小屋、雾中山脉	кучеряві сосни, хатинки з вигинистими дашками, гори в тумані	松树摇曳,雾气飘散, 山间炊烟,房舍若隐若 现	сосни гойдалися, тумани пропливали, гори диміли, а хатинки підстрибували
	银色的细雨	срібляста мряка	恬静安稳	покірно і приречено
метафори й епітети як виразники національної психології	“暗星”的客户	клієнти з–під темної зірки	乌鸦都会从树枝上掉 下来	ворони з гілок падали
	大学谈话	колежанські розмови	大型汽车中的小轮子	маленьке коліщатко у великій машині
	狗埋在这里的什么地方（问题处在哪里）	де тут закопаний пес	你白忙活了	ти попав пальцем в небо
	散发着“玩火”的味道	запахло смаленим	你像愚蠢的鲫鱼上了	ти попався на гачок,

			钩	як дурний карась
	灌了迷魂汤	забив нам баки	当不当正不正地处在 尴尬的境地（它在接 缝处趴在地上）	вона розповзалася по швах
	像磨石下的谷物（一 样软弱无能无力，受 折磨）	як зерна під жорнами	会去猫的尾巴下面	піти коту під хвіст
	做虎头蛇尾的工作	робити з мухи слона	湿漉漉的像个落汤鸡	мокий як хлющ
	冻得像只狗	змерз, як пес	我们有过一段共甘苦 的岁月	ми з ним були не розлий вода
	革命友情有垂不朽	колега на амінь	就像祭台侍者没有熏 香炉	як піп без кадила
	今天吹的什么风	то щось в лісі здохло	蓬荜生辉;	вибухнув яскравою зіркою на нашому гівняному обрії
	你舌头是欠的发痒没	от не маєш ти про що язиком молоти	他手中的一切就像在	все в його руках аж горіло

	处磨了		燃烧;	
	就像猫盯着肥肉	як кіт на сало	他像花岗岩一样坚硬	він був твердий, як граніт
	有时却像快破抹布软弱无能	а часом — як шмата	完全搭不上边	не про пса ковбаса
	卸下担子	та мені камінь з плечей щойно звалився	穷得叮当响	бідний, як шурик
	一对形影不离的鸽子	пара голубоньків	像喜鹊一样叫嚷个不停	тріщала, як сорока
	每位利沃夫居民挂在舌头上的事情	крутилося на язичку в кожного львів'янина	雪花石膏般的身体	досконале алебастрове тіло
	像平底锅里的鳗鱼一样反抗	викручувався, як вугор на пательні	最后的莫希干人	останні могікани
вигуки й звуконаслідування як виразники способу	睡声	сапання	咯吱声	хрупання
	叽叽喳喳	щебетати	抽搭鼻子的声音	шморгання носом
	沙沙作响	шурхати	嘎吱作响	чмихало

МИСЛЕННЯ	哎呀	а якже	卧槽	та йди
	嗯...	м-м...	啊哈	ого
	哪有	де там	呐	ну
	算了吧	та не	别墨迹	пфу-у-у
	天啊	татусьо	好吧,好吧	ну-ну
	啊哈	ага	唉	хе
	好吧	та-ак	喂	йо
	嗷	о-о	唉	еге
	哎呀	ов		
прислів'я й приказки як елементи літератури та мистецтва	一石二鸟	одним махом вбили двох зайців	无缘无故	ні сіло, ні впало;
	太阳还打西边出来了	вже Бога за бороду вхопив	《萨尔与女巫》	«Чарівниця з салем»
	小鸡鸡不是研磨棒,不是想擦哪擦哪的	піцик не макогін, нігди не зітреся;	烂靴子,嘎嘎叫,小丑 一来吓一跳!	«що за рип, що за скрип? а я глип — лізе гнип!»
лексичні лакуни культури поведінки				

поведінкові звички	抽鴉片	курити опіум	张开双臂	з розкритими обіймами
	耸肩	розвів руками	我惊讶地吹了声口哨	свиснув від несподіванки
	耸肩	знизав плечима	用手指在桌子上敲打着	перебирав пальцями по столу
	用手掌揉了揉下巴	потер долонею підборіддя	满足地搓着手	потираючи задоволено руки
	挑了挑眉	підняла брови	举起食指	підняти догори вказівного пальця
спосіб життя	洗肉和铸肉	прання та вудження м'ясива	赶鹅	гуси пасти
	纠缠教区赐婚	припекло парафію отримати	果汁 — 刚从桶里捞出的新鲜果汁! 干净的玻璃杯——昨天刚洗的!	сік — свіжий сік просто з відерка! чиста шклянка — вчорай мита!
	纸牌赌博	грали в очко, фербля	塔罗牌算命	ворожили картами

				Таро
	许多桥牌玩家	чимало гравців у бриджа	支付“蹄掌”的费用	платити на рогачці «КОПИТКОВОГО»
	过了十点后开门的费 用	шпирки		
звичай та забобони	上帝保佑	Боже борони	赞美上帝	Бога хвалити
	不会让我的灵魂染上 这样的罪恶	брати такий гріх на душу	神圣宁静	святий спокій
	我吸着教堂用的香薰	на ладан дихати	上帝保佑	іди з Богом
	在另一个世界	на тамтім світі	圣母的爱啊	Мамуньцю кухана!
	上帝母亲	Матку боска	世界末日	судний день
	耶稣啊	О, Ісусе!		